ÁRKUS ISTVÁN

Véres napok Chilében

ÁRKUS ISTVÁN

Véres napok Chilében

Kossuth Könyvkiadó
Táncsics Könyvkiadó
1974

ISBN 963 09 0031 9

Utoljára az erkélyen

Előszó helyett

1973. szeptember 11-e, reggel kilenc óra volt. Fél órával azelőtt hangzott el a puccsista tábornokok nyilatkozata. Az elnöki palota vaspántokkal megerősített kapuja is becsapódott már az utolsónak érkező kormányhivatalnokok mögött. A baloldali rádióadók már sugározták Allende elnök szózatát, amelyben a hadsereg tagjait a lázadókkal való szembefordulásra, katonai eskujuk megtartására szólította föl.

Az elnöki palota előtti Alkotmány teret ekkor még a törvényes kormányhoz hű rohamrendőrök tartották ellenőrzésük alatt, akik nem is értesültek arról, hogy a puccsisták őrségváltást hajtottak végre a rendőrfőnökség élén. Allende utoljára jelent meg az elnöki palota erkélyén, hogy barátságosan integessen annak a néhány száz embernek, aki nem törődve a rendőrkordonnal, a puccs hírére a városközpontba vonult, és „Allende, Allende, a nép megvéd téged!" ütemes kiáltásokkal fejezte ki harci elszántságát.

Én már csak nagyon távolról, a tér Moneda utca felőli sarkáról láthattam az elnököt, mert a rendőrök ekkor már eltávo-

lítottak mindenkit a palota közeléből. Nem engedtek oda, éppúgy, mint azon a júniusi napon, amikor egy lázadó páncélos ezred katonái a levegőbe leadott sortűzzel tartottak vissza bennünket, nemzetközi laptudósítókat, a harcok színterétől. Csakhogy akkor egyetlen egység rohamozta meg az elnöki palotát — Allende akkor nem is volt a Moneda-palotában —, s az államcsínykísérlet akkori résztvevői a kormányhű csapatok elsöprő rohamának kezdete előtt letették a fegyvert.

Most viszont minden oldalról özönlöttek a lázadó egységek. A tüntetők közé keveredve — akiket kiszorítottak a térről — alighogy elértem a Huerfanos utca torkolatát, amikor az Augustinas utca és a hadügyminisztérium, a Bulnes tér felől, benyomultak az első tankok, nyomukban a gyalogsággal. Géppisztolytűzzel árasztották el a teret. De ezt inkább csak amolyan megfélemlítésnek szánták: a golyók csak az elnöki palota homlokzatán lengő nemzeti zászlót szaggatták ronggyá.

A Huerfanos utcán a falak mellett közeli irodám felé menekülve még hallottam a puccsisták hangszórókon többször megismételt felszólítását a rohamrendőrökhöz, hogy a négytagú juntában részt vevő új főparancsnokuknak engedelmeskedve, segítsék a lázadókat. Mire elértem a negyedik utcasarkot, már minden elcsendesedett: a rohamrendőrök a junta mellé álltak.

Ez volt az utolsó felvonása a chilei Népi Egység három esztendeje elkezdődött kísérletének, amelynek első jelenetétől

kezdve szemtanúja voltam. Az elnéptelenedő utcákon, amelyeken most valamennyien a falak mellett osonva haladtunk, készen arra, hogy bármelyik túl közeli géppisztolysorozatra vagy tankágyúzásra behúzódjunk a legközelebbi kapualjba, három éve még a népi győzelmet mámorosan ünneplő félmillió ember kiáltásai reszkettették meg az ablaküvegeket: „Az egyesült baloldalt sohasem lehet legyőzni!"

Három éve? Még egy hete is milyen harci elszántsággal vonult a félmilliós tömeg ugyanezeken az utcákon a tér felé, hogy elvonuljon a marxista politikus előtt, akit a népi összefogás sikere emelt az elnöki székbe.

Mennyi mindent éltünk át azóta ugyanezeken az utcákon! Nemegyszer könnygázfelhőkön kellett áttörnünk és vízágyúk sugarai elől keresnünk menedéket, amikor a jobboldali rendzavarások százai miatt a baloldali és az ellenzéki erők összecsapása nyomán a városközpont valóságos csatatérré változott, és a nyugalmat csak az akkor még drasztikusnak tartott eszközökkel lehetett helyreállítani.

Hogyan vezethettek el odáig az események, hogy a hadsereg föllázadt egységei alig két óra alatt el tudták némítani az összes baloldali rádióadókat? Hogyan volt lehetséges, hogy délutánra már hatalmukba kerithették az elnöki palotát, és a maroknyi védősereg megsemmisítése után meggyilkolhatták a köztársaság törvényesen megválasztott elnökét? Hogyan történhetett meg az, hogy estére már a puccsis-

ták ellenőrizték Santiago központját, s másnap estére már letörték a gyári munkások szórványos ellenállását, harmadnapra pedig már a munkás-elővárosokból is tömegesen elhurcolták és lemészárolták a baloldali elemeket? Honnan és hogyan került elő a fehérterrornak ez a gyűlöletes gépezete, amely szeptember 11-e hajnalán mint jól megolajozott gyilkos mechanizmus megindult a fasiszta diktatúra megteremtése felé? Hogyan volt lehetséges, hogy a Népi Egység erői képtelenek voltak útját állni a puccsisták rohamának olyan helyzetben, amikor pedig már hosszú hetek óta szinte a szemük láttára zajlott le az államcsíny előkészítése? Mi bénította meg őket? Miért támadt zavar soraikban? Miért engedhették át a kezdeményezést teljesen az ellenségnek? Vajon kellően felkészültek-e egy ilyen hatalomátvételre, és idejében megszervezték-e a baloldali mozgalom legjobbjainak megmentését a fehérterror elől? Kiépítették-e az eljövendő földalatti mozgalomnak azokat a bázisait, amelyekből kiindulva nemcsak a Népi Egység, hanem az összes antifasiszta erők összefogásával meg lehet majd szervezni az új ellenállást? És egyáltalán mennyi időnek kell majd eltelnie addig, amíg a baloldal kiheveri a mostani rettenetes vérveszteséget? Mikorra találnak újra magukra a dolgozóknak azok a tömegei, amelyek a hatvanas évek végének forradalmi fellendülése és a Népi Egység kormányzásának sikeres évei nyomán csapódtak a forradalom táborába, és amelye-

ket jelenleg megfélemlítenek a tömeggyilkosságok?

Ezek a kérdések éppúgy felvetődnek a politika iránt általában érdeklődőkben, akik a távolból, az újságok, a rádió és a televízió híradásai nyomán kísérték figyelemmel a chilei fejleményeket, mint a tudósítóban, aki a győztes választási hadjárat utolsó szakaszától kezdve egészen a puccsot követő véres napokig szemtanúja lehetett mindannak, ami ebben, a Magyarországtól 17 000 kilométernyire — az északi forró sivatagoktól a déli sarkvidékig, a Csendes-óceán vad partvidéke és az Andok hóborította hegyláncai között — elterülő hosszúra nyúlt országban történt. Ezekre a kérdésekre, illetőleg kétségekre a választ majd természetesen a történészeknek, a társadalomtudományok más művelőinek, és nem utolsósorban az arra legilletékesebb chilei kommunistáknak a feltáró és elemző munkája adja majd meg.

Mégis, e gyötrelmes kérdések — még hónapokkal azután, hogy eljöttem Santiagóból — újra meg újra fölvetődnek bennem. Nem, a chilei megrázó, döbbenetes élményektől nem lehet egykönnyen megszabadulni! Elevenen támadnak föl mindannyiszor, amikor csak fölteszem a készülékre azt a lemezt, amelyen Allende elnök utolsó üzenetét, vagy Pablo Neruda szavait hallhatom.

A chilei forradalom három esztendeje támadt föl bennem döbbenetes erővel, amikor nemrég Kubában járhattam Leonyid Brezsnyev ottani látogatásakor, és a

havannai Forradalom Palotájában megrendezett fogadáson összeölelkezhettem Kuba egykori santiagói nagykövetével, akivel oly sokszor találkoztam az elmúlt három év alatt, és aki oly bátran megszervezte a junta által kiutasított nagykövetségi személyzet távozását úgy, hogy közülük senkinek sem esett bántódása. És milyen szívszorongató volt a találkozás ott Havannában azokkal, akikkel Chilében együtt éltük át a Népi Egység diadalmas napjait, amikor úgy látszott, hogy a forradalmi folyamatot senki és semmi sem képes megállítani. Mily fájdalmas volt föléidézni azoknak a közös ismerősöknek emlékét, akiket halálra kínoztak a junta rettenetes börtöneiben, vagy azokét, akik nyomtalanul örökre eltűntek.

Hová lehettek? Egyesek közülük talán a pisaguai, az óceán és a sivatag által határolt rettenetes sziklabörtönben lelték halálukat, másokat talán Chile parjaitól távoli, lakatlan szigeteken létesített koncentrációs táborokba hurcoltak, vagy azoknak a megsemmisítő hajóknak váltak foglyaivá, ahonnan a halálra kínzott embereket éjszakánként egyszerűen bedobják a tenger hullámaiba...

De hallhattam ott Havannában másfajta beszámolókat is Chiléről. Arról, hogy nemrég sztrájkoltak El Tenientében, a világ legnagyobb rézbányájában, hogy beszüntették a munkát a Sumar Textilgyárban, amelynek dolgozóit pedig a fasiszta hatalomátvételnél a tábornokok megtizedeltették, mert meg merték kísérelni elle-

nük a fegyveres ellenállást. A Sumar-gyáriak, akiknek üzeme a puccs előtt a társadalmi szektorhoz tartozott és most újra a tőkéseké lett, így fejezték ki, hogy nem lehet őket megfélemlíteni, kitartanak a forradalmi harc útján.

Ezt a hitet és bizakodást abban, hogy Chile a sok szenvedés és mérhetetlen megpróbáltatás után újra elindul a haladás útján, éreztem nemrég a SZOT szolidaritási gyűlésén, melyet a „Veled vagyunk, Chile" jegyében tartottak meg. A teremben voltak olyan chilei forradalmárok is, akik a szeptember 11-i államcsínyt és az utána következő heteket Santiagóban élték át, és akiknek végül is sikerült kimenekülniük az országból a fehérterror fizikai megsemmisítésükre törő gyilkos gépezete elől. A szolidaritási gyűlések, melyeket hazánkban az igazságos ügyért küzdő chilei néppel, a junta által betiltott CUT, az egységes chilei szakszervezeti központ megalakulásának évfordulóján tartottak meg, az egész világra kiterjedő tiltakozó nap magyarországi eseményei voltak. E világméretű szolidaritás a bilincsbe vert ország népével, hozzájárult már eddig is a fasiszta tábornokok nemzetközi elszigetelődéséhez, valamelyest mérsékletre kényszerítette őket. De ugyanakkor bátorítás a szenvedőknek is, hogy nincsenek magukra hagyatva, velük van, velük érez, velük küzd a haladás minden híve, minden jóakaratú ember a világon.

„Ma elsirathatnánk mindazokat, akiket a puccs első napjaiban halomra öltek. Zo-

koghatnánk azok miatt, akiket halálra kínoztak, koncentrációs táborokba zártak. Megkönnyezhetnénk mindazokat, akiknek mérhetetlen szenvedéseket okoztak. De nem csüggetegséget, kétségbeesést érzünk, hanem haragot, és arra emlékezünk, hogy Chile utolsó törvényes elnöke, mielőtt megölték, ezt üzente: »Újak jönnek majd, akik véget vetnek a sötét és keserves időknek. Előbb vagy utóbb újra megnyílik az út, ahol méltó emberek lépnek előre a jobb társadalom építésére.« Biztosak vagyunk benne, hogy amikor Chile népe egyszer újra kiözönlik az utcákra, az új küzdelem első soraiban a munkások harcolnak majd."

Oscar Jimenez, a népi kormány egykori minisztere, a Népi egység budapeti nagykövete, aki szembefordult a fasiszta hatalomátvétellel, mondotta ezeket a szavakat az 1974. februári szolidaritási megemlékezésen, Budapesten. Utoljára 1972. augusztusában találkoztam vele Santiagóban, amikor a chilei elnök televíziós interjút adott. Bizakodva szorítjuk meg egymás kezét itt Budapesten, hiszen szilárdan hiszünk a chilei nép igazságos ügyének diadalában. Hisszük, hogy majd újra megnyílnak azok az utak, amelyekről Allende oly látnoki szavakkal beszélt.

Ezt érzem most, amikor útjára bocsátom ezt a könyvet. A *Népszabadság* santiagói tudósítójaként több mint három esztendőn át igyekeztem képet adni napi tudósításaimban, riportjaimban, cikkeimben, jegyzeteimben az alkotmányosság keretei kö-

zött kibontakozó és tovább fejlődő forradalmi folyamatról. Most is csupán arra vállalkozhatom, hogy a szemtanú élményei, benyomásai alapján próbáljak meg valamit érzékeltetni az olvasóval arról, hogy mi is történt voltaképpen Chileben. Mindezt oly módon kísérelem meg, hogy felvillantom a forradalmi folyamat kezdetének feszültséggel terhes napjait, majd csaknem három év múltán, 1973 nyarával folytatom a helyszíni beszámolót, amikor az ország déli részében tett utazásomon már láttam a készülő tragédia jeleit. Majd következett 1973. szeptember 11-e.

A kezdet: egy hiábavaló gyilkosság

„Venceremos!"

1970. szeptember 2-a van. „Venceremos!" (Győzni fogunk!) — zeng az egész városközpont a Népi Egység fő harci jelszavától. „Csapást mérünk a monopóliumokra!" „Ingyen tejet a gyerekeknek!" „Véget vetünk a dolgozókat sújtó inflációnak!" „Nemcsak látszateredményeket akarunk, hanem a föld nélküli parasztoknak adunk át minden földesúri földet!" „A rendőrség többé nem lövi halomra a jogaikért küzdő munkásokat!" — betűzgetem a Huerfanos utcai járdaszélen álló népes közönség sorában a fölvonulók transzparenseit, amelyek váltakoznak nemzeti zászlókkal és az egyesült baloldal pártjainak és csoportjainak lobogóival s az egyéb szervezetek tábláival. „A Chilei Kommunista Párt San Miguel-i szervezete" — olvasom az egyiken.

Még csak néhány napja vagyok Chilében, ezért hálásan fogadom az *Ultima Hora* című szocialista párti délutáni lap munkatársainak magyarázatait a látottakhoz. San Miguel Santiago egyik munkáslakta elővárosa.

A kommunisták soraiban Allendének, a

Népi Egység elnökjelöltjének hatalmas képei mellett ott láthatom Luis Corvalánnak, a kommunista párt főtitkárának, Pablo Nerudának, a világhírű chilei kommunista költőnek, sőt a radikális párti Baltránnak az arcmását is.

Chilei kollégáim erre külön felhívták figyelmemet. Mint elmondták, Allende az egyesült baloldal különböző csoportjai más és más elnevezésű szövetségeinek az élén az idén már negyedízben rajtol az elnökség megszerzéséért. Mostani jelölését megelőzően a népi erők körében voltak bizonyos kétségek is. Helyes-e indítani egy többszöri vesztest, csupán a várható pszichológiai ellenhatásra való tekintettel? A kommunisták előbb Neruda elnökjelöltségére gondoltak, majd szóba került a radikális párti Baltra neve is, aki személy szerint sokat tett a két munkáspárt — a kommunista és a szocialista párt — és a változásokat akaró polgári baloldali erők közötti választási szövetség összekovácsolására. Fényképe, itt a kommunista felvonulók tömegében — cáfolva az ellenséges rágalmakat —, kifejezi a forradalmi erőknek az egyesült baloldalban kitartó polgári áramlatok iránti tiszteletét és elismerését.

A szocialista párti tüntetők után jönnek a radikálisok kakasos zászlajukkal, a kereszténydemokrata pártból kiszakadt MAPU (Egyeséges Népi Akció Mozgalom) hívei zöld lobogójukkal és az API (Független Népi Szövetség) felvonulói. Ez utóbbi csoport számban ugyan kicsiny, de hangerőben annál nagyobb. A többi fölvonuló cso-

porthoz képest kevesen, mintegy ezren haladnak a szociáldemokraták táblái mögött. Az ő erejük és befolyásuk eléggé szűk körű. A forradalmi utat vállaló nagy munkáspárt, a szocialista párt — amely már hosszabb ideje akcióegységben működik a kommunista párttal — a forradalmi föllendülés időszakában nem sok teret engedett a baloldali szövetségben ugyan részt vevő, de óvatoskodó, taktikázgató töredék pártoknak.

Don Jorge hívei a színen

A még hatalmon levő kereszténydemokrata Frei elnöknek és híveinek azonban túl nagy ez a tömegmegmozdulás. A menetoszlopok egyharmada még nem érte el a városközpontot, amikor gumibotos rohamrendőrök állítják meg a keresztutcáknál a tömeget, és helyet szorítanak a jobboldali Nemzeti Párt jelöltje, Jorge Alessandri híveinek, akik autón érkeznek Santiago egyik legelőkelőbb városrészében megtartott nagygyűlésükről. A főváros utcái fülsiketítően hangosak az autók ezreinek állandóan ismétlődő ütemes három-rövid-kürtjeitől. Ez a „ti-ti-ti" annyit jelent, hogy „Don Jorge", azaz „Jorge úr". Chilében ugyanis a spanyol hódítóktól átvett szokásként az előkelőek keresztneve elé a *Don* szócskát kell illeszteni. A kevésbé tehetőseknek be kell érniük azzal, hogy a vezetéknevük elé tett *señor* különbözteti meg

őket azoktól, akik a ranglétra legalján, vagyontalanul, szegényen élnek.

Don Jorge, azaz Alessandri, a keresztény-demokrata Frei előtt 1958—1964-ig volt elnök, és híveinek fő jelszava a találékonyan összeírt nyomtatott: „A" és „V" betű, ami annak rövidítése, hogy „Alessandri volverá", azaz visszatér — mármint az elnöki székbe. A köznyelv azonban Alessandrit „Don Bufandá"-nak, azaz „Sál úrnak" is nevezi, hiszen élemedett kora és állandó betegeskedése miatt nyakát télennyáron betakarja.

Az autókaraván közben minden incidens nélkül elvonul. Meglep, hogy a Népi Egység hívei milyen fegyelmezetten várakoznak eközben és az egyesült baloldal dalainak éneklésével magas hőfokon tartják a lelkesedést, és nem támadnak a rendőrökre vagy az őket provokálni próbáló Alessandri-hívőkre.

„Arculat nélküli" jelölt?

Már jóval elmúlt éjfél, de az utca még mindig hangos az ütemes kiáltozásoktól. A kereszténydemokrata pártban a „balközépen" levő Tomić elnökjelölt néhány elkésett híve kiabálja a fő jelszavukat: ha jelöltjük kerül az elnöki székbe, akkor Chile „a demokrácia és a szabadság hazája lesz". Utolsó választói gyűlésük az előző napon — amint chilei kollégám elmondta — nem valami fényesen sikerült. Hangulata meglehetősen „langyos" volt, és tükrözte To-

mić nehéz helyzetét. Azért lett ő a párt elnökjelöltje, mert a radikális reformok ígéretével 1964-ben megválasztott Frei fokozatosan jobbra csúszott, és emiatt a kereszténydemokraták elvesztették változásokat követelő híveik jelentős részét. A jobboldali vezetőség így Freijel kisebbségbe került, és kénytelen volt elfogadni a „középbal" irányzathoz tartozó politikus jelöltségét.

A párt konzervatív elemei azonban csak alig vették ki részüket a választási hadjáratból. De Tomić hívei is zavarban voltak. Hiszen az, amit ígérni tudtak, részben már szerepelt Frei programjában, csak éppen a hatéves kormányzat nem teljesítette ezeket az ígéreteket. Másrészt több haladó követelés már előzőleg benne volt a Népi Egység negyvenpontos programjában, és úgy tűnt, mintha Tomić hívei onnan másolták volna ki őket. — A kereszténydemokrata jelöltnek tehát az a legfőbb gondja — folytatta barátom —, hogy „nincs önálló arculata", és nem tudja valójában pontosan körvonalazni, hogy mit is várhatnak tőle mindazok, akik szavazataikkal az elnöki székbe segítenék.

Másnap reggel, amikor a *Népszabadság*nak írt első chilei tudósításommal a telexközpont felé sietek, szinte megdermed a vér az ereimben. A stratégiailag fontos pontokon géppisztolyos, rohamsisakos katonák állnak őrséget. Annyit beszéltek itt az elmúlt napokban arról, hogy a jobboldal esetleg katonai államcsínnyel próbálja megelőzni a baloldal lehetséges választási

győzelmét, hogy azonnal a Népi Egység választási központja felé rohanok. De itt, a választás előtti napon, amikor már tilos mindenfajta propaganda, békésen folyik a nagytakarítás az előző napok lázas munkája után.

„Európai betegségem"

Nagy nehezen előkerítenek kívánságomra egy „sajtóst". Ő szélesen elmosolyodik „vérfagyasztó" információimra. Barátságos hangnemben ugyan, de korhol azért, hogy — mint mondta — én is beleesek az „európai betegségbe", és az egyszerűség kedvéért egész Latin-Amerikára egyetlen sémát akarok ráhúzni. Igaz, hogy a hadsereg egyelőre csak Peruban szolgálja a fejlődés ügyét, és a legtöbb országban a reakció, a szélsőjobboldali erők érdekeinek szolgálatában áll.

— Chilében — mondta — a hadsereg csupán hivatásának élő testület, mely bezárkózik a „kaszárnyák világába", nem törődik a napi politikával, és csak arra törekszik, hogy szakmai feladatainak minél magasabb szinten eleget tegyen. A tábornokok nálunk mindent elkövetnek, hogy a fegyvernemek felszereltsége kövesse a haditechnika fejlődését, és a harcászati tudományok elsajátítására is mindent megtesznek. Feladatuk az ország határainak megvédése és Chile biztonságának megőrzése. Szakmai lelkesedésüknél talán csak hagyománytiszteletük nagyobb, és készek

mindenkor az alkotmányra tett esküjüknek megfelelően megvédeni az ország törvényesen beiktatott kormányát.

— Döntse el maga — folytatta —, ki volna alkalmasabb, mint ez az alkotmánytisztelő, a napi politikától magát távol tartó fegyveres szervezet arra, hogy biztosítsa a választások tisztaságát?

— Higgye el — adta meg rögtön a választ —, erre a hadsereg a legalkalmasabb. Ezért a rend biztosítását minden választásnál a katonai vezetők kezébe adjuk át.

Másnap, szeptember 4-én, a választás éjszakáján azonban már nemcsak én döbbenek meg, amikor tankok veszik körül az elnöki palotát. Néhány sarokkal odább, a Bulnes téren éppen tart a Népi Egységnek utolsó pillanatban, rendkívül nehezen engedélyezett örömünnepe, melyen mindazok, akik annyira kivették részüket az egyesült baloldal választási hadjáratából, Allende relatív győzelme fölött ujjonganak. A Népi Egység jelöltje negyvenezerrel több szavazatot kapott, mint a második helyen végzett „Don Jorge", s 36,4 százalékkal megnyerte a választást. Igaz, mivel nincs abszolút többséget kapott jelölt, a parlament mindkét házának együttes ülése választja majd meg a két legtöbb szavazatot elért jelölt közül Chile új elnökét az elkövetkező hatéves periódusra. De már ott, a tömegben mindenki a Népi Egység kormányra kerülését ünnepli, és ennek bizonyosságáról beszél a közben odaérkezett Allende is. Hiszen Chilében hagyomány, hogy szinte időtlen idők óta az első

helyen végzettet, a relatív többség birtokosát kiáltják ki köztársasági elnökké.

„Azonnal visszavonni a tankokat!" — zúgja a tömeg. A Népi Egység vezetői pedig hivatalos magyarázatot kérnek a térparancsnoktól e gyanús páncélos akcióra. A magyarázkodás eléggé zavaros: csupán „biztonsági intézkedésről" van szó. Frei — aki csak a novemberi beiktatásig az elnök — otthonában, és nem az elnöki palotában tartózkodik! — hallom a tömegben, miután hangosbeszélőn mindenről gyorsan tájékoztatnak bennünket.

— Itt csak a Népi Egység győztes erői vannak az utcán. Az ő elnökjelöltjük novemberben úgyis átveszi a hatalmat. Akkor csakis ennek megakadályozására jöttek ide a tankok, tehát követeljük: azonnal távozzanak — hallom.

A páncélosok végül is elvonulnak, de a nagy győzelmi mámornak nemcsak a nehéz nap fáradtsága miatt van egyszerre vége. Valaki mellettem kissé elbizonytalankodva megjegyzi:

— Mi lesz még itt, ha már az első percekben ilyen nagy veszélyekkel kell szembenézni?

Október utolsó napjaiban kell összeülnie a parlament mindkét házának együttes elnökválasztó ülésére. Ahogy közeledik ez az időpont, feszültség vibrál a közben teljesen tavaszias pompájába borult chilei főváros utcáin. De érződik ez már szeptember 19-én, a Haza Napja, a több napos chilei nemzeti ünnep második napján.

„Fagylaltos kocsik" a díszszemlén

A Cousiño-parkba vagyok hivatalos a katonai díszszemlére. A chilei kulugyminisztérium szeszélyes ültetési rendje folytán szomszédjaim mindkét oldalon az amerikai nagykövetség munkatársai. Azonnal látom, hogy nekik is kellemetlen ez a szomszédság. Valami hirtelen sugallatra, amikor angolul szólnak hozzám, értetlenséget színlelve, csak a fejemet rázom.

— No, hál' istennek! — hallom —, ez a fickó úgy látszik, csak spanyolul beszél és legfeljebb oroszul . . .

Jóízűen nevetek magamban. Öt évig voltam tudósító Washingtonban, s ez alatt az idő alatt többször kellett a sajtóértekezleteken hallottakat rögtönzött fordításban magyar gyorsírással jegyzetelni, hogy késedelem nélkül telexen elküldhessem a tudósításokat . . .

Jókedvem azonban fokozatosan lelohad, amikor szomszédaim immár fesztelenné váló beszélgetését hallgatom.

— Ó egek! Miféle fegyveres erők ezek! De hiszen ezek a tankok alig képesek végigvánszorogni a dísztribünök előtt! Hogyan vehetnének részt akkor eredményesen utcai harcokban?

— Hiszen ezek inkább fagylaltos kocsik, mint páncélosok — hangzanak a gúnyos megjegyzések.

— Hogyan történhetett meg, hogy ezt senki sem vette észre?

— Ha a tábornok azt mondja, hogy az elképzelésnek nincs semmi akadá-

lya, csak éppen türelemre van szükség, akkor ő nyilván tud valami olyat, amit mi nem látunk. Lehet, hogy szándékos e gyöngeség látszata, és csak arra szolgál, hogy valakiket megtévesszen ...

Egyszerre elhallgatnak. Valamiért gyanút fogtak. Lehet, hogy arcomon tükröződött a mélységes megdöbbenés, melyet e félmondatok hallatán éreztem? Vajon ki lehet az a tábornok, akiről beszéltek, és mit tervez?

Az *El Siglónak*, a Chilei Kommunista Párt központi lapjának szerkesztőségében, amikor elmondom a hallottakat, szinte kórusban vágják rá: Viaux nyugalmazott tábornok az összeesküvők vezére. Nem titok — teszik hozzá —, hogy az észak-amerikai monopóliumok — chilei leányvállalataik államosítását a Népi Egység programjában meghirdette — meg akarják akadályozni Allende hatalomra jutását. Erre két tervük is van: a „viszonylag békés" és az erőszakos.

Az Anaconda, a Kennecott Copper, a Cerro, az ITT, a Ford és más szupervállalatok urai a legjobban persze annak örulnének, ha a parlament október végi ülésén nem Allendét, hanem a második helyen végzett Alessandrit emelné az elnöki székbe. Ez azonban — mint az *El Siglo* szerkesztőségében vélekednek — nem könnyű dolog. Ez nemcsak a chilei hagyományoknak mondana ellent, hanem a keresztény-demokrata párttagság többsége akaratának is. Ha „Don Bufanda" kerülne újra az elnöki palotába, megsemmisítené azokat a

szerény reformokat is, melyeket Frei megvalósított, és amelyeket a kereszténydemokraták többsége is kevesell. Az ország visszakanyarodna az **1964** előtti időkhöz, ezt pedig a választók döntő többsége nem óhajtja.

E manővert egyébként az is lehetetlenné teszi, hogy a Népi Egység — mint a kereszténydemokrata vezetőkkel való tárgyalásain kinyilvánította — kész alkotmányos biztosítékokat adni. Ezeket alkotmánymódosítás formájában becikkelyezhetnék Chile alaptorvényébe. Ha pedig az egyesült baloldal ünnepélyesen kötelezi magát, hogy a polgári rend keretei között, a burzsoá alkotmány és törvényesség tiszteletben tartásával fejleszti ki a változásokra törekvő kormányzatát, vállalja, hogy nem hoz létre munkásmilíciákat és a hadsereggel párhuzamos felfegyverzett népi erőket, megígéri, hogy a parlamenttől, amelyben pedig alig több mint egyharmados kisebbségben van, kér újra meg újra felhatalmazást programjának törvényjavaslatok formájában történő jóváhagyásához, akkor miért is ne lehetne „zöld utat" adni ehhez a kísérlethez?

Terv a hadsereg-főparancsnok elrablására

Október második felében már minden kész Salvador Allende elnökké nyilvánításához. A győztes elnökjelölt megbízottja már ott ul a lelépő Frei mellett az elnöki palotában, hiszen ekkor egyes döntések már az

új elnököt kötelezik majd a végrehajtásra. Ugy látszik, hogy a Népi Egység kormányalakítását parlamenti úton nem lehet már megakadályozni.

Viaux nyugalmazott tábornoknak azonban hiába küldözgetik Washingtonból a dollárok tízezreit. Csupán a nyugdíjazott ezredesek, őrnagyok és tábornokok körében arat osztatlan sikert.

A rendőrség, amelyben ekkor már ott vannak a Népi Egyeség hívei is, október 19-én rajtaütésszerűen körülveszi Santiago villanegyedének egyik házát, hogy letartóztassa Arturo Marshall nyugalmazott őrnagyot, akit egy összeesküvésben való részvétellel gyanúsítanak. A volt őrnagy elbarikádozza magát a házban. Túszként saját testvérének családját tartja fogva, és meggyilkolásukkal fenyegeti a rendőröket, ha kísérletet tesznek a ház elfoglalására. Marshallt a rendőröknek csak könnygázbombákkal sikerül „kifüstölniük" és megadásra bírniuk.

Marshall egy ízben már részt vett Viaux extábornok puccsista mozgalmában: akkor két tiszttársával megpróbálta átvenni a parancsnokságot egy stratégiailag fontos hadseregcsoport felett. Kísérletük azonban akkor csődöt mondott, és büntetésből nyugdíjazták őket.

A volt őrnagynak, aki korábban Chile színeiben céllövő világbajnokságokon is szerepelt, most azt a feladatot osztották ki, hogy ölje meg Allendét, miután a korábbi gyilkossági terveket még végrehajtásuk előtt sorra-rendre leleplezték. Marshall-

nak éppen egy nappal a parlament elnökválasztó ülése előtt kellett volna e gyilkosságot végrehajtania...

E kudarc közepette kezdődik meg a fő puccskísérlet szervezése. Ez azonban már az első napon megfeneklik. A chilei hadsereg főparancsnoka, René Schneider tábornok az alkotmányos rend és a törvényesség feltétlen híve. Amikor a puccsisták egyelőre még csak óvatos formában, köntörfalazva próbálják kitapogatni várható magatartását, a tábornok válasza teljesen egyértelmű, sőt fenyegetően negatív.

A szélsőjobboldali, mindenre elszánt civil összeesküvőkből toborzott kommandók volt tábornok-fővezérének döntése az azonnali cselekvés. Még a parlament ülése előtt Schneider tábornokot el kell rabolni, és arra kell kényszeríteni, hogy a puccsot kirobbantó Viaux támogatására szólítsa fel a hadsereg mindhárom fegyvernemét. Ha erre nem volna hajlandó, akkor az államcsíny kirobbantói az ő nevében adják ki a felhívást az alkotmány hatályon kívül helyezésére, arra hivatkozva, hogy a „demokratikus intézmények", a „rend" halálos veszélybe kerül a Népi Egység kormányalakítása esetén, és a „marxista pártok diktatúrája" tömeges vérengzések, kivégzések kezdete lenne...

Csapda a kék Mercedesnek

Október 22-én — ugyanúgy, mint máskor — René Schneider gépkocsivezetője a hadügyminisztérium hivatalos kék Mercedes kocsijával a tábornok háza elé érkezik. A chilei hadsereg főparancsnoka, amikor a kocsi elindul vele a városközpont felé, nem veszi észre, hogy a puccsisták kommandójának egyik autója szorosan a nyomában van.

Amikor a kék Mercedes befordul a Martin de Zamora útra, egy fehér Peugeot vágódik eléje. A Soria utca kereszteződésénél egy Dodge Dart vezetője váratlanul oldalra rántja a kormányát és arra kényszeríti a Mercedes sofőrjét, hogy hirtelen fékezzen. A kocsi elhúz a Mercedes mellett, majd váratlanul megáll. Ugyanígy a fehér Peugeot is, és egy harmadik kocsi is, mely a széles út közepén haladt. A Mercedes néhány pillanat alatt teljes csapdába került, mert jobb oldalán egy félig a járdán parkoló kocsi, bal oldalán egy Borgward, mögötte pedig további három kocsi zárja el az utat. A hét kocsiból hét férfi rohan a Mercedeshez. Összehangoltan, gyakorlottan cselekednek. Egyikük a kocsi hátsó, a másikuk a jobboldali üvegjét töri be fémkalapáccsal, és revolvert szegeznek a Mercedes utasára.

De még mielőtt a kommandó tagjai kiszállásra vagy megadásra szólítanák föl, René Schneider előrántja szolgálati fegyverét.

Ez nem szerepelt az összeesküvők elő-

zetes terveiben, és hirtelen megzavarodnak. Az egyik azok közül, akik kalapáccsal törték be az ablakokat, ijedtében tüzet nyit a tábornokra. Schneider tábornok halálosan megsebesítve hanyatlik az ülésre.

A merénylők pedig, miután a terv így pillanatok alatt összeomlott, fejvesztetten menekülnek. A gépkocsivezető, kihasználva a szabaddá vált utat, hiába hajt lóhalálában a katonai kórházba — a chilei hadsereg főparancsnokát már nem lehet megmenteni.

A gyilkosság azonban nemhogy elősegítené, hanem éppenséggel lehetetlenné teszi a puccskisérletet, hiszen a hadsereg fölháborodása azok ellen fordul, akik előidézték Schneider tábornok életének kioltását.

Néhány nap múlva az eredeti tervek szerint összeül a parlament és a nemzeti párti törvényhozók tartózkodása mellett döntő többséggel jóváhagyja Allende választási győzelmét. Szárnyal a chilei himnusz hangja a teremben, amikor Allende vállán átvetik a háromszínű, elnöki emblémát tartó széles szalagot.

Irány: a Dél!

Katonai felügyelet alatt

A gépkocsioszlop parancsnokának, Mejilla hadnagynak átadom az elnöki palota sajtóhivatalának írásos engedélyét. A bérelt kocsi szélvédőjére a katonák két címkét ragasztanak. Az egyik azt igazolja, hogy a mai napon, 1973. augusztus 3-án, a Buin hadseregcsoport 8/2-es egységének őrizete alatt hamarosan elinduló konvoj részese lettem, a másik cédulán a 17-es sorszám áll: ezt a helyet kell majd tartanom a kocsival a negyven teherautóból és katonai járműből álló menetoszlopban.

Mejilla hadnagy rövid eligazításra hív össze bennünket az indulás előtt. Én vagyok az egyetlen külföldi. A többiek az 1972. októberi fuvarozósztrájk idején alakult, az akkori kormányellenes munkabeszüntetéssel szembefordult teherautó-tulajdonosok szervezetéhez, a MOPARE-hoz tartoznak. Mivel a jobboldali beállítottságú teherautósok 1973. július végén újból beszüntették a Chile mindennapi életéhez annyira nélkülözhetetlen szállításokat, a MOPARE teherautósai néhány államosított vállalat kamionjaival együtt próbálják

megakadályozni az ország életének teljes megbénulását.

De mi ez a mintegy kétezerötszáz—háromezer teherautó, ahhoz a nyolcvan—százezerhez képest, amelyet a jobboldal leállíttatott az egész országban! Ez a néhány ezer is csak katonai felügyelet alatt közlekedhet, mert már több támadás érte a magányosan haladó teherautókat, amelyek élelmiszert szállítottak a fővárosnak. A sztrájkolók dinamittal felrobbantottak több kamiont, és a gépkocsivezetőket géppisztolysorozatokkal leterítették. Mostanáig már öt halálos áldozata volt ezeknek a merényleteknek Ezért indulnak katonai fedezet alatt konvojokban a teherautósok.

Én úgy kerülhettem közéjük, hogy az elnöki sajtóhivatallal közöltem szándékomat: el akarok látogatni a déli területekre, hogy a helyszínen riportokat készítsek a *Népszabadság*nak. Az illetékesek ezt nem ellenezték, de biztonsági okokból felajánlották, hogy katonai felügyelet alatt álló oszlop részeseként haladjak legalább addig, amíg a pánamerikai országúton visz az utam. Ez az egész kontinenst észak—déli irányban átszelő oly fontos nemzetközi országút a terroristák fő célpontja.

A hadnagy eligazítása rövid. Mindenki tartsa meg helyét az oszlopban. A sebesség Santiagóból kiérve 80 kilométer körüli lesz óránként, hiszen rajtunk kívül alig lesznek az országúton. Az összeköttetésről az éljármű és a menetet bezáró kocsik között a katonák gondoskodnak. Még egyszer ellenőrzik, hogy minden kocsi legalább két

pótkereket vigyen magával. Előfordulhat ugyanis, hogy olyan szakaszokon is áthaladunk, ahol a sztrájkolók szegekből összeállított különleges csapdákat, úgynevezett miguelitókat helyeztek el.

Fölsorakozik a menetoszlop. Elöl, a sor közepén, és a végén egy-egy géppisztolyos, rohamsisakos katonákkal megrakott csapatszállító kocsi, vezetőfülkéjére géppuska erősítve. Katonák kapaszkodnak fel minden sofőr mellé. Én is kapok két fegyveres és két polgári kísérőt.

Az első 25 kilométert alig negyven kilométeres sebességgel tesszük meg. Ez még Nagy-Santiago. A kis sebesség alkalmat ad arra, hogy egy-egy pillantást vethessek az országút melletti faháztelepekre. Mekkorát változtak itt a dolgok két és fél év alatt, amióta először haladtam keresztül ezen a városrészen! Akkor még — a Népi Egység győzelmét követő első időkben — rozzant fakalyibák, kóbor kutyák hada, szeméthalmok és rongyos, a munkanélküliség miatt tétlenkedő férfiak ácsorgó sokasága volt a munkáslakta elővárosok jellegzetes képe. Most viszont az út mentén új faházak rendezett utcasorai emelkednek, bennük — mint magam is láthattam — már van vízvezeték, villanyvilágítás, akad fürdőszoba és gázfűtő berendezés is. Sok helyütt van ezekben a házakban hűtőszekrény és televízió.

Kifelé haladva az ország összlakosságának egyharmadát magába tömörítő hárommilliós Santiagóból, egymást követik a bakokkal elzárt benzinkutak, rajtuk a messziről látható feliratok: „Benzin, fűtőanyag — nincs!" A pékségek előtt több ezer főből álló végtelen sorok.

A fuvarozósztrájk alig több mint egyhetes — gondolom —, és máris milyen válságos lett a helyzet! Vajon mi lesz itt, ha a munkabeszüntetés hetekig elhúzódik, mint tavaly októberben, amikor pedig még voltak készletek a santiagói állami élelmiszerraktárakban?

Ugyanilyen hosszú sorokat láthatok a mi ABC élelmiszer-áruházainkhoz hasonló üzletek előtt is. A legkeresettebb hiánycikk az olaj, a cukor, a liszt, a margarin, a tejpor, a száraztészta és a mosószer. Egy kora reggel, kérdésemre, hogy miért állnak sorba, csodálkozva néztek vissza reám:

— Honnan tudjuk, hogy amikor este ideér a kocsi, mit hoz majd? Bármi legyen is, mindenre szükségünk van!

A sorbanállók közül egyesek reménykedve integetnek a katonai felügyelet alatt haladó teherautóknak. A többség azonban, amint elmegyünk mellettük, csak fásult tekintettel méreget bennünket. Rajtam is csüggedés vesz erőt. Ez a harmincöt teherautó ugyan mit is enyhíthet a súlyos élelmiszerhelyzeten, még akkor is, ha esetleg színültig megrakják ott Délen?

Idegességem csak fokozódik, amikor

Santiagót elhagyva felgyorsul a menetoszlop sebessége. Hiszen már nemcsak az előttem haladó teherautó féklámpáit kell figyelnem, hanem minden repedés, kátyú az országút betoncsíkján fölkelti gyanúmat. Semmi kedvem sincs belehajtani egy szögcsapdába. Igaz, hogy ilyen esetben, az előzetes megbeszélés szerint, az egész menetoszlop megvárná, amíg kicserélem a defektes kereket, de ily nagy sebességgel belerohanni egy miguelitóba, nem éppen veszélytelen.

Egyik polgári ruhás kísérőm, aki csupán Pedro keresztnéven mutatkozott be és az indulásnál jelentőségteljesen közölte, hogy a belugyminisztérium munkatársaként „valamilyen megbízatással" utazik Délre, megtöri a csendet:

— Kár úgy meresztgetnie a szemét. Miguelitóktól itt aligha kell tartani. A hadsereg különleges mágneses berendezéssel fölszerelt kocsijai mindennap átfésülik a terepet Egyébként is, ha történetesen az éjjel szórták volna meg szögcsapdákkal az utat, mi a tizenhetedikek vagyunk a sorban.

Igaza van. Feszültségem enyhül, és beszélgetésbe elegyedünk. Mögöttem a két géppisztolyos katona között Manuel Carrasco foglal helyet, a santiagói Földreform Intézet kiküldöttje, aki — mint később megtudtam — azt szeretné a helyszínen megszervezni, hogy több élelmiszer kerüljön az állami felvásárló szervekhez, mint a feketepiacra, ahol az áruk a hivatalos ár három-négyszereséért találnak vevőre.

A két géppisztolyosnak nem kell külön bemutatkoznia. A Fuerzas Armadas (Fegyveres Erők) jelzés alatt ingükön ott áll a nevük is: kísérőim Mario Guittérrez és José Morales.

Kihalt gyártelep — néptelen földek

Az út hegyes-völgyes vidéken kanyarog, majd be kell kapcsolni a fényszórókat, mert mintegy fél kilométeren keresztül alagúton haladunk át. Miután újra kibukkanunk a napfényre, korlátok között megyünk tovább. „Békeidőben" itt útadót kellett fizetni. Most a bódékban géppisztolyos katonák ellenőrzik a forgalmat. Mi persze akadálytalanul áthaladhatunk, és nemsokára már Rancagua, a chilei rézbányászat egyik központja mellett száguldunk el. Az út menti gyáróriás, ahol a Fiat kocsikat összeszerelik, most teljesen kihalt: az alkatrészhiány miatt megbénult. San Fernando, Talca, Linares és Chillán egy-egy jellegzetes mezőváros, de utcáin most ugyanaz a sorbanállás fogad, mint Santiago elővárosaiban. Néptelenek a földek is, pedig itt, a déli féltekén, most esedékes a tavaszi vetés.

— Mi az, már itt is csatlakoztak a munkabeszüntetési akcióhoz? — kérdezem félhangosan.

Manuel Carrasco, aki mögöttem a két katona között ül, egészen előrehajolva figyeli az utat, és a motor zúgásán át is megérti, hogy mit mondtam.

— Nem, ezen a vidéken még csak tervek vannak egy ilyen sztrájkra. Ne feledje, hogy El Tenientében, a világ legnagyobb rézbányájában, másfél hónapos bérvita után csak nemrég indult meg a termelés. A bányászok és a tisztviselők olyan mesés termelési prémiumokat kaphatnak, hogy nehéz volna most őket újra sztrájkra bírnia a jobboldalnak. A parasztokat pedig szinte lehetetlen hosszabb tétlenkedésre rávenni, hiszen nekik az az érdekuk, hogy amit megtermeltek, azt minél jobb áron adják el a feketepiacon. Bolondok volnának, ha munkájuk gyümölcsét hagynák megrothadni a földeken. Hiába is jönnek ide a kereszténydemokrata parasztszervezetek vezérei, lehurrogják őket.

Ezen a vidéken a Haza és Szabadság a legaktívabb — folytatja egy kis szünet után. — Talán tudja is: Talca, Linares, Chillán — e termékeny központi völgy déli részén levő mezővárosok voltak a negyvenes években a fasizmus bázisai. Mussolini mintájára innen próbáltak szervezni egy afféle „Marcia su Santiagót". A szélsőjobboldal ma is ezen a vidéken a legerősebb. Biztos vagyok abban, hogy a június 29-i puccskísérlet után a Haza és Szabadság ide mentette át fő erőit, és itt szerveződik újjá.

— Higgye el, ez nemcsak megérzés. Az egész országban itt van éjszakánként a legtöbb dinamitos bombamerénylet. Ebben a körzetben támadnak a leggyakrabban a Népi Egységhez tartozó pártok székházaira, itt adnak le napközben autókból gép-

pisztolysorozatokat a földeken dolgozó parasztokra, itt verik véresre a legtöbbször az egész országban a baloldaliakat, és azokat, akik jelentkezni mertek egy-egy kisajátított földesúri birtokon alakult paraszti termelő közösségbe.

— Azt hiszem — válaszolt a kérdésemre —, hogy a terrortámadástól való félelem néptelenítette el a földeket.

Egy üveg pisco

Carrasco közben felakasztott kabátja zsebéből egy hétdecis piscós üveget húz elő. A két katona és a belügyminisztérium munkatársa tágra nyílt szemekkel nézik a „produkciót". Mióta a Népi Egység kormánya az egyszerű emberek számára is megfizethető árra maximálta Chile legnépszerűbb rövid italát, az állandóan napsütéses Elqui völgyben készült pálinkát, teljesen nyoma veszett az üzletekből. Az északról szállított 12 palackot tartalmazó ládák már Santiagótól 200—300 kilométerre bekerülnek a spekulációs kereskedelem útvesztőibe. A Carrasco által „elővarázsolt" üveg azért kelt itt különleges áhítatot, mert elég egy szakértői pillantás a címkére, hogy megállapíthassák: tartalma a legfölségesebb 45 fokos extra pisco.

Carrasco még elmondja, hogy múlt heti északi útjának „melléktermeke" ez a palack, és miután felszólít bennünket, hogy nevezzük ezután valamennyien Manuelnak, felém nyújtja udvariasan az üveget.

Chilében észak-amerikai mintára nincs olyan törvény, mely megtiltaná, hogy a kocsivezető szeszes italt fogyasszon, csupán, ha balesetet okoz, akkor súlyosbító körülmény az ittasság. Arra való hivatkozással azonban, hogy nehéz így konvojban vezetnem, és hogy ismeretlen a bérelt kocsi, elhárítom a meghívást. Arra kérem viszont őket, hogy minden ivás nélkül hívjanak csak Estebánnak (István, spanyolul) a nekik oly nehezen kimondható vezetéknevem helyett.

Többször is körbejárt a piscós üveg és egyszerre föloldódik az addig feszélyezett hangulat.

— Ti a Buin-hadseregcsoporthoz tartoztok — fordul Pedro a két katonához, Marióhoz és Joséhoz. — Nem voltatok ott ti is azok között, akik bennünket ott az elnöki palotában fölszabadítottak a páncélosok rohamától?

Mint kiderül, Pedro jól gondolta, a két katona valóban június 29-én ott menetelt az első sorokban közvetlenül Prats hadsereg-főparancsnok mögött, aki a palota felmentésére vonulókat vezette.

— De hogyan került Pedro azon a napon a palotába? — faggatjuk kíváncsian.

„A gárda meghal, de nem adja meg magát!"

— Június 29-én — kezdi beszámolóját Pedro — háromnegyed kilenckor már ott voltam Vergara belügyminiszter-helyettes előszobájában. Korán érkeztem, mert az ér-

tekezlet, melyre hivatalos voltam, csak kilenc órakor kezdődött volna meg. Pontban kilenckor azonban ágyúlövések reszkettették meg az ablaküvegeket, és géppisztolysorozatokat hallottam. Az ablakhoz rohanva láttam, hogy tankok lövik a Bulnes téri oldalon levő hadügyminisztériumot, és velem szemben éppen akkor emelkedett a magasba két páncélos ágyúcsöve.

Vergara szobájába rohantam. Ő halálsápadtan állt a telefonkagylóval a kezében. „Nem! — mondta határozottan. — Hiszen ez gyalázat! Ez árulás! Ezért bűnhődni fognak!" — Azt persze nem hallhattam, hogy mit mondtak erre a vonal másik végén. Csak azt láttam, hogy a belügyminiszterhelyettes arca vörösre gyullad a haragtól és valósággal tajtékzik. „Igen, én kommunista vagyok, és az is maradok! És az árulásra bujtogató felhívásukra csak azt válaszolhatom, hogy mi itt valamennyien, akik az elnöki palotában vagyunk, az ország alkotmányát sérthetetlennek tartjuk, és utolsó csepp vérünkig kitartunk országunk törvényesen beiktatott kormánya mellett!" — Ezzel lecsapta a kagylót, és fölemelt egy másikat, amely közvetlen összeköttetésben volt Allende házával: „Kérem azonnal az elnök elvtársat!'

Rövid várakozás után Daniel Vergara ezeket mondta: „Elnök elvtárs! Tankokkal körülzártak bennünket. Arra szólítanak fel, hogy adjuk meg magunkat. Mi ezt elutasítottuk. De nem tudom, hogy meddig tarthatunk ki... Igen, elnök elvtárs! Természetesen, elnök elvtárs!" — hallottam

mindazokkal együtt Vergara szavait, akik közben odasereglettek a szobába.

Vergara, miután befejezte a beszélgetést, hozzánk fordult: „Az elnök elvtárs azt mondta, hogy van egy régi jelszó: »A gárda meghal, de nem adja meg magát!«. Csak ezt tudja mondani nekünk, amíg a felvonulásban levő kormányhű erők meg nem érkeznek a fölmentésünkre. A lázadásban csak egy páncélosezred vesz részt, és a helyzet az egész országban, a bennünket körülvevő néhány utca kivételével, a törvényes kormányhoz hű csapatok ellenőrzése alatt van."

Szavait géppuska- és géppisztolysorozatok zaja nyomta el. „Őrségparancsnok! — fordult a vezénylő hadnagyhoz Vergara —, föl lehet-e húzni a palota zászlórúdjára válaszul a megadási felhívásra a nemzeti zászlót?"

„Jelentem — hangzott a gyors válasz —, ez a nagy lövöldözés ellenére már megtörtént."

Fél tizenkettőkor elcsitult mindenfajta lövöldözés, és háromnegyed tizenkettőkor a tankok hirtelen elvonultak a térről. Én akkor már egy jó órája géppisztolyt tartottam a kezemben, és az első emeleti ablakok egyikéből, amelynek üvegjét darabokra törte a légnyomás, célzott lövésekkel próbáltam távol tartani magam is a puccsista katonákat. Szerencsénkre azonban ők két tűz közé kerültek, mert az Alkotmány teret körülvevő nagy kormányépületek ablakaiból és tetőiről a Népi Egységhez hű rendőrök és detektívek lövöldöztek reájuk.

— Amikor a páncélosok hirtelen kiürítették a teret — folytatta Pedro —, lövésre kész géppisztolyokkal készültünk fogadni az új támadókat, akik már föltűntek a téren. Mielőtt azonban tüzelni kezdtünk volna reájuk, szerencsére meghallottuk hangszóróikat:

„A puccsistákat levertük! Ne lőjetek! Mi a kormányt támogatjuk! Higgyetek nekünk! Itt van az első sorokban Prats tábornok, a hadsereg főparancsnoka. Hamarosan itt lesz elnökünk, Allende is, hogy elfoglalja helyét a Monedában."

A vaspántokkal megerősített kapukat azonban csak akkor nyitottuk ki, amikor láttuk, hogy a téren felsorakozott katonai egységek megfelelő fogadtatásban részesítik a közben odaérkezett Allende elnököt. Katonás rendben fölsorakoztunk mi is, a védők, a gárda tagjai csakúgy, mint a civilek.

Daniel Vergara állt Allende és az oldalán haladó Prats tábornok elé: „Elnök elvtárs! Jelentem, hogy utasítását híven megtartottuk és nem kapituláltunk a lázadók előtt."

Allende és Prats szavak helyett egyszerűen csak megölelték a belügyminiszterhelyettest és az őrség parancsnokát.

— Életem egyik legnagyszerűbb pillanata volt — fejezi be Pedro az ostrom leírását —, amikor keményen kezet szorítottak velem és a többiekkel is, és az elnök csak ennyit mondott: „Valamennyi chilei hazafi nevében köszönöm hűségteket, melynél talán csak hősiességtek nagyobb."

Géppisztolysorozat a hadsereg-főparancsnokra

José és Mario is ott volt a Moneda-palota előtt június 29-én. Kettőjük közül a beszédesebb José veszi át a szót:

— Reggel kilenc óra tíz perckor riadóztatták egységünket. Amíg a pánamerikai országúton Buinból Santiago felé haladtunk csapatszállító gépkocsinkkal, egy őrnagy tájékoztatott a történtekről: a 2-es számú páncélosezred fellázadt a törvényes kormány ellen, és az elnöki palotát ostromolja. A feladatunk az volt, hogy megadásra kényszerítsük és lefegyverezzük ezeket a katonai esküjüket megszegő csapatokat. A Santiago centrumának szélén levő Plaza de Italiáig szállítottak bennünket. Innen harci alakzatba fejlődve indultunk meg az elnöki palota felé az Alameda sugárúton. A téren a hozzánk csatlakozott Prats tábornok haladt az élen segédtisztjével. A Miraflores utca magasságát elérve géppisztolytűz zúdult reánk a hadügyminisztérium irányából, és így a földalatti vasút építkezésének földhányásai mögött kellett fedezéket keresnünk. Prats tábornok vezetésével futólépésben rohamoztunk az első lázadó tank ellen.

„Én, mint a chilei hadsereg főparancsnoka, felszólítom önöket, hogy adják meg magukat!" — fordult a tábornok az első vonalban levő két tank parancsnokához és legénységéhez, mire azok feltartott kézzel kapituláltak. A harmadik páncélos pa-

rancsnoka viszont válaszul tüzelni akart Pratsra, de a tábornok hadsegéde az utolsó pillanatban felütötte a fegyver csövét. Mi pedig gyorsan letartóztattuk a gyilkosságra is kész lázadó tisztet. A többi páncélos ezek után elmenekült, és kaszárnyájuk bevételével kellett ártalmatlanná tenni őket.

Fehér foltok az újságokban

Pedrónak, Josénak, Mariónak és mindazoknak, akik részt vettek a lázadás leverésében, egész életre szóló megrendítő élmény lehetett mindez — gondolom, miközben az előttünk haladó teherautó féklámpáit figyelem. Közben én is a puccskísérlet óráira és az azt követő hetek politikai eseményeire emlékezem vissza.

Azokban az órákban a Santiagót átszelő Mapocho folyó melletti Baquedano parkba siettem, ahol a munkások gyülekeztek Allende felhívására. Az elnök kijelentette, ha szükséges, fölfegyverzi őket, hogy a puccsisták ellen vonulhassanak. De később — mint magyarázta —, látva a hadsereg döntő többségének hűségét a kormányhoz, szükségtelennek, sőt egyenesen veszélyesnek tartotta, hogy a hadsereg mellett bármiféle fegyveres testületet hozzanak létre. Ha ugyanis ez megtörténne — érvelt —, a Népi Egység letérne Chile alkotmányos útjáról. Hiszen Allende beiktatása előtt alaptörvénybe foglalt biztosítékot adott arról, hogy az országban nem lesz a „ku-

baihoz hasonló népi milícia", semmiféle „párhuzamos fegyveres erő".

A páncélosezred lázadása éles vitát keltett a Népi Egységen belül. Az országban akkor a puccsot leverő hadsereg biztosította a rendkívüli állapot megtartását. Egyes katonai vezetők azonban, megrészegedve saját erejüktől — amely a puccskísérlet leverésében fejeződött ki —, még a kormánylapokban is cenzúrázták azokat a híranyagokat, kommentárokat, amelyekkel nem értettek egyet. Fehér foltokkal jelent meg az *El Siglo*, a Chilei Kommunista Párt lapja, amely pedig a kormánykoalíció egyik vezető orgánuma volt, csakúgy, mint a *La Nación*, a szocialista párt szócsöve. Amikor azután a katonai cenzorok a kormány hivatalos nyilatkozatából is kihúzták azt, ami a június 29-i eseményekre vonatkozott, a Népi Egység vezetői és aktivistái úgy érezték, betelt a pohár. A rendkívüli állapotot gyorsan föloldották, és Allende sürgetésére olyan kormány alakult, amelyben Briones szocialista párti egyetemi tanár vezetésével csupán a Népi Egység pártjaihoz tartozó személyiségek és egy-két független baloldali politikus vett részt.

Térjünk azonban vissza a jelenbe. Hirtelen fékeznünk kell, mert az egész kocsisor megáll. A Latin-Amerikában oly sűrűn előforduló Los Angeles (Az Angyalok) nevű városok egyik chilei megfelelőjének közelébe érkeztünk. Továbbindulva már lényegesen lassabban haladunk, majd mielőtt még besötétedne, végképp letáboro-

zunk Salto de Laja — a lajai vízesés — közelében.

A vízesést azonban most senkinek sincs kedve megcsodálni. Konzerveket eszünk vacsorára, és takarókba burkolózva próbálunk ülő helyzetben aludni a kocsiban. A kijelölt őrség tagjai pedig a környező erdőkből összegyűjtött rőzsével nagy tüzeket gyújtanak. Ilyenkor ugyanis, itt a déli-feltekén, még a tél végén vagyunk, és a Kordillerák felől jeges szelek söpörnek végig. Az éjszakai hőmérséklet mínusz 8—10 fok alá sullyed.

Másnap reggel továbbindulunk. Nemsokára azonban a pánamerikai országút a 730-as kilométerkő után bekanyarodik Temucóba, Cautin tartomány fővárosába. Ez a város Chile „éléskamrájának" központja. Két és fél éve jártam itt utoljára, a Népi Egység által meggyorsított földreform megvalósításának kezdetén.

Rövid eligazítás valamennyiünknek: este tíz előtt mindenkinek a laktanyában kell lennie. Ott kapunk majd vacsorát és éjszakai szállást, mielőtt holnap reggel az összegyűjtött élelmiszerekkel visszaindulunk Santiagóba.

„Kelt a nagybirtok megszüntetésének évében"

Manuel Carrasco marad csak velem. Együtt indulunk a földreform-bizottság temucói székházába. Az ajtón, melyen be-

nyitunk, ugyanaz a felirat fogad, mint két és fél éve: „Ne kopogj, hanem egyszerűen lépj be. Ez már nem az urak hivatala, hanem a te otthonod!"

A nagy teremben, ahonnan két és fél éve a földreform végrehajtását irányították — és amelyben oly lázas tevékenység folyt s oly parázs viták zajlottak le a türelmetlen, föld nélküli parasztokkal, akik legszívesebben azt szerették volna, ha a tartomány egész földesúri területének fölmérése, kisajátítása és átadása az újonnan szervezendő paraszti közösségeknek, néhány óra alatt megtörténne — most, déli háromnegyed tizenkettőkor senkit sem találunk. Amíg Manuel előkerít valakit, körülnézek a hatalmas teremben.

A falakon színes táblázatok és grafikonok láthatók arról, hogy a Népi Egység csaknem hároméves kormányzása milyen döntő lökést adott a földreform végrehajtásának. Az asztalokon, amelyeken két és fél éve még kitöltetlen űrlapok hevertek, amelyeken később a nagybirtokosokat földjeik kisajátításáról értesítették, most gyűlésekre szóló meghívókat láthatok, a következő dátummal:

„Kelt Temucóban, a nagybirtok megszüntetésének évében..."

Két és fél év alatt háromszor annyi paraszti közösség alakult itt a kisajátított földesúri birtokokon, mint a Frei-kormányzat teljes hat esztendeje alatt — hirdeti a falon egy statisztikai adat. Egy másik pedig azzal büszkélkedik, hogy Cautin tartományban, a „népi tanítók" áldásos tevé-

kenysége nyomán, máris felére csökkent az írástudatlanság a felnőtt lakosság körében.

Manuel nem egyedül tér vissza, mellette Guillermo Diaz, a földreform-bizottság egyik helyi vezetője. Mi már találkoztunk egyszer. Két és fél éve ő tájékoztatott a földreform végrehajtásának meggyorsításáról.

— Most szinte mindenki, aki él és mozog, egy fontos megbeszélésen vesz részt, mondja nevetve. Hozzáteszi, hogy rám bízza, itt várom-e meg az értekezlet végét, vagy beülök közéjük.

— Ugyan, mi titkunk lehetne barátaink előtt? — kérdezi, amikor látja, hogy csupán kötelező udvariasságból szabadkozom.

A nagy tanácskozóteremben mintegy negyven-ötvenen ülnek, legnagyobbrészt amolyan jó negyvenes parasztemberek. Valamennyien a környékbeli kisebb paraszti társulások és a Népi Egység által az utóbbi időkben annyira szorgalmazott nagyobb termelési egységek vezetői. A földreform-bizottság azért hívta össze ezt a tanácskozást, hogy valamiképpen lelket leheljen az akadozó tavaszi vetés szervezési munkájába, és megvitassa a parasztvezetőkkel, miként lehetne az állami fölvásárlás csatornáiba irányítani a feketepiacra kerülő termékmennyiség nagy részét is?

— Gondolják csak meg, milyen fonák helyzet alakult ki — mondja a helyi földreform-bizottság elnöke. — Népi kormányunk fölszámolta a nagybirtokot és rendkívüli áldozatokkal segítette a kisajátított

földeken megalakuló termelő közösségek első lépéseit. Hiteleket, gépeket, vetőmagot adott az induláshoz, szakképzett vezetőket kutatott föl nekik. Olyan mezőgazdasági szakembereket adott „kölcsön", akik jól ismerik a problémákat. Segített a Freiféle földreform idején alakult, az adósságokba szinte belefúlt és a szakképzetlen vezetés miatt csak tengődő közösségeknek. Minden régi és új társulás hiteleket, építőanyagot kaphatott, hogy új modern házakat építsen a tagoknak a düledező egykori béresházak helyén. Amikor pedig fölismerték, hogy nem helyes a nagybirtok 20—30 családból álló kis közösségek közötti felparcellázása, s inkább a nagyobb termelői egységek az életképesek, létrehoztuk a „földreform-központokat", melyek öt-tíz termelői közösséget fognak össze a csúcsvezetőségben, és kulturális, szociális intézményekkel is elláttuk ezeket az új centrumokat.

— Most pedig, annyi meg annyi áldozatvállalás után — folytatja —, az állami szervek alig-alig tudják felvásárolni azt a termékmennyiséget is, amit például a ma reggel érkezett teherautók katonai kísérettel a fuvarozósztrájk miatt éhínséggel fenyegetett Santiagóba szállíthatnak. Szomorú adatok vannak arról is, hogy mennyire elmaradtak mindenütt a tavaszi vetéssel. Mi lesz akkor itt, és általában mi lesz Chile jövőjével? Nem lehet mindent a rézbányászoktól várni, hogy ők majd többet termelnek, hogy majd a rézárak is emelkednek, és majdcsak meglesz ebből az a devi-

za, amiből a hiányzó élelmiszert behozhatják az országba.

A földreform-bizottság helyi vezetőjének szavaira ingerült zúgás a válasz. Egy köpcös, harmincöt-negyven év körüli férfi, aki nyakában vállon átvetett hosszan lelógó sálat visel, kér szót.

— A „Reménység" termelő közösség elnöke — súgja a fülembe Guillermo Diaz.

Fegyvert a parasztoknak!

— Lehet, hogy egyesek megérdemlik a bennünket korholó szavakat — kezdett el beszélni a közösség elnöke. — Tudom, vannak olyan földhöz juttatott közösségek itt Cautinban, amelyeknek tagjai az egykori földesurakat akarják utánozni: napszámosokat vesznek fel, és ők maguk a hasukat süttetik. Vannak olyanok is, akik azt kérdezik: miért nem parcellázták föl egy-egy család személyi tulajdonaként az egykori földesúri birtokokat, miért kellett azokon termelői kollektívákat létrehozni? Sőt van néhány olyan ember is, akit, sajnos, a jobboldal uszít és azt állítja, hogy a parasztember egykor a földesúr napszámosa volt, ma pedig a Népi Egységé. Vannak olyan közösségek is, melyeknek a vezetői telesírják az irodákat: rossz a termés, kedvezőtlenek az időjárási viszonyok, nagy a munkaerőhiány, közben pedig titokban spekulációs árakon adnak túl termékeiken, és meghamisítják a termelési adatokat, a könyvelést.

De nem ez itt a fő baj, hiszen mindez csak egy-egy elszigetelt visszás jelenség és nem a helyzet általános jellemzője. Az a baj, hogy senki sem véd meg kellően bennünket a terrorcselekményektől. Embereink, amikor leszáll az este, bezárkóznak lakásaikba, és páni félelmet éreznek, ha valaki sötétedés után megkocogtatja az ablakot.

Nálunk, a „Reménység"-ben, például egy hete sötétedés után végigjárta a házakat két fegyveres, akiket a volt földbirtokos kísért. Azt mondták, hogy a Haza és Szabadság fölszabadító osztagaihoz tartoznak, és hogy csapatuk az egész termelő közösséget körülzárta. Minden tagot megfenyegettek, hogy halállal bűnhődik, ha részt vesz a sztrájk idején a tavaszi vetési munkában, és ha megengedi, hogy a társulás bármiféle élelmiszert adjon a kormány által katonai kísérettel ideküldendő teherautóknak. A földbirtokos ehhez hozzátette, hogy a fordulat már nagyon közel van, és ha majd visszaveszi a bitorolt földet, a körmére néz mindenkinek, aki meg merte művelni. De, persze, kész azoknak megbocsátani, akik segítik az ellenállást. Azt is mondta, hogy Argentínából napokon belül megérkeznek a jobboldali szabadcsapatok, és hallatnak majd magukról.

Két nap múlva a „Reménység" teherautóira géppisztolysorozatokat adtak le, a villany- és a telefonvezetékeket annyira megrongálták, hogy még ma sincs áram a közösségben, és a telefonösszeköttetés is szünetel. Fölrobbantották a vízvezeték csö-

veit is. Ki merné ezek után megtagadni, ha a fegyveres osztagok tagjai élelmiszert és bort kérnek a szabadcsapatok részére?

— Kimondom kereken — folytatja a „Reménység" elnöke —, addig nem változik meg a helyzet, amíg nem semmisítik meg ezeket a terroristákat, és nem adnak nekünk fegyvereket, hogy megvédjük magunkat!

Roham a „Győzelem" ellen

Óriási hangzavar támad a teremben. Sokan egyetértő felkiáltásokkal adnak igazat a „Reménység" elnökének. A köpcös parasztember szavának itt nagy súlya van. A közösség, amelyben 1971 őszén magam is jártam, még a Frei-rendszer idején alakult meg, és 1971 elejére már nyereséggel zárta az előző esztendőt. Akkor 900 hektárnyi földterületen 38 család dolgozott, de 1972-ben már 120-ra emelkedett az úgynevezett aliadók száma, akik ugyan nem laktak a közösség területén, de állandó munkájuk folytán először negyed, majd fél szavazatot kaptak a „Reménység" közgyűlésén. 1972 decemberére már teljes jogú tagokká váltak ezek a „külsők" is, sőt az öntudat oly magas szintre emelkedett a közösségben, hogy elvállalták: először laza, majd mind szorosabbá váló „termelői szövetségre" lépnek a környékükön levő ráfizetéses gazdaságokkal, amelyek már a Népi Egység földreformja után alakultak meg. Így a „Reménység" körül kialakult a nagy terü-

letú, modern gépekkel, az egykori földesúri birtok termelési eredményeit felülmúló óriás üzemegység, amelyet nemcsak Temucóban és Cautin tartományban, hanem az egész országban példaként emlegettek.

Amikor végre elül az általános hangzavar, egy másik, a teremben mindenki által ismert, köztiszteletben álló vezető, a Colico tó melletti egykori San Armando erdőgazdaságon alakult „Győzelem" elnevezésű paraszttársulás vezetője kezd beszélni:

— Csak annyit akarok mindehhez hozzátenni, hogy tegnapelőtt egy századnyi katona érkezett hozzánk. Parancsnokuk azt mondta, hogy itt mindent át kell kutatni, mert alapos okuk van arra, hogy azt higgyék: a Colico tó környékén a hadsereg ellen szervezkedő ultrabaloldali fegyveres csoportok működnek. A százados, a katonai akció időtartamára lefoglalta a vezetőségi irodákat, és katonáit a csűrökben szállásolta el. Ezután megkezdődött a házkutatás. Itt sok az erdő és sokan vadászgatunk a tó környékén. Akiknél vadászpuskát találtak, elkobozták, és órákon át faggatták őket s családjaikat is az ultrabalosokkal való állítolagos kapcsolataikról. Sokat közülük véresre vertek, a nőkkel pedig erőszakoskodtak.

Telefonálnunk nem volt szabad, és az akció időtartamára senki sem hagyhatta el — ahogy mondták — a „hadműveleti övezetet". Én is csak az éjszaka leple alatt tudtam kiszökni, hogy elmondjam mindezeket.

Kérdezem ezek után: milyen kormány van voltaképpen Chilében? A parancsnok ugyanis azt mondta, hogy amit tesz, az mindenben megfelel a népi kormány politikájának. Hiszen az alkotmány szerint nem lehet senki másnál fegyver, csak a hadseregnél. De hogyan verhetik véresre embereinket, erőszakoskodhatnak asszonyainkkal, amikor semmi törvényellenes dolgot nem tettünk? Arra semmiféle rendelet nincs tudtommal, hogy a vadászfegyvereket nyilvántartásba kellene venni! Miért bennünket gyanúsítgatnak, sanyargatnak, és miért hagyják, hogy a földesúri fasiszta bandák fegyveresei szabadon garázdálkodjanak? Igaza van a „Reménység" elnökének: fegyverre vagy fegyveres védelemre volna szükségünk! A hadsereget pedig kényszerítsék a törvény megtartására! — fejezi be fölszólalását a „Győzelem" vezetője.

A hallottak alapján a földreform-bizottság helyi vezetői valószínűnek tartják, hogy egy jobboldali tiszt „saját számlára" elkövetett akciójáról van szó. Az ülést fölfüggesztik, amíg bejelentést nem tesznek a történtekről a temucói térparancsnoknál és a rendőrfőnökségen. De megígérik, hogy az este folytatódó tanácskozásra meghívják a kommunista és a szocialista párt helyi vezetőit és a tartomány rendőrfőnökét is.

„Hadsereg, vedd át a hatalmat!"

Carrasco velük tart, én pedig körülnézek a városban. Itt is, akárcsak Santiagóban, vigasztalan sorbanállást láthatok az üzletek előtt. Hirtelen azonban a sorok szétoszlanak, a kereskedők lehúzzák a redőnyöket, s rájuk kattintják a nagy láncon lógó lakatokat is.

Az utca körülöttem elnéptelenedik, mire megjelennek a tüntetők első csoportjai. Tizennégy—tizenhétéves középiskolás diákok haladnak a menetben saját maguk készítette feliratokkal: „Rendet, nyugalmat", „Hadsereg, vedd át a hatalmat!" — diktálják a szavalókórust a felnőtt korú felbújtók. Bizonyára — gondolom — a középiskolások diákszövetsége itt is, akárcsak Santiagóban, a jobboldal irányítása alatt áll.

Hirtelen mindenki menedéket keres a kapualjakban. Rohamrendőrök ugrálnak le a riadóautókról, és máris pukkannak az első könnygázgránátok. A diákok azonban vizes zsebkendőket kötve arcuk elé, kőzáporral árasztják el a rendőröket, és csak a vízágyúk oszlatják szét őket.

Amikor megjelennek a baloldali diákok és az építőmunkások, hogy ökölharcba bocsátkozzanak a félrevezetett fiatalokkal, a rendőrség megpróbálja szétválasztani őket. Én a csata egyik szünetében otthagyom a terepet. A kaszárnya felé indulok, amelyet a Santiagóból érkezett menetoszlop gyülekezőhelyének jelöltek ki.

A liszttel, burgonyával és más élelmi-

szerrel megrakott teherautók már ott sorakoznak a kaszárnyaudvaron, de csak másnap reggel indulunk vissza a fővárosba.

A tiszti kantinban vacsorázom. Ebben a vidéki helyőrségben — közönséges hétköznap van —, amikor szinte már egész Chile éhezik és egy-egy csirke is luxuslakomának számít, döbbenetesen nagy választékot kínálnak. A pincér nagy előzékenységgel sorolja fel a különböző fogásokat, ám én még mindig nem tértem magamhoz a meglepetéstől. Nehéz a választás a Valparaísóból ideszállított, libamájhoz hasonló ízű, csak Chile csendes-óceáni partjai mentén honos loco és a világ legdélibb városából, Punta Arenasból érkezett zamatos ízű óriásrák között. Fő fogásként gombás marhasültet rendelek — Chile egyszerű emberei már mintegy három hónapja nem is láttak marhahúst.

Amikor a pincér desszertnek papaját ajánl, elhúzom a számat: itt Chilében a csendes-óceáni partvidék mentén végighaladó jéghideg Humboldt-áramlat és az Andok örökké havas hegycsúcsairól nyáron is éjszakánként lezúduló hideg szelek hatására még az északi melegebb vidékeken is csak rendkívül alacsony cukortartalmú papaja terem meg. A papaja igazi hazája a brazíliai Amazonas menti őserdő.

— De uram — hallom a méltatlankodó választ —, ez ma érkezett egyenesen Brazíliából, a tábornok úr vezette küldöttséggel.

Vajon tudnak-e arról Santiagóban, hogy

a temucói helyőrség kapcsolatot tart fenn Brazíliával, ahol jobboldali katonai kormányzat van hatalmon? És hogyan lehet, hogy itt fél tucat márkás vörös és fehér bor között lehet válogatni, amikor Santiagóban már szinte ihatatlan lőréket szolgálnak fel a kormányfogadásokon is?

Nincs időm azonban arra, hogy túlságosan elmélyedjek ebben, mert a szomszéd asztalnál egy ezredesekből és őrnagyokból álló részeg társaság a Népi Egység vezetőit gúnyoló, a jobboldali körökben divatossá vált dalokra zendít rá.

Senki sem utasítja rendre őket, inkább csak cinkosan, elnézően mosolyognak. Csak akkor avatkoznak be, amikor az egyik ismert sláger dallamára egy teljesen elázott őrnagy Prats tábornokot, a hadsereg főparancsnokát gyalázó szöveget rögtönöz. Ez már itt is erős. Az őrnagyot társai elvonszolják, de ő egyre csak bömböli: „Távozz, távozz, távozz, Prats tábornokom! Vagy nem tettél-e még eleget a Népi Egységnek?" De még kintről is hallom ordítozását: „Mikor lesz nekünk végre egy Banzerünk!" (Bolíviában Torres tábornok haladó rendszerét katonai puccsal megdöntő jobboldali tábornok.)

Csapda a hegyszorosban

Korán reggel újra beállok a helyemre a konvojba. A kanyargós országúton, dimbes-dombos vidéken, kietlen sziklás hegységek, majd erdőségek között szótlanul ha-

ladunk. Kísérőim szunyókálnak. Déli két óra tájban hirtelen megáll a menet. Barikádok zárják el az országutat. Ravasz módon kitervezett csapdába estünk. Itt ugyanis az országút több száz méter mélyen egy hegyszoroson vezet át. Az utóvéd nemsokára azt is közli rádión, hogy visszafelé is elzárták az utat.

Mint csakhamar kiderül, a sztrájkoló teherautó-tulajdonosok egyik táborának közelében vagyunk. Ide — mint az ország más területein létesített sztrájktanyákra — több mint kétezer-ötszáz kamiont vontak össze, és sátrakban éjszakázva, családostul itt rendezkedtek be a kormányellenes munkabeszüntetés idejére. Most pedig — mint hamarosan közlik Mejilla hadnaggyal, gépkocsioszlopunk parancsnokával — a passzív ellenállásról áttértek a támadásra. Ezentúl megakadályozzák, hogy a pánamerikai úton bármilyen szállítmány áthaladjon.

Amikor Mejilla hadnagy hosszas habozás és a többiekkel való tanácskozás után, eléggé bizonytalan hangon győzködni próbálja őket, hogy engedjék át a konvojt, hiszen neki tűzparancsa is van az áttörés biztosítására, a barikád másik oldalán is előkerülnek a vadászfegyverek, a pisztolyok és a dinamitrudakból készített „gránátok".

Nem vagyok túlságosan járatos a harcászatban, de annyit tudok, hogy ha most a géppuskákból egy sorozatot lőnének a levegőbe, a barikád túloldalán levő mintegy harminc ember pánikszerűen elmene-

külne. Ekkor a géppisztolyosok fedezete alatt a katonák talán tíz perc alatt eltávolíthatnák a barikádokat, és szüntelen lövöldözés közepette, amely egyetlen sebesültet sem követelne, az egész oszlop tovább haladhatna.

Mejilla hadnaggyal és a katonákkal azonban történt valami a temucói helyőrségen. Csak sunyítanak a Népi Egységet támogató fuvarozók és gépkocsivezetők áttörési javaslataira, és inkább tárgyalásokba bocsátkoznak a sztrájkolókkal. Azok első ajánlata így hangzik: utat nyitnak a barikádon a katonai járműveknek és a személygépkocsinak, de a teherautók itt maradnak. Ez azonban túl „meredek" javaslat, a védőőrizet parancsnokának valamilyen szállítmánnyal mégiscsak meg kell jelennie Santiagóban. Alkudozás kezdődik.

Közben a sztrájkolók a hegygerincről a chilei himnuszt éneklik a hangszórókba, majd ezt hallom:

„Katonák! Chileiek vagytok-e, vagy a marxista hazátlanok kiszolgálói? Ne lőjetek testvéreitekre! Segítsetek abban, hogy Chile ügye győzedelmeskedjen, és hogy Aricától Punta Arenasig mindenki egy hazának a fia legyen! Forduljatok szembe azokkal, akik chileiek vérét akarják ontani!"

A hatás félelmetes. Mejilla hadnagy hozzájárul a „békés megoldáshoz". Eszerint a lisztet szállító teherautók továbbmehetnek, mert — mint a sztrájkoló teherautó-tulajdonosok nagy kegyesen hozzájárulnak — Santiago lakossága nem maradhat kenyér

nélkül. A burgonyát, rizst és más élelmiszeres zsákokat szállító kamionok vezetői két lehetőség között választhatnak: vagy szállítmányostul behajtanak a sztrájkolók táborába, csatlakozva a munkabeszüntetésben részt vevőkhöz, vagy lerakják a zsákokat az országút padkájára és üresen mennek tovább.

A felháborodott teherautósok végül is az utóbbi megoldást választják, mivel a katonák azzal fenyegetőznek, hogy védelem nélkül itt hagyják őket a sztrájkolók kényére-kedvére . . .

„Gyárat vissza nem adunk!"

Ismét katonák a kormányban

Otthon üzenet vár.

— Már háromszor keresett az elnöki palota sajtóhivatala — mondja feleségem. — Allende sajtótitkára, aki úgy tudta, hogy már reggel visszaérkezik a menetoszlop, közölte: déli egy órakor esketik fel az új kormányt.

A sok kormányválság miatt már annyi beiktatási ceremónia volt, hogy egyesek közülük előre mormolják az esketési formulákat.

„Prats tábornok! Esküszöl, hogy hűen megtartod az alkotmány előírásait?" — hangzik ezúttal is Allende kérdése.

„Esküszöm!" — ígéri a chilei hadsereg főparancsnoka.

Fölcsattanó taps fogadja az új kormány első egyenruhás miniszterének ünnepélyes kötelezettségvállalását, majd még háromszor zúg föl a meghívott vendégek helyeslő tapsa, amikor a légierők, a haditengerészet és a rendőri erők főparancsnoka is esküt tesz.

Újra katonák kerültek tehát Chile kormányába, a kormányalakítási szertartást kísérő ünneplés az előlegezett bizalom ki-

fejeződése. Mindenki emlékszik még arra, hogy 1972 októberében a kormány a fegyvernemek főparancsnokainak bevonásával vetett véget a jobboldali sztrájkmozgalomnak, amely a Népi Egység megbuktatását tűzte ki célul.

Allende beszéde a kormányalakításkor derűlátást sugároz. Ez a nemzeti biztonság kormánya lesz — mondja —, és feladata az alkotmányos rend és nyugalom helyreállítása, a terrorizmus letörése, valamint annak biztosítása, hogy Chilében mindenki békés körülmények között folytathassa alkotó és termelő munkáját. „Ez az utolsó lehetőség a polgárháború elhárítására" — nyilatkoztatja ki nyomatékosan a chilei elnök.

Miután a kormányalakításról szóló tudósítást a mesterséges holdon át létesített telexkapcsolattal eljuttatom a *Népszabadság* szerkesztőségébe, az *El Siglo* székházába sietek. Az elvtársak azonban csak fölényesen legyintenek, amikor a Délen tett utam tapasztalatairól számolok be nekik. Másutt is vannak az országban jobboldali főtisztek, akik azon mesterkednek, hogy a népet szembefordítsák a hadsereg egészével s így zavart keltsenek. A nemzeti biztonság kormányának megteremtése különben is most új helyzetet teremtett.

„Végső határidők"

— Nem is tudja elképzelni— figyelmeztet egyik chilei kollégám —, milyen nehéz volt

ezt a kabinetet létrehozni. A Népi Egység pártjain belül jelentős erők bizalmatlanok a június 29-i puccskísérlet és az azt követő különös jelenségek láttán. Néhány napja például Carlos Altamiranót, a szocialista párt főtitkárát a valparaísói pártszervezet pánikszerű gyorsasággal a kikötővárosba hívta. Negyven tengerésszel hozták őt össze. Olyan katonákkal, akik hadihajókon teljesítenek szolgálatot. Elmondták neki, hogy tisztjeik a kormány elleni lázadásra készülnek, és augusztus 5-re vagy 6-ra tervezik akciójukat. Az volt a terv, hogy hadihajók lőni kezdik a rendőrfőnökség és más kormányszervek épületeit, majd a tengerészgyalogosok összpontosított támadással elfoglalják Valparaísót, ahonnan az országos puccsot elindítják majd. Altamirano az összeesküvők terveit azonnal Allende tudomására hozta, aki viszont kérdőre vonta a tábornoki kart, amely hűségéről biztosította. Viszont a haditengerészet felbőszült vezetői „lázadási kísérlet" címén letartóztatták és kegyetlenül megkínoztatták azt a negyven tengerészt, aki leleplezte puccsista terveiket.

— Nehéz, nagyon nehéz volt ezek után megegyezésre jutni a Népi Egység pártjainak tanácskozásain — veszi át a szót egy másik elvtárs. — Allende elnök és Corvalán elvtárs azonban meggyőző módon bizonyította be, hogy az alkotmányos rendet csakis a három fegyvernem és a rendőri erők vezetőinek aktív közreműködésével lehet megvédeni, és csakis az ő segítségükkel lehet megindítani az ország gazdasági

vérkeringését a jobboldali erőkkel szemben. Ennek érdekében egyezkedni kell mindazokkal a józanabb ellenzéki erőkkel, melyek szintén el akarják hárítani a pusztító polgárháborút. Ezután a nemzetgazdaság megszilárdításával meg lehet javítani az életszínvonalat, és el lehet érni, hogy 1976-ban, az esedékes új elnökválasztáson a Népi Egység jelöltje megkapja a szavazatoknak több mint ötven százalékát. Ha pedig már eddig sikeresen eljutottak, akkor föl lehet majd oszlatni a jobboldali többségű parlamentet, népszavazással el lehet fogadtatni az új, szocialista fejlődésnek megfelelő alkotmányt, majd az új parlamenti választások után a Népi Egységé lehet a többség a törvényhozásban is. Így már semmi akadálya sem lesz annak, hogy az ország a legkisebb véráldozatokkal járó alkotmányos úton kibontakoztassa a szocializmus felé tartó forradalmi folyamatot.

— Persze — teszi hozzá kollégám — meg kellett küzdeni a hadsereg egyes tábornokaival is, akik kifogásolták, hogy több száz üzem az alkotmány előírásaival ellentétben a munkások megszállása alatt maradt a június 29-i államcsínykísérlet után. Újabb biztosítékot követeltek a Népi Egységtől arra, hogy nem szervez a három fegyvernem egységeivel párhuzamos hadsereget a munkások soraiból.

Az új kormány első fölhívása a sztrájkolókhoz szól. Vasárnap este hat óráig kapnak „végső határidőt" a munka felvételére. Már este kilenc óra is elmúlt, de még semmi jele sincs annak, hogy megkezdenék a

szállításokat. A Corporación elnevezésű baloldali rádió éjféli híreiben így magyarázkodik: „Talán nem volt éppen a legszerencsésebb vasárnap estére terni a végső határidőt. Hétfőn reggel majd biztosan elindulnak a teherautók." Eltelik azonban a szerda is, és újabb meg újabb „végső határidőket" adnak a magánfuvarozóknak.

Véres incidens

Csütörtökön reggel telefonálnak a szállításügyi minisztériumból, amelynek élén Ruíz tábornok, a légierők főparancsnoka áll, és közlik: jöjjek azonnal, ha jelen akarok lenni a magánfuvarozók teherautóinak tömeges lefoglalásánál és munkába állításánál. Faivovich miniszterhelyettes, aki volt már bányaügyi kormánybiztos és Santiago rendőrfőnöke is, vezeti a rohamrendőrökkel megrakott páncélozott járművekből, a kormányhivatalnokokat, hivatásos gépkocsivezetőket és laptudósítókat szállító teherautókból összeállított menetoszlopot.

A konvoj ezúttal észak felé indul. Nem kell sokat haladnunk a pánamerikai országúton. Akárcsak néhány napja, amikor dél felől közeledtem Santiagóhoz, most is barikád zárja el további utunkat.

A sztrájkolók odagörgetett sziklákkal, égő fahasábokkal és benzinnel leöntött, majd meggyújtott autógumikkal zárták el az országutat, és az egész környéken orrfacsaró bűz terjeng. Amikor a roham-

rendőrök szétrombolják a barikádokat, kőzápor zúdul rájuk a másik oldalról. Elegendő azonban néhány könnygázgránát, és máris akadálytalanul haladhatunk tovább. Két kilométert sem megyünk, amikor megérkezünk a magánfuvarozók országút menti sztrájkközpontjához.

A bekötő út és az egész környék egyetlen hatalmas, mély sártenger. A sztrájkolók, hogy megakadályozzák teherautóik lefoglalását és elszállítását, fölrobbantották a közeli, öntözésre használt kisebb vízduzzasztó gátjait. A latyakos területen lefektetett deszkapallók csak a gyalogos belépést teszik lehetővé.

Faivovich miniszterhelyettes azonban nyilván már tudott erről, mert amíg a sztrájkolók vezetőivel alkudozik, megjelennek az útépítő munkások söder- és fagerenda-szállítmányokkal, s azonnal munkához látnak. A szocialista párti miniszterhelyettes egy negyedórát ad a sztrájkolóknak, hogy fölvegyék a munkát. Utána — mint határozottan kijelenti — elkobozzák a teherautókat. Sőt — teszi hozzá — az államilag igénybe vett kamionokat soha nem adják vissza többé tulajdonosaiknak.

A negyedóra elteltével, és miután a géppisztolyos rendőrök behatoltak a táborba, a sztrájkolók már használhatatlanná tették teherautóikat. A motorokból fontos alkatrészeket távolítottak el, több kocsinak a kerekei is hiányoznak. Egy elkésett tulajdonos, aki egy leszerelt autókereket gurít, egy pillanatra megáll, hogy gúnyosan szamárfület mutasson a karhatalmi erőknek.

A felbőszült rendőrök azonnal letartóztatják. Ez szinte jeladás arra, hogy a sztrájkolók vasdorongokkal, láncokat forgatva fejük fölött a rendőrökre támadjanak. Megkísérlik, hogy egy rendőrőrmester és egy tizedes kezéből kicsavarják a géppisztolyt, miközben valahonnan néhány lövés is eldördül a Faivovich vezette csoportra és a gépkocsivezetőkre, akiknek a lefoglalt teherautókat kellett volna Santiagóba vinniük. Általános lövöldözés kezdődik, s mire vége lesz, két teherautó-tulajdonos fekszik holtan a mezőn, valamint több fuvarozó és rendőr sebesül meg.

A kormány katonaságot vezényel ki a tábor átkutatására. Fegyvert azonban sajátságos módon nem találnak. A katonai egységek ahelyett, hogy elkoboznák a teherautókat, megegyeznek a sztrájkvezérekkel, hogy vegyes őrségeket alakítanak velük a „kamionok megvédésére". A jobboldali sajtó és rádió hisztérikusan „ártatlan chileiek lemészárlásáról" terjeszt elferdített történeteket, és kikényszeríti Faivovich menesztését.

Őrségváltás a kormányban

Ruíz tábornok viszont minden előzetes bejelentés nélkül otthagyja minisztériumát és visszaveszi a légierők főparancsnoki tisztét, majd kapcsolatot keres a haditengerészet vezetőivel államcsíny kirobbantására.

Allende villámgyorsan közbelép: a tá-

bornokot nyugállományba helyezteti. A hadsereg jobboldali tisztjeinek feleségei Prats tábornok lakása elé vonulnak, és követelik lemondását. A rendőrök hiába oszlatják szét őket könnygázgránátokkal és vízágyúkkal, a chilei hadsereg főparancsnoka lemond, és nyugdíjazását kéri. Azt hiszi ugyanis, hogy ha önként félreáll, akkor még meg lehet menteni a három fegyvernem egységét az alkotmányosság alapján, és el lehet kerülni, hogy a jobboldal ürügyet találjon a Népi Egység elleni föllépésre. Prats utóda, Pinochet tábornok ugyan „feltétlen hűségéről" biztosítja a népi kormányt, de a legfelsőbb katonai vezetők közül már csak Montero tengernagy marad meg az újjáalakított kormányban. A szárazföldi hadsereget és a légierőket a kormányban már nem a legmagasabb rangú főtisztek képviselik.

A Népi Egység vezetői szinte megszakítás nélkül üléseznek, és keresik a válság megoldásának módját. Tudósítótársaimmal együtt szinte egész nap az elnöki palota körül ténfergünk, hogy ott legyünk, ha valami történik.

De nemcsak mi várakozunk. Egyremásra érkeznek a munkásküldöttségek is az államosított gyárakból. Mint mondják, azért jöttek, hogy fegyvereket kérjenek, mert érzik a népi kormányt fenyegető veszélyt.

Szakszervezeti vezetők jelennek meg időről időre e küldöttségek előtt, és proletárfegyelemre, öntudatos magatartásra intik őket:

— Az ellenség éppen azt akarja, hogy letérjünk az alkotmányosság útjáról, és erre hivatkozva megindíthassa ellenünk a hadsereg gépezetét.

— Elvtársak! Ahogyan különbséget kell tenni az ellenzék fasiszta, terrorista része és a józanabb, az alkotmányt tiszteletben tartó, a polgári demokratikus játékszabályokat betartó tömegei között, úgy nem szabad a hadsereg maroknyi puccsra törekvő, esküjét megtagadni kész főtisztjének magatartását összekeverni a fegyveres erők túlnyomó részének alkotmánytisztelő, a törvényes kormányt támogató szilárd álláspontjával. Ellenségeinknek éppen az a céljuk, hogy szembefordítsák egymással a hadsereget és a dolgozó népet.

— Elvtársak! — fejezi be a szónok. — A forradalmi folyamat sikeres továbbvitele végett arra kérünk benneteket: ne engedjetek teret az államcsínyre törő szélsőjobboldali provokátorok maroknyi csoportjának!

Szavainak azonban már nincs foganatja.

— A munkások már nem érik be ennyivel — vágnak vissza a küldöttségek egyes hangadói —, valamit tenni is akarnak a veszély ellen.

Lázadó cipőgyári munkások

Miközben a sajtóteremben és az elnöki palota előtt egyaránt zajlik a vita, elterjed a hír: a Vicuña-Mackenna úton — a mi Váci utunkhoz hasonlatos — munkáscso-

portok barikádokat emeltek, és megakadályozzák minden jármű áthaladását a gyárnegyedet átszelő útvonalon. A napokban alakult „ipari övezetek" elnevezésű szervezet ultrabaloldali befolyás alatt álló helyi bizottságának döntése ez.

Nemrég szakszervezeti vezetőket kísérve végigjártam ezeket az újonnan gomba módra szaporodó bizottságokat, amelyeknek legtöbbje zavart kelt a munkások soraiban, hiszen „kapituláns magatartással" vádolja a kormányt és a szakszervezetet. A szakszervezeti vezetők akkor parázs vitákat folytattak veluk. és bebizonyították nekik. hogy az ellenség rohama közepette a kormánnyal való szembefordulásra uszítani a dolgozókat több mint bűn, és hogy anarchista akciókkal, önkényeskedésekkel semmit sem érhetnek el. Bebizonyították, hogy az ilyen „vörös terror" csak gyengíti a népi erők pozícióit. Az „ipari övezetek" vezetőinek egy része akkor már-már hajlott is volna arra. hogy elismerje a szakszervezet irányító szerepét. A hangadó ultrabaloldaliak azonban megakadályozták a megegyezést.

A barikádokat a munkások csak az úttesteken emelték, így a járdán tovább mehetünk. Az akció főhadiszállása az egyik közeli, a munkások által elfoglalt cipőgyárban van. Az „ipari övezetek" vezetősége ott a munkások jelenlétében visszautasítja az odaérkezett belügyi tisztviselők, rendőrtisztek és szakszervezeti vezetők fölhívását az útelzárás megszüntetésére és az anarchista akció abbahagyására.

— Ha megvédenek bennünket a tőkések visszatérésétől, azonnal megnyitjuk az utat — mondja az „ipari övezetek" helyi vezetője. — Már tegnap itt járt a június 29-i államcsínykísérlet előtti munkásnyúzó igazgató. Vele jött jogtanácsosa és egy tisztviselő a fellebbviteli bíróságról. Persze nem engedtük be őket a gyárkapun, csak a kerítés rácsán keresztül tárgyaltunk velük. Az igazgató azt mondta, hogy ha negyvennyolc órán belül nem hagyjuk el a gyárat, akkor fegyveres rendőrök vernek majd ki innen bennünket. Amikor ezen csak nevettünk, a bírósági tisztviselő felmutatott egy iratot, amely jogi nyelven ugyanezt tartalmazta. A magántulajdon megsértésével és rablással vádoltak minket. Alig tudtuk visszatartani embereinket, hogy ki ne rohanjanak és vasdorongokkal alaposan helyben ne hagyják őket

— Persze mindez nem ért teljesen váratlanul bennünket. Jöttek előzőleg már a kormánytól is. Azt mondták, hogy most folyik a június 29-én elfoglalt gyárak ügyének rendezése. Legyünk türelmesek, a bizottság hamarosan hozzánk is elérkezik Azt kérdeztük tőlük: no és garantálják, hogy ez a kisüzem nem kerül vissza volt tulajdonosaihoz? Azt felelték, hogy éppen arra való a bizottság, hogy a munkások, a szakszervezet bevonásával hozza meg határozatát. Valamelyikünk gúnyosan meg is jegyezte, hogy tán még a tőkés igazgatót is meghallgatják majd? Erre azt mondták, hogy ez elkerülhetetlen. Ezek után nekik is ajtót mutattunk.

— Tévedés ne essék: mi megértjük, hogy az állami szektor az új gyárfoglalásokkal hirtelen túlságosan földuzzadt, hogy nehéz pénzt, nyersanyagot, gépi berendezést biztosítani a gyáraknak. S az is baj, hogy amit nagy nehezen megtermel, azt hivatalos áron adja át a magánkereskedelemnek, onnan pedig az áru eltűnik a spekuláció útvesztőiben, hogy majd öt-hatszoros áron kerüljön a gazdagokhoz. Mondták nekünk azt is, hogy abból csak káosz lesz, ha most a szükséges feltételek híján újabb több száz, több ezer kisuzem kerül a társadalmi szektorokba, ráadásul a fennálló törvények megszegésével. Azt is a fejünkhöz vagdosták, hogy hogyan lehetne akkor a polgárháború elhárítására megegyezni a kereszténydemokratákkal, az ellenzék fő erejével, ha mi magunk közben nem tartjuk meg alkotmányos kötelezettségeinket?

— Képzeljék csak el, elvtársak — szól kozbe egy fiatalember —, mi lesz akkor, ha visszajön a tőkés igazgató? Talán engedi majd, hogy a termelési bizottságon keresztül beleszólhassunk az üzem irányításába, nem állítja-e le az új munkásöltöző és furdő építését, nem alakítja-e vissza tisztviselőklubbá a múlt héten berendezett napközi otthonunkat? És talán megtűrnek-e majd itt bennünket, akik szerepet vállaltunk a gyár elfoglalásában?

Egy pulóveres, ötven év körüli, ráncos arcú ember lép elő hirtelen a szakszervezeti kiküldöttek csoportjából:

— Teljesen megértem problémáikat — mondja. — De honnan veszik egyáltalán,

hogy ha a termelési feltételek és a nyersanyagellátás biztosított, bárki is vissza akarná adni a gyárat volt tulajdonosának? Ha valaki, akkor én igazán tudom, mit jelent, ha egy gyár a társadalmi szektorba kerül. Mi a Yarur-textilgyárban igazán nagyszerű dolgokat értünk el az államosítás óta. Magunk irányítjuk az üzemet, igyekszünk megszervezni dolgozóink élelmiszer-ellátását, nyaraltatását, művelődését. Segítjük persze a nagycsaládosokat is. Most a szakszervezet a szocialista szektorral való foglalkozással bízott meg. Magam is tagja vagyok azoknak a bizottságoknak, amelyeket maguk be sem akarnak engedni a gyárkapun. Tegnapelőtt a Luchetti-tésztagyárban, tegnap a Cerrillos rézfeldolgozó üzemben jártunk, s döntéseink nyomán ezek már a társadalmi szektor legifjabb gyárai.

Az emberek elbizonytalanodnak. Közben futár érkezik és izgatottan közli a hírt:

— Katonai menetoszlop tört át a barikádokon. A hirtelen megjelenő tankok szétlapították az útakadályokat, és a munkásoknak alig volt idejük arra is, hogy elmeneküljenek előlük. Sok embert, aki gyanús volt nekik, teherautókra raktak és elhurcoltak.

A felháborodott munkásokat alig lehet megakadályozni abban, hogy azon nyomban ne vonuljanak vasrudakkal rohamra az egyik közeli laktanya ellen. Ehelyett háromtagú delegációt menesztenek a belügyminisztériumba, hogy a kormány föllé-

pését követeljék foglyul ejtett munkatársaik kiszabadítására.

A kiskereskedők sztrájkja ezen a napon éri el a csúcspontját: egyetlen étterem, kávézó sincs nyitva, és a piacok is zárva maradnak. Az autóbusz-közlekedés is szinte teljesen megbénult már: azon a néhány autóbuszon és trolibuszon, amely még közlekedik, minden fogózkodási lehetőséget kihasználva, emberfürtök kapaszkodnak.

Roham a Sumar-gyár ellen

Az *El Siglo* előtt, az egyik kocsiból nevemet kiáltozzák. A hírszerkesztés vezetője és egyik riportere éppen most indul a két éve államosított Sumar-textilgyár előtt rendezett nagygyűlésre. Közéjük préselődöm a kis kocsiba. Menet közben tájékoztatnak arról, hogy mi történt.

Az előző éjjel a légierő egységei körülvették a gyárat, és lezárták az oda vezető utakat. Az üzem éberségi és önvédelmi bizottságának tagjai, akik a szélsőjobboldali terrorista bombamerényletek óta riadókészültségben vannak, addig nem akarták beengedni az akciót vezénylő századost, amíg fel nem mutatja a parancsot a fegyverkutatásra. A százados válaszul pisztolytáskájára csapott, és fenyegetően kijelentette, hogy a törvényhozás „fegyverellenőrzési törvénye", amely kimondja, hogy csak a három katonai fegyvernem és a rendőrség tagjai jogosultak a fegyverviselésre, egyúttal engedélyezi azt is, hogy a

katonaság tetszése szerint bárhol razziát rendezzen „titkos fegyverraktárak" felkutatására. Mivel pedig olyan bejelentés érkezett, hogy a Sumar-gyárban a munkások fegyveres csoportjai rejtőzködnek, ő elrendelte a gyár átfésülését.

Miközben a vita tartott, a közelből géppisztolysorozatok hallatszottak, és a gyár kapuját a bentiek gyorsan eltorlaszolták. Mint később kiderült, egy teherautó a gyár kerítése mellett elhaladó úton nem állt meg a katonák fölhívására.

A százados rohamot vezényelt, és katonái a kerítésekre felkapaszkodva próbáltak behatolni a gyárépületbe. Közben valamelyik ideges rohamozó géppisztolyából tüzet nyitott. Erre azok, akik a gyárépület másik oldaláról támadtak, abban a hiszemben, hogy belülről lőnek rájuk, viszonozták a tüzelést. Jó tíz percig eltartott a katonák közötti tűzharc, amíg behatoltak a gyár területére. Két csillést, aki salakot tolt ki a kazánházból, mint „gyanús elemeket" halálosan megsebesítettek. Az éjszakai műszak munkáját azonnal leállították, és mindent végigkutattak. Hiába volt azonban a nagy igyekezet, amelynek során drága gépeket is tönkretettek, egyetlen fegyvert sem találtak.

A gyilkos provokáció miatti felháborodásukban a dolgozók most a környék üzemeivel együtt tiltakozó gyűlést tartanak, és erre indultak barátaim, amikor hozzájuk csatlakoztam.

A gyűlés már elkezdődött, amikor megérkeztünk.

— Meddig kell még tűrnünk — hallom a gyár egyik szakszervezeti vezetőjének felháborodott szavait —, hogy békés termelőmunkánkat véres rohamok zavarják meg, és munkatársaink essenek áldozatul a katonák brutális akciójának? Bárcsak valóban lettek volna gyárunkban fegyverek! Hogy elkergettük volna akkor ezeket az egyenruhás megszállottakat! Követeljük, hogy népi kormányunk vonja felelősségre a felbújtókat, és büntesse meg szigorúan a gyilkosokat! Az ilyen parancsnokokat, akik visszaélnek azzal, hogy katonáik feltétlen engedelmességgel tartoznak nekik, haladéktalanul le kell váltani, nehogy megismételhessék gyilkosságaikat!

— Eggyel több tiltakozó gyűlés, még eggyel több küldöttség az elnöknél! De mit változtat ez a dolgokon? — mormogja elkeseredetten a város felé visszahaladtunkban a kocsit vezető riportertársam.

Nem válaszolunk az elkeseredett kifakadásra, hiszen mit is mondhatnánk? Ingerültsége azonban csak növekszik, amikor fel-felvillan a műszertáblán a piros fény, amely jelzi, hogy fogytán van az üzemanyag. Benzint ekkor már sehol sem lehet kapni. A sok üzemben levő magángépkocsi a feketepiacon a hivatalos ár négy-ötszörösséért beszerzett benzinnel közlekedik. Kollégám, akinek sem szerény fizetése, sem pedig elvi álláspontja nem engedi meg, hogy a feketepiac hiénáival üzleteljen, most amiatt idegeskedik: sikerül-e beérnie az *El Siglo* szerkesztőségébe, és ha igen, talál-e ott még benzint.

Ezt azonban már nem tudom meg, mert mielőtt a centrumba vezető gyorsforgalmi útra fordulnánk, gyalog folytatom utamat a külvárosban levő lakásomba.

Az egyik elegáns utcában emeletes, a kertben a fák közt meghúzódó hatalmas villa körül Mercedes és Dodge személygépkocsik hosszú sorában katonasofőrök várakoznak. A járdákon titkosrendőrök és a haditengerészeti rendfenntartó erőkhöz tartozó géppisztolyosok cirkálnak. Minden járókelőt, így engem is, vizsla szemekkel fürkésznek végig.

Van ebben valami annyira baljóslatú, hogy hiába próbálom megnyugtatni magam: ugyan miért is ne hívhatná össze a villában lakó parancsnokló tengernagy tábornoktársait egy kis italozásra vagy eszmecserére. Ez a nagy őrség ezt eléggé valószínűtlenné teszi . . .

Szemtől szembe Allende elnökkel

„Allende úr! Mondjon le!"

Tanácstalanul álldogálok az elnöki palota kapujánál a mintegy tízfőnyi újságírócsoportban. Ezen a szeptember 7-i délelőttön csak nem tudjuk eldönteni, hogy itt maradjunk-e, vagy a parlamentbe menjünk át, avagy pedig a Gabriela Mistralról elnevezett, az UNCTAD harmadik, santiagói tanácskozására emelt hatalmas épületbe siessünk. Itt esetleg Allende — ha éppen nem az elnöki palotánál sokkalta biztonságosabb Tomas Moro utcai rezidenciájában — fogadja majd minisztereit, és mindenki azt várja, hogy a Népi Egység valamilyen kiutat talál az egyre súlyosbodó válságból. A parlamentben viszont az előző heti, a kormányt „törvénytelennek", „alkotmánysértőnek" bélyegző, katonai államcsínyre uszító nyilatkozat után, most további akciókra van kilátás. Vannak, akik valamennyi miniszter egyszerre való leváltásával akarnak új kormányválságot kirobbantani. Mások viszont nyíltan Allende lemondatásának „alkotmányos formáit" vizsgálgatják. Esetleg a törvényhozás jobboldali többsége éppen ma délelőtt határozza majd el, hogy kimondják az elnök „fizi-

kai" vagy „erkölcsi alkalmatlanságát" legfőbb vezetői tisztének ellátására, hiszen ilyen „rendkívüli esetben" ehhez nem kell a kétharmados, hanem csak az egyszerű többség. A Nobel-díjas költőnőről, Gabriela Mistralról elnevezett palotában pedig a szakszervezeti vezetők ülnek össze az „ipari övezetek" már egész Santiago és az ország valamennyi gyárvárosának iparnegyedeire befolyással levő csúcsszervezetének képviselőivel, hogy közös mederbe tereljék a munkásosztály küzdelmét a fasizmus, a polgárháborús veszély ellen.

Amíg várakozunk, egyik kollégám táskarádióját hallgatjuk. Az Agricultura jobboldali rádió, amely a legszélsőségesebben uszít a santiagói adók mintegy 65 százalékát kitevő ellenzéki állomások közül, csüggesztő hírek sorát sugározza. Santiagóban a pékségek 85 százaléka ezen a napon már ki sem nyitott liszthiány miatt. A kiskereskedők és a kisiparosok változatlanul lehúzott redőnyökkel fejezik ki szolidaritásukat a fuvarozókkal. Tovább tart az orvos- és a mérnöksztrájk. A jobboldali Nemzeti Párt asszonyszervezeteihez tartozó nők ma elkezdik a kaszárnyák látogatását, hogy „segítségért kopogtassanak ott", és meggyőzzék a katonai vezetőket: „ragadják magukhoz a hatalmat és irtsák ki a marxizmust Chiléből". A hírek előtt és után Allende egyik legutóbbi beszédéből önkényesen kiragadott mondat hallható fölvételről. Ebben az elnök kijelenti, hogy csakis akkor mond le, ha a dolgozó nép, a munkásság, a parasztság, az értelmiség,

amelynek szavazataival 1970-ben választási győzelmet aratott, erre kéri. „Allende úr! — hangzik tovább a hirdetés — A chileiek többsége felszólítja önt: mondjon le tisztségéről! Allende úr! Teljesítse ígéretét!"

Dollárok Washingtonból

A *La Nación* szocialista párti újság riportere nem hagyhatja ezt szó nélkül.

— Chileiek? Ugyan miféle chileiek ezek, akik a rádiójuk fenntartásához szükséges pénzt az Egyesült Államokból kapják, és az *El Mercurió*val együtt a Los Angeles-i és New York-i pénzintézetekkel összefonódott Edwards bankház tulajdonában vannak?

De ott áll közöttünk az *El Mercurio*, a legnagyobb ellenzéki lap tudósítója is, aki, mint akit kígyó csípett meg, felszisszent:

— Hát persze, ha baj van, megint csak bennünket vádolnak, és az amerikaiakat szidják! Mi sem könnyebb ennél!

Szocialista párti kollégám sem hagyja magát.

— Talán ünnepelnünk kellett volna magukat és patrónusaikat, amikor megtudtuk, hogy az ITT miként akarta megakadályozni a Népi Egység hatalomra jutását, amikor leleplezték a CIA összeesküvéseit Allende meggyilkolására? Vagy talán annak kellett volna tapsolnunk, hogy a réztartalékok piacra dobásával leszorították legfőbb devizaszerző exporttermékünk árát?

Ujjongást várt tőlünk, amikor minden észak-amerikai hitelt megvontak az országtól a 10 millió dolláros hadseregfejlesztési segély kivételével, és egyszerre esedékessé nyilvánították az előző kormányok által felhalmozott sok milliárd dolláros államadósság jelentős részének kifizetését? Miért nem kaphatunk az Egyesült Államokból a korábbi évtizedekben szállított és gyáraimkban általuk felszerelt gépekhez alkatrészeket, és miért kell egész gépsoroknak állniuk, amikor pedig olyannyira szükség volna a termelés fokozására?

A hevessé váló vita folytatása elmarad, mert a Morande utca felől föltűnik az Allende elnököt kísérő csupa egyforma sötétkék, Chilében összeszerelt FIAT-kocsikból álló oszlop. A sor elején két szirénázó motorosrendőr tereli az út szélére a magánkocsikat, hogy helyet teremtsen a száguldó menetnek. Az „elnök személyes barátainak csoportja" (GAP) elnevezésű testőrség jól megtermett tagjai ugrálnak ki a kocsikból, és azonnal biztosítják a terepet Allende körül.

Bennünket azonban személyesen ismernek. Különösen azóta nézik el, hogy az elnök körül sürgölődjünk, amióta Allende egy alkalommal haragosan rendre utasította őket. Akkor történt ez, amikor az elnöki védőőrizet még csak néhány hete szerveződött meg, és a titkosrendőrség szinte mindennap elfogott panamai, brazil vagy bolíviai útlevéllel rendelkező gyanús személyeket, akik — mint később be is vallották — merényletet próbáltak előkészíteni

az elnök ellen. Az újonnan megalakult testőrség tagjai akkor az elnöktől tíz lépésnyire ökölcsapásokkal leterítettek egy ellenzéki újságírót. Allende félrelökte védőőrizetének tagjait, és maga segítette föl az újságírót, majd zsebkendőjét is odaadta, hogy letörölhesse arcáról a vért. Akkor adta — a kárvallott füle hallatára — a szigorú utasítást, hogy újságíróknak ugyanannyira mellette lesz a helyük, mint azoknak, akik testi épségére vigyáznak.

„Nevezzen elnök elvtársnak!"

Szinte pillanatok alatt körülvesszük most is a kocsijából kilépő Allendét, s kérjük, hogy nyilatkozzon a kormány terveiről.

— Már csak maguk hiányoznak nekem! — fakad ki azonban az elnök, megrökönyödésünkre. — Menjenek valamennyien a pokolba!

Még fel sem ocsúdhatunk, amikor a testőrség markos tagjai félrelökdösnek bennünket, és az elnökkel együtt eltűnnek a palotában.

— Itt valami nagy baj lehet! — fordul hozzám szocialista párti kollégám. — Ilyen ingerültnek még sohasem láttuk őt.

Bemegyünk a palota sajtótermébe, és a várakozás ideje alatt fölelevenítjük hozzá fűződő emlékeinket.

Ahogy kollégáim beszélnek, magam is újra átélem ezt a három esztendőt, amelynek során minden fontosabb elnöki aktusnál és bejelentésnél a közelében voltunk.

Mintha csak ma lenne, látom Rancaguában, a chilei rézbányászat központjában 1971 júliusában, amikor Allende az ujjongó tömeg előtt aláírta azt a törvényt, amely Chile népének tulajdonába adta az ország legfontosabb természeti kincsét, amely addig az észak-amerikai monopóliumok hatalmát gyarapította. Fölidéztük azt is, hogy milyen szigorral utasította rendre azokat a dolgozókat, akik „excellenciás uramnak", a chilei elnököt addig megillető címmel titulálták. „Én a nép elnöke kívánok lenni — mondta. — A gyárak és a földek népe nevezzen csak egyszerűen így: elnök elvtárs." De ugyanez az ember haragtól eltorzult arccal utasította rendre az egyik szélsőjobboldali nézeteiről közismert chilei újságírót, amikor ő is gúnyosan „elnök elvtársnak" próbálta megszólítani: „Nem vagyok elnöke a nép ellenségeinek, a monopolistáknak, akik tönkre akarják tenni Chile gazdaságát, a parasztokat kiszipolyozó és terrorizáló földesuraknak, és mindazoknak, akik szeretnék aláaknázni a népi kormányt" — jelentette ki határozottan.

Nem sokkal később, azon a vasárnapon, amikor egész Chile dolgozó népe önkéntes társadalmi munkát vállalt, hogy elősegítse a forradalmi folyamat gyorsabb kibontakozását, Allende az egyik munkásnegyedben egy befejezés előtt álló modern faház tetőzetének elkészítésénél segédkezett. Orvos és politikus volt már jó negyven év óta, s a kalapáccsal most problémái voltak — újra meg újra a körmére ütött. „Ezt, úgy

látszik, még tanulnom kell" — mondta, de tovább dolgozott a többiekkel.

Láttam ingyen tejet osztani gyerekeknek, akikről mint Chile jövendőjének hordozóiról mindig oly féltő szeretettel beszélt. Tanúja lehettem, amikor a mindenkori elnökök káprázatos luxussal berendezett tengerparti palotájában először fogadta az általa kezdeményezett nyaralásra a faházakból érkező kisiskolások első csoportját.

Hányszor meg hányszor kísértük el olyan helyekre is, ahol népszerűtlen feladatokat kellett bátran, meghátrálás nélkül teljesítenie! Még mindig emlékszem, milyen forró helyzet alakult ki, amikor az ultrabalos megoldások egyedül üdvözítő voltát hirdető és a kormánnyal szemben is önálló hatalmat megvalósítani próbáló erők az egyik városszéli munkástelepülésen tűzharcba bocsátkoztak a Népi Egység kormányának rendőrségével! Az összecsapásnak halottjai és sebesültjei is voltak. A belügyminiszter nyilatkozata — amelyet nekünk, laptudósítóknak, az éjszakai véres incidens után azonnal átadtak — elítélte a lakótelepieket. „Senki sem akadályozhatja meg — mondta a nyilatkozat —, hogy a rendőri egységek Chile földjének bármelyik részére belépjenek, ha szökött bűnözőket keresnek. A telepieknek nincs joguk ahhoz, hogy saját maguk gyakorolják a rendőri és igazságszolgáltatási szerepkört és tüzeljenek a behatoló, általuk illetéktelennek kikiáltott személyekre." A telepiek viszont azt állították, hogy a rendőrök ele-

ve véres „leszámolásra készültek", hiszen még az akció kezdete előtt mentőautókat vezényeltek oda. A helyzet azért vált nagyon súlyossá, mert a szegényeket egyes felelőtlen vezetőik az elnöki palota elleni menetre próbálták mozgósítani. S akkor egyszerre csak Allende a most körülöttem levő riporterek kíséretében megjelent a telepen. Ott, a munkástelepülésen, a kezdetben ellenséges, bizalmatlan, a halálos áldozatokat sirató asszonyok és férfiak előtt bebizonyította, hogy a Népi Egység kormánya az ő érdekeiket képviseli, s hogy milyen veszélyeket idéz elő, ha aláássák hatalmát, hiszen erre törekszik a jobboldal is. Figyelmeztette őket, hogy a népi erők csak a szavazatok 36.4 százalékával kerültek hatalomra, és vagy betartják az alkotmány előírásait, vagy a hadsereg megdönti kormányzatukat. „Vagy a viszonylag békés, legkevesebb munkásélet feláldozásával járó forradalmi folyamat az alkotmány keretein belül, vagy a pusztító polgárháború. Ezt a választást adja nekünk, chilei forradalmároknak a történelem" — mondta akkor Allende.

Az elnöki dolgozószobában

Ugyanezt fejtette ki az elnök akkor is, amikor a Moneda-palotában interjút adott a *Népszabadság*nak. A félhomályos elnöki dolgozószobában csak az asztali lámpa világította meg jellegzetes bajuszos arcát és

jegyzetfüzetemet, amelybe sebesen róttam a gyorsírási jeleket.

Beszélgetés közben hirtelen átnyúlt az asztalon és megragadta a ceruzát tartó kezemet:

— No és mondja, később is el tudja majd olvasni, amit most lejegyez? — kérdezte.

— Hogyne, természetesen — válaszoltam meglepve.

— Akkor, kérem, olvassa fel az utolsó mondatomat!

Miután elnézését kértem, hogy a magyar gyorsírással való rögzítés után a spanyolra való azonnali visszatétel nem hajszálnyira ugyanaz lesz, amit az imént mondott, jegyzeteim alapján elismételtem válaszának utolsó mondatát. Csak ekkor nyugodott meg, és folytatta a beszélgetést. Ez a körültekintő magatartása, közvetlensége, őszintesége minden látogatójára mély hatást gyakorolt. Rendkívüli érzéke volt ahhoz is, hogy beszélgetőpartnere arcvonásaiból kiolvassa: mit érez, mit gondol.

Amikor a kétórás interjú után jegyzetfüzetemet félretoltam, és még egy negyedórán át kötetlenül beszélgetett velem, arca ellágyult, beszéde felgyorsult és csillogó szemekkel a Népi Egység hosszú távú terveit fejtegette előttem. Persze látnom kellett, hogy e grandiózus elképzelések 1976-ig, elnökségének lejártáig nem valósulhatnak meg, hanem jócskán átnyúlnak a nyolcvanas évekbe is. Ötéves tervek, a forradalmi fejlődésnek megfelelő új, szocialista típusú alkotmány, egykamarás nem-

zetgyűlés, a szocialista szektor további kifejlesztése és uralkodó szerepének kivívása, a Frei-rendszertől örökölt, toldozott-foldozott, a falu forradalmi fejlódésének már meg nem felelő földreform-törvény gyökeres átalakítása ...

Hirtelen rám nézett.

— De hiszen maga kételkedik ebben! Ugye, azt gondolja, hogy no lám, Chile marxista elnöke, a Népi Egység kormányának élén, aki sokszor alig-alig képes felszínen maradni az ellenzéki többség rohamai közepette, a jövőről való irreális álmodozásokban keres vigasztalást gondjaira? Pedig higgye el, a munkásosztály forradalmi öntudatának, harcedzettségének megnövekedése, a parasztsag átalakítása, szervezettségének megteremtése a földreform során létrehozott paraszti társulások útján, a most és az elkövetkező években végző baloldali hitvallású diákok beözönlése a közhivatalokba, olyan hatalmas erő, amelyre teljes bizalommal lehet ilyen nagy terveket alapozni. Én szilárdan hiszek a chilei dolgozó népnek abban a történelmi elhivatottságában, hogy az alkotmány által szukre szabott úton, ezer meg ezer polgári megkötöttség terheit is egy ideig magával hurcolva, képes lesz sikerrel kibontakoztatni a forradalmi folyamatot, amely végül is annyi meg annyi akadályon áf elvezet a szocialista társadalomhoz.

Ugyanilyen meggyőző erő sugárzott kijelenteseiből, amikor több mint egy év múltán Tomas Moro utcai rezidenciájában újra interjút készíthettem vele, ezúttal a

chilei televízió kamerái előtt a Magyar Televízió számára.

Egyik kérdésem így hangzott:

— Mit tesz a Népi Egység a növekvő polgárháborús veszély elhárítására?

Szinte ellentmondást nem tűrően jelentette ki:

— Országunkban minden lehetőség megvan a véres polgárháború elhárítására, és mi rendkívüli erőfeszítéseket teszünk, hogy kiaknázzuk e lehetőségeket. Chile 1891-ben több mint tízezer emberéletet áldozott fel a polgárháború oltárán. Politikai ellenfeleink is jól tudják, hogy a modern korban, a haditechnika félelmetes fejlődése nyomán esetleg százezrekben kellene mérni a halálos áldozatok számát. Ettől pedig az ellenzék józanabb, felelősséget érző, az alkotmányt és a törvényeket tiszteletben tartó része visszariad. Jó esélyeink vannak tehát arra, hogy párbeszédbe bocsátkozzunk velük, és a kölcsönös engedmények útján elhárítsuk a polgárháború fenyegető rémét.

Incidens a Közmunkaügyi Minisztériumban

A kényszerű várakozás csak nem akar véget érni, és újabb meg újabb emlékeket elevenítünk fel. Az *El Siglo* tudósítója azokra az időkre emlékeztet, amikor négy napra sajtótermet — külön telefon- és telexvonalakkal — kellett nagy hirtelen be-

rendezni a több mint két éve államosított Sumar-textilgyárban. Allende ugyanis négy teljes napra — hogy közvetlen közelről ismerkedhessen meg a társadalmi tulajdonba vett gyárak problémáival, a chilei dolgozók mindennapos gondjaival — ebbe a gyárba tette át kormányának székhelyét, és azokban a napokban innen irányította az országot, itt fogadta a hivatalos látogatókat.

Valaki megjegyzi, hogy ennyire haragosnak, mint ma délelőtt, csak egyszer látták Allendét.

— Jó másfél hónapja történhetett... Az infláció és a feketepiac miatt soronkívüli béremelést követelő útépítő munkások Santiagóba vonultak, és elfoglalták a Közmunkaügyi Minisztériumot. Allende odament közéjük, hogy megmagyarázza: a jelenlegi helyzetben követeléseik teljesítése olyan precedenst teremtene, melynek nyomán az egész munkabérrendszer összeomlana, és olyan méretű áremelkedési hullám indulna meg, amely napok alatt sokszorosan fölülmúlná fizetésjavításuk mértékét. Úgy látszott, hogy a dolgozók nagy részét sikerült meggyőznie, és Allende estére az elnöki palotába a megbeszélés befejezésére meghívta az útépítők képviselőit is, hogy az illetékes szakemberek bevonásával állapítsák meg együttesen, milyen természetbeni élelmiszerjuttatást kaphatnának.

— Az elnök kíséretében lefelé haladva — folytatta kollégám — azonban csakhamar azt kellett tapasztalnunk, hogy a munkások közé vegyült ultrabalosok be-

zárták a kapukat, és a kulcsokat elrejtették. Allende mindhiába követelte vörösre gyúlt arccal, hogy engedjék távozni. Végül is megparancsolta, hogy vagy feszítsék le a zárakat, vagy törjék be a kapukat.

„Ha Chile köztársasági elnöke — idézte Allende szavait — távozni akar valahonnan, akkor senkinek, senkinek, sincs joga megakadályozni őt ebben!" — mondta olyan hangsúllyal, hogy a kulcsok rögtön előkerültek.

Allende sajtótitkárának belépése szakítja félbe a visszaemlékezések sorozatát. Az elnöki dolgozószobába invitálnak bennünket. Allende a kabinetülés rövid szünetében csak azért hívatott, hogy megmondja nekünk: sajnálja délelőtti kifakadását. Ez valójában — mint hozzáteszi — persze nem nekünk szólt, hiszen megért bennünket. Mi a közvélemény iránti kötelezettségünket teljesítjük, amikor meg akarjuk tudni, hogy mi történik. De nekünk is meg kell értenünk, hogy ilyen súlyos válságokban az emberek nem mindig képesek megőrizni az egymás iránti kötelező tisztelet szabályait. Azzal búcsúzik, hogy a kabinetülés egyelőre még tart.

Másnap reggel, szeptember 8-án szerencsénk van. Amikor megérkezik a szokásos gépkocsisor, Allende frissen-ruganyosan, nemrég betöltött 65. életévét meghazudtoló fürgeséggel ugrik ki a kocsiból. Barátságosan odalép hozzánk.

— Elnök elvtárs — kérdezzük szinte egyszerre —, mi lesz most, milyen kiutat lát a jelenlegi válságos helyzetből?

Némán végignéz rajtunk, majd engem választva ki, kezét a vállamra teszi, s mélyen a szemembe nézve, de mégis valamennyiünkhöz szólva, kijelenti:

— Fölöszlatom a parlamentet és népszavazást hirdetek meg. De nem zárult be még a kapu a kereszténydemokrata párttal való kiegyezés előtt sem a polgárháború elhárítására. Ehhez persze kompromisszumok szükségesek, és mi készek is vagyunk bizonyos engedményekre, hogy megszilárdítsuk a kormány helyzetét, és lehetővé tegyük a forradalmi folyamat továbbvitelét.

Ismétlem a dátumot: szeptember 8-a van...

A „G"-napon

Gyanús csapatmozdulatok

Az elnöki palotában szeptember 10-én, hétfőn hiába várjuk, hogy Allende megtartsa az erre a napra „végső határidőként" megígért, többször elhalasztott sajtóértekezletét vagy rádióbeszédét, amelyben a helyzetet elemezné. Cademartori kommunista gazdaságügyi miniszter, akit csak hosszas ostrommal sikerült szólásra bírnunk, sokat sejtetően csak annyit mond:

— Lehet, hogy hamarosan jó híreink lesznek a fuvarozósztrájk és más munkabeszüntetések ügyében.

— Ezek szerint küszöbönáll a megegyezés? — faggatjuk.

— Ezt nem mondtam — gombolkozik be a miniszter. — De gondolhatják, hogy az elnök még vár valamire, azért halasztja el nyilatkozatát.

Néhányan átmegyünk a Chilei Kommunista Párt székházába, ahol Orlando Millas elvtárs, a Politikai Bizottság tagja hirdetett sajtóértekezletet a párt álláspontjáról a polgárháború elhárítása ügyében. Minthogy azonban ezt is elhalasztják, eléggé bizakodó hangulatban megyek át az *El Siglo* szerkesztőségébe.

A szerkesztőségben azonban baljós hírekkel fogadnak. A lap tudósítói az ország legkülönbözőbb részeiből, egyre-másra adnak jelentéseket furcsa csapatmozdulatokról, gyanús katonai mozgásról. Az ügyeletes szerkesztő Letelier szocialista párti hadügyminisztert próbálja telefonon elérni magyarázatért. Közben azonban a „riadóztatott" pártközpontból az ügyeletes szerkesztőt nyugalomra intik.

— Nincs ok pánikra — mondják neki. — A hadügyminisztérium felelősei arról tájékoztattak, hogy az egységek a nyolc nap múlva, a nemzeti ünnep másnapján sorra kerülő díszfelvonulásokra készülnek. A kormány tábornok-miniszterei különben is az egész napot hivatalaikban töltötték a sztrájk megszüntetését előkészítő tárgyalásokkal. Valparaísói székházunk telefonon jelentette, hogy a kikötőből röviddel ezelőtt tengerre szállt az egész hadiflotta, hogy részt vegyen az észak-amerikai hadihajók oldalán a néhány napig tartó „Unitas" elnevezésű közös hadgyakorlaton.

Mindannyian tudjuk, hogy a hadseregen belül a haditengerészet főparancsnoki karában a legerősebb a jobboldal. Ezért az a vélemény alakul ki bennünk, hogy néhány napig, amíg a hajók vissza nem térnek, nem kell tartani az államcsínyveszélytől.

A hírszerkesztés vezetője azonban nem ért velünk egyet. Azt állítja, hogy mi még mindig nem értjük a dolgot. Chilében szerinte a polgárháború a fő veszély, és az esetleges katonai puccs egy hosszabb belső fegyveres harc kezdete lesz.

— Elképzelhető — mondja —, hogy a szárazföldi hadsereg majd teljesen, vagy legalábbis túlnyomó részben a törvényes kormány mellett áll majd, szemben a megosztott haditengerészettel és a légierőkkel. Talán ez utóbbiak teljes egészükben is a puccsistákhoz csatlakoznak. Ha így lesz, akkor a lázadó hajók ágyúikkal lövik majd a partvidéket, a kikötővárosokat és meglepetésszerűen partra szállnak. A nagyvárosok lakossága is sokat szenved majd, hiszen a légierők bombázásai sok anyagi kárt okoznak és emberéletet is követelnek. De ha sikerül a mi oldalunkon megtartani a szárazföldieket, akkor a puccsisták gyalogság, tüzérség és tankok nélkül nem sokra mennek.

Razziák fegyverek után

A kibontakozó heves vitának, hogy egy államcsíny mennyire lesz egy polgárháború kezdete, további telefonhívások vetnek véget. A lap osornói tudósítója arról számol be, hogy katonák hatoltak be a város két baloldali rádióállomására, hogy „fegyverek után kutassanak", és „véletlenül" megrongálták az adóberendezéseket. Bár a városban senki sem hirdetett ki rendkívüli állapotot, a katonák megszállták a stratégiailag fontos pontokat. Akciójukat „elővigyázatossági intézkedésnek" tüntetik fel — folytatja a tudósító —, azt mondják, hogy terrorista elemek hajnalban fel akarnak

gyújtani középületeket, és meg akarnak támadni katonai laktanyákat.

Valparaíso is bejelentkezik. Hírt ad arról, hogy a város iparnegyedeinek valamennyi üzemébe katonai egységek nyomulnak be, hogy „fegyverek után kutassanak". Az ország második legnagyobb városában a főútvonalakon csapatszállító autókat lehet látni géppisztolyos katonákkal. A térparancsnok a tudósító kérdésére azt válaszolta, hogy a felvonulás része annak a nagyszabású razziának, mellyel át akarják fésülni az iparnegyedeket.

Telefonjelentés a déli Valdiviából: a katonai egységek „terrorista merényletek veszélyére" való hivatkozással lezárták a városból kivezető utakat.

Egy gyorshír Talcahuanóból: „ismeretlen kommandó" fölrobbantotta a kormányrádió antennatornyát.

A telefon most már szinte szüntelenül csörög a hírszerkesztőségben, s csupa ezekhez hasonló beszámolókat hallhatunk.

Az elvtársak tanakodnak. Az országban mindenhonnan katonai akciókat jelentenek. Vajon nem egy államcsínykísérlet közvetlen előkészületeinek lehetünk tanúi? De hiszen ennek ellentmond a hadiflotta távozása! Különben is az elmúlt napokban a Népi Egység vezetői éppen azt kérték számon a hadsereg vezetőitől, hogy nem tesznek erélyes elővigyázatossági intézkedéseket a szélsőjobboldali terrorista merényletek elhárítására. Az is meglehet, hogy egyes helyeken a zaklatott idegállapotú tudósítók valóban a díszszemle előké-

születeit nézik veszélyes „gyanús mozdulatoknak". Az pedig, hogy egyes jobboldali parancsnokok razziákat rendeznek a gyárakban, nem új jelenség — több hete folyik ez már a Népi Egység erőinek állandó tiltakozása közepette.

Lezárják a városközpontot

Az éjjel alig aludtam, már reggel hat órakor bekapcsolom a rádiót. A hírek azonban nem keltenek semmiféle közvetlen veszélyérzetet. A Corporación szocialista párti adó arról számol be, hogy újabb teherautók állnak ma munkába a sztrájk miatt kialakult súlyos élelmiszerhiány enyhítésére. A Magallanes, a kommunista párt rádiója az orvosszövetség egyik vezetőségi tagját és az egészségügyi minisztert szólaltatja meg kora reggeli híradásában, és nyilatkozataikból úgy tűnik, hogy az orvosok kormányellenes munkabeszüntetése hamarosan rendeződhet. Előre haladtak az egyezkedő tárgyalások a sztrájkban részt vevő autóbusz-tulajdonosokkal és a kiskereskedőkkel is. Beszámolnak azonban több szélsőjobboldali dinamitos robbantásról is. Közlik továbbá, hogy Allende a nap folyamán meglátogatja a műszaki egyetemen megrendezett antifasiszta kiállítást, és délután elhangzik majd többször is elhalasztott beszéde a sztrájkhelyzetről.

Az ellenzéki rádiók „szilárdságra" hívják fel híveiket, és arra uszítanak, hogy a

sztrájkolók ne bocsátkozzanak semmiféle tárgyalásokba a kormánnyal. Bejelentik, hogy Santiagóban alig lesz autóbuszközlekedés, folytatódik a kereskedősztrájk. Arra szólítják fel híveiket, hogy tömegesen vonuljanak föl a déli órákra meghirdetett ellenzéki tüntetésre, vigyenek magukkal utcai verekedésekben használható „eszközöket" is, és követeljék Allende elnök haladéktalan lemondását.

Gyanús csapatmozdulatokról, katonai akciókról egyetlen szó sem esik. Így megnyugodva indulok el a városközpontban levő irodám felé.

A városközpont közelében azonban hiába próbálok befordulni, nem tudok eljutni a Huerfanos utcába. Rendőrkordon zárja el az utat, és még a nemzetközi tudósítói igazolványom sem biztosíthat átjárást. Minden városközpont felé vezető utcán hasonló a helyzet. A Mapocho pályaudvarig eljutva választhatok: vagy folytatom visszafelé az utat az elővárosok felé, vagy még egy kísérletet teszek egy másik útvonalon. Szerencsém van, mert rátalálok az egyik „gyalogos átkelőpontra". Járművek viszont erre sem juthatnak be a centrumba.

A Huerfanos utcát rohamsisakos, géppisztolyos rendőrök tartják megszállva, és hordozható radió adó-vevő készülékeiken állandó kapcsolatban vannak egymással.

A Miraflores utca sarkához közeli őrszoba előtt szüntelenül érkeznek, indulnak a rendőrmotorosok futárok. Igazolványomat

fölmutatva, egy rendőrőrmesterhez fordulok.

— Meg tudná mondani, miért zárták le a városközpontot, és egyáltalán, mi történik itt?

Az arca megmerevedik, és gyorsan darálja a választ:

— Semmit sem mondhatok. Az intézkedéseket olyan okból hozták, amelynek sem jellegét, sem célját nem határozhatom meg önnek!

Az emberek csoportokba verődnek az újságárusok kioszkjainál kiterített reggeli lapok előtt. *El Siglót* már sehol sem látok. A *La Nación* ezzel a hatalmas szalagcímmel jelent meg: „Dolgozók, riadó! A puccsisták és a polgárháborúra törő elemek szervezkednek!"

A San Antonio utca sarkán az egyik beszélgető csoportból azt hallom, hogy egyiküket hét óra tájban Valparaísóból fölhívta a bátyja, és azt mondta, hogy tengerészgyalogos egységek foglalták el a várost, és csak egyetlen rádióadó működik ott, a lázadóké, akik azt állítják magukról, hogy a három fegyvernem és a rendőri erők közös adását sugározzák. Többet nem tudott meg, mert a vonal megszakadt. Amikor megpróbálta visszahívni, a santiagói központ azt válaszolta, hogy „műszaki hibák miatt" egyelőre nem lehet Valparaísót kapcsolni. Mások úgy tudják, hogy a puccsisták csapatszállító autói már Santiago felé közelednek északról a pánamerikai úton, délről pedig elkezdődött a kormányhű egységek fölvonulása.

Az előző éjszakai rossz előérzetek elemi erővel támadnak föl bennem, amint az elnöki palota felé sietek. Az Alkotmány térre vezető utcákat azonban rohamsisakos, géppisztolyos rendőrök zárják el. Mögöttük a téren, géppuskáikat az utcák torkolatára irányítva — a hevesebb jobboldali tüntetéseknél eddig inkább csak a nagyobb pszichológiai hatásra alkalmazott — könnyű rendőri páncélosokat vontak össze.

„Hazafiak, riadó, riadó!"

Visszasietek az irodámba. Egy gyors telefon az *El Siglóhoz*. Az ismerős elvtársak közül senkit nem kapcsolnak. Majd később, a déli órákban — mondják —, hiszen még csak háromnegyed nyolc van.

Hiába hívom az elnöki palota sajtótermét: néma csönd. Bekapcsolom a rádiót. A nyolcórás hírek minden állomáson, így a baloldaliakon is a szokásosak. Újra közlik, hogy Allende a déli órákban meglátogatja a napokban megnyílt antifasiszta kiállítást a műszaki egyetemen, és este várható beszéde a **sztrájkhelyzetről.**

A mesterséges holdon át való automata kapcsolási rendszerrel telexen hívom Budapestet, a *Népszabadság* szerkesztőségét, hogy közöljem: egyelőre ellenőrizhetetlen, zavaros eseménysorozat zajlik, és így a napi tudósítást később adom. Addig is azonban elindítom az argentin választásokról

szóló, még tegnap elkészített kommentárom lyukszalagját.

A rádió, amely az Agricultura jobboldali állomáson maradt bekapcsolva, hirtelen megszakítja adását, és katonazenét sugároz.

„Itt a hadsereg és a rendőri erők országos rádióhálózata" — hallok egy recsegő hangot, amelyet géppisztolysorozatok zaja kísér. — „Fölszólítjuk az ország összes ellenzéki rádióállomásait, hogy haladéktalanul csatlakozzanak ehhez az egységes adáshoz. A Népi Egység rádióinak pedig megparancsoljuk, hogy azonnal szüntessék meg adásaikat, és a stúdióikba érkező fegyveres erőkkel szemben ne tanúsítsanak ellenállást."

Gyorsan átcsavarom a rádiót a Corporación baloldali rádió hullámhosszára.

„Itt a Haza Hangja! Itt a Haza Hangja! — hallhatom. — Dolgozók, hazafiak, riadó, riadó! A fegyveres erők egy része fellázadt a törvényes kormány ellen. Elnök elvtársunk, dr. Salvador Allende szól most hozzátok az elnöki palotából."

Az elnök szavai ekkor még inkább haragosak, mint drámaiak.

„Valparaísóban a hadiflotta hajói, amelyek este azért hajóztak ki a kikötőből, hogy csatlakozzanak az »Unitas« hadgyakorlatban velük közösen részt vevő északamerikai cirkálókhoz, visszafordultak, és támogatást nyújtanak az ország második legnagyobb városában elkezdődött puccskísérlethez. A Chile törvényes, az alkotmány szerint beiktatott kormánya ellen

fellázadt, hazaárulást elkövető főtisztek, tisztek és katonák leverésére innen, a Monedából minden szükséges intézkedést megtettem. Elnöki hatalmammal élve, amely egyszersmind az alkotmány szerint a fegyveres erők legfőbb hadurának tisztségét is magában foglalja, felszólítok minden hazafias érzelmű tisztet és katonát, hogy tartsa meg híven esküjét, és megparancsolom, hogy szálljon szembe a lázadókkal s verje le a puccskísérletet. A munkásokat pedig arra szólítom fel, hogy a szakszervezet államcsínykísérletre vonatkozó utasításának megfelelően, foglalják el az üzemeket, a szolgáltató intézményeket, és várjanak további utasításokra."

Megcsörren az eddig néma telefon. Feleségem van a vonalban.

— Az utcán, a ház előtt tankok és ágyúkat húzó katonai alakulatok vonulnak befelé a centrumba — mondja. — Hallottad az ellenzéki rádiókban az új junta nyilatkozatát?

Szavait mélyrepülésben zúgó harci gépek zaja nyomja el, majd egy kattanás és a telefon újra elnémul.

Gyorsan átcsavarom a rádiót az Agricultura hullámhosszára, ahol ismételgetik a junta puccsot indokló nyilatkozatát. Azt állítják, hogy azért fordultak az ország törvényes kormánya ellen, mert „súlyos erkölcsi és társadalmi válság kerítette hatalmába az országot", és a kormány — szerintük — „képtelen volt megakadályozni, hogy Chile a káoszba süllyedjen". Annak ellenére, hogy a gyárakban, a Népi Egység

székházaiban megtartott rengeteg razzián egyetlen fegyvert sem találtak, és hogy még az egyesült baloldal pártjainak sem voltak „rendező gárdái", most szemérmetlenül azt állítják, hogy a kormány a hadsereggel „párhuzamos fegyveres erőket" szervezett, és a polgárháború elkerülése végett ezért kellett a reguláris katonaságnak föllépnie. A junta fölszólítja a köztársasági elnököt, hogy haladéktalanul adja át államfői tisztségét és megbízatását a junta tagjainak. Kijelenti, hogy a három fegyvernem és a rendőrség erői készek teljesíteni felelősségteljes „történelmi feladatukat", hogy „hazájuk felszabadításáért" küzdjenek, hogy elhárítsák a „marxista elnyomás" növekvő veszélyét, és hogy „helyreállíthassák a rendet és az alkotmányos intézményeket". A dolgozóknak azt ígéri, hogy megőrizhetik azokat a vívmányokat, amelyeket eddig elértek, és ezeket alapvető módon „nem változtatják meg". Santiago polgári lakosságát arra inti a junta, hogy maradjon otthon, nehogy a harci cselekmények ártatlan áldozatokat követeljenek.

A nyilatkozat befejező részéből már a kendőzetlen fasizmus hangja süvölt:

„Hogy gyökerestül kiirtsuk a Chilét megfertőzött marxista, vörös métely t . . ., a fegyveres erők fölszabadítják az országot, és megszüntetik a gyűlöletet, s a chileiek ismét egy nemzet fiai lesznek valamennyien . . ."

A fölhívás aláírói között a négytagú junta vezetőjeként Pinochet tábornokot, a

hadsereg főparancsnokát említik, akinek életrajzából néhány nappal ezelőtt még kihagyták azokat az éveket, amelyeket Chile washingtoni katonai misszióján töltött el.

Közben észreveszem, hogy a telexgépen még mindig megy, immár teljesen értelmetlenül, a kommentár a szerkesztőségnek. Megállítom a szalagot, és gyorsan közlöm Budapesttel: „Itt, Santiagóban államcsínykísérlet kezdődött. Most el kell mennem innen, később, ha tudok, újból jelentkezem."

Fölvonulnak a puccsisták

Az utcán már teljes a pánik. Az emberek összevissza rohangálnak. Géppisztolysorozatok ropognak, de egyelőre nem lehet megállapítani, hogy honnan és kikre lőnek. A Huerfanos utcáról eltűntek a kora reggel még ott cirkáló rohamrendőrök. Megpróbálom elérni az elnöki palota előtti Alkotmány teret. Most is rendőrkordon veszi körül, de a kis páncélosokat már sehol sem látom. A téren néhány száz ember tüntet a **Népi Egység mellett**, az **államcsíny ellen, és Allende**, aki — mint innen a távolból láthatom — egy pillanatra megjelenik az erkélyen, s barátságosan integet nekik.

„Allende, Allende, a nép megvéd téged!" — kiáltják a tüntetők, de a teret ellenőrzésük alatt tartó, egyelőre még a Népi Egység kormányához hű rohamrendőrök ki-

szorítják őket, mert az Agustinas és a Moneda utca felől már tankok közeledése hallatszik. Fölvonulóban vannak a lázadó egységek.

A visszafelé özönlő tüntetők csoportjába keveredve éppen hogy elérem a Huerfanos utcát, amikor még egyszer visszapillantva, látom, hogy a tankok fedezete mögött előnyomuló gyalogság elérte a tér szélét. Géppisztolysorozatokat hallok, és azt, hogy a puccsisták hangszórókon fölolvasott ultimátumukban a kormányhoz hű rendőröknek öt percet adnak az átállásra.

Tíz perc is eltelik, amíg a hátralevő négysaroknyi távolságot az irodámig megteszem, de nem hallok csatazajt. A téren levő rendőrök eszerint valószínűleg harc nélkül megadták magukat.

Csöngetnek irodám ajtaján. Altamirano szenátornak, a szocialista párt főtitkárának irodája ugyanezen az emeleten, a másik folyosószárnyon van, tőle jöttek át hozzám, akik e korai órában itt tartózkodnak.

— Ne haragudjon, elvtárs — mondják —, de nem volt más választásunk. A katonák bármikor benyomulhatnak, és itt van a közelben a hátsó lépcső meg a három hátsó lift. Innen szemmel tarthatjuk a ház bejáratát is.

A szenátor irodájának alkalmazottai nagyon letörtek.

— Sajnos, tény, hogy a hadsereg mindhárom fegyvernemének főparancsnoka és a rendőrség egy tábornoka részt vesz a puccsban — mondják —, és ez nem sok reményt nyújt bármilyen tartós ellenállásra.

Nem lehetnek illúzióink: ez a junta átveszi a hatalmat, és fasiszta diktatúrát teremt. A Népi Egység a három év alatt, mivel meg akarta őrizni a hadsereg hagyományos alkotmánytiszteletét és a törvényes kormány iránti hűségét, amelyet fegyverként lehetett felhasználni a jobboldali erőszakos kísérletek ellen, rendkívüli anyagi erőfeszítésekkel korszerűsítette a fegyverzetet és javította tűzerejét. A hadsereg szolgálati szabályzata pedig porosz szellemben fogant, és így a katonák vakon engedelmeskednek parancsnokaiknak.

Az ellenzéki rádiók sorra átkapcsolnak a junta egységes adására, és fenyegetéseket intéznek az elektromos, a gáz- és a vízművek dolgozóihoz, hogy minden „szabotázscselekményt azonnali kivégzésekkel" torolnak meg. A telefonközpontot már ellenőrzésük alatt tartják. Egyszerre érthetővé válik, miért vált süketté irodám mindkét telefonja.

Kint az utcán már géppisztolysorozatok söpörnek végig. Tankok mögött előreszegezett fegyverekkel rohamozó egységek nyomulnak előre már a Huerfanos utcán is, mint innen, a nyolcadik emeletről láthatom. A háztetőkről a Népi Egység mindenre elszánt hívei géppisztolysorozatokkal próbálják zavarni a puccsisták fölvonulását. Helikopterek zúdítanak rájuk géppuskatüzet.

— De hiszen — gondolok vissza a tegnap éjszakai szenvedélyes vitára — voltak figyelmeztető jelek . . .

Altamirano titkára keserűen legyint és szavamba vág:

— Mit? Figyelmeztető jelek? Tények voltak, elvtárs, tények és bizonyítékok. Augusztus közepe táján például a mi irányításunk alatt álló polgári nyomozószervek lehallgattak egy telefonbeszélgetést. Ez a 13. számú kabinetben részt vevő Ruíz tábornok, a légierők főparancsnoka és Pinochet tábornok, a szárazföldi hadsereg akkor még helyettes főparancsnoka között zajlott le. Ruíz arról győzködte Pinochetet, hogy a fuvarozók sztrájkja miatt megbénult országban a fegyveres erőknek azonnal magukhoz kell ragadniuk a hatalmat. Ruíz azt mondta, hogy a légierők készek már erre, megkérdezte Pinochettől, hogy a szárazföldi hadsereg támogat-e egy ilyen hatalomátvételt. Pinochet bizonytalankodott:

„No és Prats tábornok, a kormányhoz hű hadsereg-főparancsnok?"

Erre Ruíz a vonal másik végén csak nevetett:

„Ugyan, mindketten jól tudjuk, hogy mi vele a teendő!"

— Pinochet azonban még mindig habozott, azt mondta, hogy az egységek átcsoportosítására és felvonultatására időre van szükség, majd hirtelen azt kérdezte, mi le-

gyen Allendével, aki mégiscsak az ország törvényesen megválasztott elnöke?

— Ez a kérdés viszont Ruízt érte váratlanul. Végül csak ennyit mondott: „Ezt majd ráérünk később is megfontolni. A fontos az, hogy az akció meginduljon."

— Egyébként azt is mondta, nem hiszi, hogy bármi probléma keletkezne, ha szabad elvonulást biztosítanak az elnöknek, családjának és mindazoknak, akiket magával akar vinni.

— Másnap Ruíz lemondott miniszteri rangjáról — folytatta Altamirano titkára. — De ezzel zavart is keltett a puccsista táborban, mert Allende menesztette a légierők főparancsnoki tisztségéből is. Emlékszik, a puccsterv lelepleződése után Pinochet hűségnyilatkozatot tett az elnöknek, Monteróval, a haditengerészet főparancsnokával egyetemben.

A leleplezett puccsszervezkedés és még egy sor hasonló bizonyíték — emlékszem vissza a néhány héttel ezelőtt történtekre —, súlyos válságot robbantott ki a Népi Egységen belul. Voltak olyan vezetők, akik mindennek láttán sürgették, hogy szervezzenek munkásmilíciákat, párhuzamos népi hadsereget. Allende viszont más vezetőkkel együtt megtagadta ezt.

„Jól ismerem őket — mondta —, a hadsereg vezetői csak tervezgetnek és talán szándékosan szítják a puccshangulatot, hogy nyomást gyakoroljanak a kormányra. Nem mernek azonban egyértelműen elmenni a nyílt lázadásig, katonai esküjük megszegéséig."

Többször hallottuk, amint Allende mondta: ha párhuzamos hadsereget szerveznének, akkor letérnének az alkotmányosság útjáról, s jogcímet adnának a katonaságnak a kormány megdöntésére. Ha mégis államcsínykísérlet kezdődik — érvelt Allende —, elegendő lesz a gyárak és a szolgáltató üzemek megbénítása. A munkások bebizonyíthatják, hogy ők és nem a fuvarozók vagy a hadsereg lázadó egységei képesek arra, hogy bénultságra kárhoztassák az országot. Ez aztán az amúgy is vonakodva, felemás módra, gátlásokkal cselekvő katonai vezetőket arra készteti — mondta Allende —, hogy meghátráljanak, és a kormánnyal való alkudozásba kezdjenek. Szerinte sokkal nagyobb volt egy polgárháború veszélye, és az államcsínyt ő is csak egy hosszabb testvérháború kezdetének képzelte el. A kormány így inkább arra összpontosította erőit, hogy letörje a szélsőjobboldali terroristák merénylethullámát és szükségintézkedésekkel legalább részlegesen megindítsa a magánfuvarozók sztrájkja miatt megbénult szállítási gépezetet.

Ily módon a puccsistáknak volt idejük, hogy felkészülhessenek a „G"-napra (G — golpe, államcsíny rövidítése).

Az elnök búcsúja

A baloldali rádiók közben már sorra elnémultak, mert a hadsereg szétbombázta antennáikat, megrohamozta stúdióikat. Al-

lende második beszédét a néphez, már csak négy állomás sugározza.

Az elnök röviddel kilenc óra után arra hívja fel a tiszteket és a katonákat, hogy forduljanak szembe a juntával. Harmadik, utolsó üzenetében, amelyet már alig lehet hallani a junta rádiózavarásaitól és a fegyverropogástól, arra szólítja fel Chile dolgozó népét, hogy küzdjön tovább vívmányai megőrzéséért, és azért, hogy öt-tíz év múltán, miután kiheveri majd a súlyos véráldozatok és a szörnyűséges megpróbáltatások viharait, győzedelmesen kerüljön ki a csatákból és elindulhasson a szocializmus felé vezető úton.

„Az emberi haladást senki és semmi nem állíthatja meg" — mondja búcsúzóul Allende, és bejelenti, hogy mint Chile törvényes elnöke, nem adja meg magát a lázadóknak, és hogy az elnöki palota, amelyet a puccsisták már körülzártak, a végsőkig ellenáll. A chilei elnök végül arra kér minden forradalmárt, a Népi Egység minden hívét, hogy őrizzék meg emlékét.

Elnémul a Candellaria és a Corporación rádióadó. Már csak egyetlen baloldali rádió sugároz. a Magallanes, a kommunista párt állomása. Ez is figyelmezteti azonban hallgatóit, hogy a katonai akciók már ellene is folynak, és csupán percei lehetnek hátra.

Az elnöki palota felől heves lövöldözés hallható, de itt, az épület előtt, az utcán egyelőre változatlanul egy-egy csapat katona rohan géppisztolyt előreszegezve a Moneda felé.

Megpróbálom telexen hívni Budapestet. „Itt a santiagói telexközpont — kopogják azonnal vissza a választ. — További utasításig a külfölddel szünetel minden távíró, telex- és telefonkapcsolat."

„Sem az imperializmus ügynökei, sem a gyárosok, sem a földesurak nem rettenthetnek vissza minket" — hallom a Népi Egység egyik népszerű indulóját a Magallaneson, amikor hirtelen megszakad az adás.

Ránézek az órámra. Reggel 10 óra 20 perc van.

— Mindennek vége! Mindennek vége! — mondja elkeseredetten Altamirano irodájának egyik titkára. A junta adásait átvevő ellenzéki rádiók a hadsereg parancsait közvetítik, és közlik, hogy mindenkinek, aki nem a városközpontban lakik, haladéktalanul el kell hagynia a centrumot, és vissza kell térnie a lakására.

A tizenkétemeletes ház kapujában hirtelen hattagú géppisztolyos járőr jelenik meg. Nyilván azért, hogy átfésülje az épületet. Nekünk is távoznunk kell.

Búcsúzóul megöleljük egymást. Még ők vigasztalnak:

— Carlosunk (Altamirano keresztneve) jó helyen van. Mi is elmegyünk. Most itt minden látszólag a feje tetején áll. Chilében lehet fehérterror egy ideig, de nem lesz tartósan fasizmus. Ha egyszer majd alkalma lesz, csak annyit mondjon a mi kedves magyar barátainknak, elvtársainknak: „Venceremos!" (Győzni fogunk!)

Egyenként, külön-külön lépünk ki az utcára, ahol már teljes erővel dúl az utcai harc.

Halottak az utcaköveken

Az épületnek két kijárata van: az egyik a Huerfanos, a másik az Estado utcára. A Huerfanos utca előtti kaput azonban a háztetőkön, az emeleti ablakokban tüzelőállásba helyezkedett baloldali fegyveresek szüntelenül tűz alatt tartják, mert ide húzódott fedezékbe egy reájuk lövöldöző puccsista szakasz. Az Estado utcán még viszonylag biztonságban lehet haladni a falak mentén. Az elnöki palota előtti térre vezető utcákon azonban mindenütt heves a lövöldözés. Az utca szinte állandó tűz alatt van, hol a Moneda felől, hol a tetőkről és az ablakokból söpör végig egy-egy sorozat, melynek nyomán csörömpölve törnek az ablakok, a kirakatüvegek, porzik a vakolat és a járda szélének egy-egy darabja éles szilánkokká hasadva vágódik a levegőbe.

Az úttesten, a járdán, mindenutt vérző emberi testek hevernek. Egyesek mozdulatlanok. Talán már nem is élnek, hiszen az állandó lövöldözésben ki tudja hány géppisztolygolyó lyugatta át testüket. Mások még meg-megrándulnak, és jajgatásuk átszűrödik ide még a fegyverropogáson is. Vannak könnyebben sebesültek is, akiknek van még erejük ahhoz, hogy a falak felé csússzanak.

Öngyilkossággal egyenlő megkísérelni az átszaladást a túlsó oldalra. Másokkal együtt visszamegyek az épületbe. Hangszórós katonai autó halad végig a Huerfanos utcán, és hogy hallani lehessen a junta fölhívásait a megadásra, rövid időre a puccsisták beszüntetik a lövöldözést. Az ellenállók minden tűzereje viszont a propagandaautóra zúdul. Ezt kihasználva, többedmagammal, a falak mentén futva indulunk kifelé a városközpontból.

Nem jutunk messzire. Egy épülő toronyház kiváló fedezéket nyújt a Népi Egység ellenállóinak, hogy tűz alatt tartsák az utca másik oldalán levő rendőrségi épület kijáratait. Még látom, hogy a Miraflores utca felől három könnyű rendőrségi páncélos érkezik. Azt azonban már nem várom meg, amíg ágyúik csövét az épülő házra irányozzák, hanem a többi menekülővel együtt megkerülöm ezt a harci központot.

Közben, amikor egy géppisztolysorozat veri végig fejünk felett a ház falát, beugrunk gyorsan egy kapualjba, és magunkkal rántunk egy hatvan év körüli asszonyt is, aki hisztérikusan kiáltozza, hogy megsebesült. Arca valóban véres, de amint zsebkendővel törülgetni kezdjük, csak karcolásokat találunk rajta. Valószínűleg egy sorozat nyomán lepattogzott vakolatszilánkok sebezték meg. Az asszony azonban csak tovább zokog, és amikor a lövöldözés elcsitul, s tovább akarunk menni, egyszerűen képtelen mozdulni. Lábai a halálfélelemtől teljesen megmerevedtek. Egy férfi-

val fogjuk kétoldalról karon, és vonszoljuk végig a házfalak mentén.

Valamivel távolabb, ahol már csendesedik a harci zaj, jól lehet hallani a katonaság hangszórós autóinak felhívásait, hogy a városközpont lakói ne jöjjenek ki az utcákra, sőt húzzák le ablakaikon a redőnyöket, és tartsák magukat távol az erkélyektől. Aki pedig nem a centrumban lakik, térjen vissza haladéktalanul otthonába.

Az emlékművekkel teli Plaza de Italia ekkor még kívül esik a harci cselekmények színhelyén. Az asszony, akit eddig támogattunk, itt már megnyugszik, és elköszönve tőlünk, hazafelé indul.

A Plaza de Italia több sugárút csomópontja, és itt torlódik össze az otthonaikba menekülő emberek áradata. A félelem, a puccs első óráiban átélt szörnyűségek hazafelé hajtják a santiagóiakat. Csak szórványosan lehet látni az államcsínyt üdvözlő, chilei zászlókat lengető, ide-oda száguldozó autókat. Csak a legcinikusabb jobboldaliaknak van most kedvük ahhoz, hogy autóikon a hagyományos ellenzéki kürtjelzéssel fejezzék ki örömüket a történtek felett.

Néhány száz méternyire tőlem láthatom, hogy néhány szélsőjobboldali suhanc „Köszöntünk téged, Chile!" feliratot lobogtat, és a „Haza és Szabadság" szélsőjobboldali szervezet zászlait lengeti. Mire azonban odaérek hozzájuk, már éppen összehajtogatják a feliratot és göngyölik a zászlókat. Néhány idősebb ember oktatgatja őket.

— Minek örülnek? Ott bent a centrumban chileiek ölik egymást, és százával. talán ezrével hevernek az utcákon a holttestek . . .

Egyszerre csak ismét sisakos katonák kordonja zárja el az utat. A járókelőktől hallom, hogy azért kell kerülőt tenni, mert a közeli rendőraltiszti iskola — csakúgy, mint több más rendőrlaktanya — egyelőre vonakodik elfogadni azt, hogy a népszerű Sepulveda tábornok és helyettese eltávolításával, a ranglétrán négy hellyel lejjebb álló főtiszt kiáltsa ki önmagát a rendőri erők legfőbb parancsnokának.

Valamivel tizenegy óra előtt vergődöm végre haza családtagjaim nagy megkönnyebbülésére. Azzal fogadnak, hogy a junta rádióadása ultimátumot intézett az elnöki palotához, és ha tizenegy óráig nem adják meg magukat, repülőgépekkel bombázni fogják a Monedát.

Az elnöki palota ostroma

Nyitány a Tomas Moro utcában

Tizenegy óra öt perckor három repülőgép süvít el mélyrepülésben a házunk fölött. De nem a városközpont fölött, hanem ellenkező irányban, a Kordillerák előnyúlványainak lábánál kiépült előváros fölött köröznek. Majd bombák robbanása, heves ágyúzás hallatszik onnan. A padlásablakból láthatjuk a felszálló koromfekete füstöt. Talán tíz perc múlva a junta rádiója közli: Allende elnök Tomas Moro utcai lakását bombázták, mivel ott ellenállást tanúsítottak.

„Legyen ez figyelmeztető mindenki számára — teszi hozzá vészjósló hangon a bemondó —, hogy el vagyunk szánva mindenre, azok ellen, akik nem engedelmeskednek a fegyveres erőknek."

Ezután a junta rádiójának jó ideig nincs semmiféle mondanivalója, csak zene hallatszik az éterből. Az első másfél órán át csak katonazenét sugároztak az egyes közlemények, parancsok, fölhívások közötti időben. Most viszont amerikai tánczenére tértek át.

A kertes ház, amelyben lakunk, a Los Leones (Az oroszlánok) súgárút nagy for-

galmú részén fekszik. Az út onnan kapta a nevét, hogy kezdeténél két hatalmas kőoroszlán néz egymással farkasszemet. Miközben a városközpontban már dúl a harc, és nem túlságosan messze innen, a Tomas Moro utcában a bombázás után a katonák szobáról szobára kézitusát folytatnak a maroknyi testőrséggel, itt előttünk az utcán annyira összetorlódnak a kocsik, mint a legnagyobb koraesti csúcsforgalom idején.

E negyed lakóinak nagy része a középosztály különböző anyagi viszonyok között élő rétegéhez tartozik. Sok közöttük a jobboldali magatartású. Szomszédaink már 1972. októberében azzal fejezték ki együttérzésüket a kormányellenes sztrájkmozgalommal, hogy kövekkel betörték ablakainkat, kommunistaellenes jelszavakkal, plakátokkal ragasztották végig a kerítést. Most szinte valamennyien a tetőkön szoronganak, és várják, mikor kezdi már bombáztatni a junta az elnöki palotát.

A Tomas Moro utcai elnöki rezidenciát bombázó repülőgépek újra elsüvítenek fölöttünk. De most már a városközpont felé tartanak. Jól látható, hogy rakétáik nyomán mint gyullad ki az épület, és mint szállnak magasba a hatalmas füstfellegek az elnöki palotából. A gépek többször fordulnak, majd elcsendesedik a levegő.

Föltámad a szél és teljesen beborul az égbolt. Langyos eső permetez, de az esőfelhőket hamarosan szétkergeti a megélénkült szél.

Vajon mi lehet az elnöki palotánál? E

hatalmas túlerő elleni egyenlőtlen küzdelemben meddig lesznek képesek kitartani a védők, akik legfeljebb harmincan-negyvenen lehetnek? Még tarthatják magukat — tárgyalgatjuk a történteket feleségemmel —, hiszen ha már elfoglalták volna az elnöki palotát, nem késlekednének egy percet sem a hír bejelentésével.

A tánczenei adást megszakítva, különös fölhívást olvastat be a junta.

„Allende úr! Az ön által kért tűzszunet, hogy megadhassa magát, nem megvalósítható! Az ön hívei ugyanis a háztetőkről és az ablakokból túz alatt tartják a teret!"

Milyen szánalmas álhír — gondolom. — Vajon elhiszi ezt valaki?

Újra a városközpontban

Megcsörren a telefonom. A vonal másik végén kétségbeesett férfihang:

— Kérve kérlek, barátságunkra és mindenre, ami szent, próbálj segíteni rajtam!

Fölismerem Miguel F. uruguayi kollégám hangját. Talán egy fél éve telepulhetett át ide feleségével, miután Uruguayban a tábornokok hajtóvadászatot kezdtek a baloldal legforradalmibb erői ellen. Ő kapcsolatai révén megtudta: azzal gyanúsítják, hogy a Tupamaro-mozgalom vidéken való újjászervezését végzi. De még mielőtt lecsaphattak volna rá, sikerult átjutnia Argentinába.

Miguel Santiagóba való megérkezésük után az első időkben latin-amerikai haladó

újságoknak küldözgetett a chilei eseményekről szóló tudósításokat, cikkeket és riportokat. Majd később az elnökség sajtóirodájának megbízásából Chile első saját hírügynökségének és a külföldnek szánt rövidhullámú adások megszervezésében működött közre.

Mint most kétségbeesetten mondja, feleségét már hetek óta az orvossztrájk miatt nem tudta elvinni a terhesrendelésre. A magánpraxist folytató orvosok is megtagadták e „kétes vörös elem" feleségének megvizsgálását. Most viszont felesége teljesen hisztérikussá vált az ijedtségtől, és azt állítja, hogy szülési fájdalmai vannak. Tudja viszont, hogy lányom a santiagói egyetemen harmadéves orvostanhallgató. Nem ismerünk-e egy olyan orvost — kérdi —, aki hajlandó volna ellátni a feleségét és esetleg kórházba is vitetni?

Rovid tanácskozás után mi folytatjuk már tovább a telefonálgatást. Dr. L. A. baloldali szülészorvos éppen percekkel ezelőtt érkezett haza. De mint közli, egy csepp benzinje sincs. Ám ha barátom odamenne érte, vagy odavinné feleségét, azonnal megvizsgálná.

Miguel a La Borja negyedben lakik. Ott még — mint mondja — nincsenek harcok. Az orvos lakása viszont alig négy sarokkal van messzebb tőlünk, s amióta az államcsíny elkezdődött, egyetlen busz és taxi sincs az utcákon.

Tíz perc múlva már Dr. L. A.-val együtt robogok kocsimmal a La Borja felé, hiszen otthon a rádióban szinte őrjítő a tánczene,

és meg kell próbálni valahogyan tájékozódni a helyzetről.

Dr. L. A. még nem vesztette el a reményét, hogy a dolgok kedvezőbbre fordulnak.

— Allendét a junta nem meri bántani. Legfeljebb száműzik majd, úgy mint Viaux-t. Ha az 1955-ben eltávolított Perónnak volt arra módja, hogy Spanyolországból 18 éven át irányítsa a justicialista mozgalmat, mennyire inkább lesz ereje ehhez Allendének, aki képzett, forradalmi harcokban megedzett igazi marxista vezető . . .

— Meglátja, Allendének talán egy fél évre, vagy egy esztendőre sem lesz szüksége, hogy újra bevonuljon a Monedába . . .

Némán hallgatom a szülészorvos derűlátó szavait, és arra gondolok, hogy az elnöki palotából gomolygó füstfellegek, a junta álhíre, hogy „képtelen az elnök testi épségét biztosítani", vészjósló figyelmeztetések arról, hogy milyen sorsot szánnak neki.

Újra a Plaza de Italián vagyok, majd befordulok az Alameda sugárútra, ahol már ugyancsak gyér az autóforgalom, hiszen néhány száz méterre innen van a harcok középpontja. A Gabriela Mistral kultúrpalota után befordulok balra, és két sarok után már meg is érkeztünk.

Miguel a kapuban vár bennünket, és fölsiet az orvossal. A motor zúgása miatt és a gyorsforgalmi útvonal nagy forgalmának zaja miatt idáig nem hallottam, hogy milyen erős a lövöldözés most a városközpontban. A csatazaj egyre közeledik, és

már közvetlen közelről, valahol az Alameda sugárúton söpörnek végig a géppisztolysorozatok. Két helikopter szinte fölöttem körözget, és alacsonyan szállva, géppuskatűzzel árasztja el a háztetőket. Az utca körülöttem már teljesen elnéptelenedett.

Hol késik oly sokáig dr. L. A.? — gondolom növekvő idegességgel, és nyugtalanul mérlegelem, hogy ha valóban szülési fájdalmai vannak az asszonynak, akkor még valamelyik kórház szülészeti osztályára is el kell vinnem.

Dr. L. A. azonban végül is egyedül lép ki a ház kapuján.

— Elég volt egy nyugtató injekció — mondja. — Az asszonyka még csak a hetedik hónapban van, s gyöngék az idegei. Amint ránéztem, rögtön láttam, hogy remeg a félelemtől: „Miért kellett éppen idejönnünk?" — ismételgette újra meg újra zokogva. Amikor elmondta a tüneteket, és megvizsgáltam, láttam, hogy nem kell a szülészetre vinni.

Húsz perccel a kijárási tilalom előtt

Az Alamedán olyan erős a lövöldözés, hogy azon nem mehetünk. Kiszállok tehát a kocsiból, és a falak mentén gyalog megyek a sarokig, hogy lássam, milyenek az esélyek a kocsival való áthaladásra.

A sugárúton, az úttest közepén két személyautó lángol. Tovább a járdán újságpapírral letakart arcú halottak fekszenek. Nagy csörömpöléssel két páncélos nyomul

előre a Gabriela Mistral palota felé, és mintegy háromszáz méterre tőlünk tüzelőállásba fordul, ágyújának csövét a palota legfelső emeletére fordítva, ahonnan egész Santiago centrumát be lehet tekinteni. A Népi Egység néhány híve onnan tüzel géppuskával, ezek ellenállását próbálják megtörni. A tankok ágyúi azonban egyelőre célt tévesztenek, és a mintegy ezrednyi katona továbbra is ott lapul a készülő földalatti földhányásai s a vastag betongyűrűk mögött, hogy biztos fedezékből, vaktában lövöldözzenek.

Egy negyven év körüli férfi — elmondta, hogy már másfél órája igyekszik kijutni a harcok színhelyéről — úgy tudja, hogy a legerősebb az ellenállás az elnöki palotában, a *La Nación* szocialista párti újság székházában, a Chilei Bank, a Központi Bank és a Közmunkaügyi Minisztérium épületében. Úgy látszik, hogy a Népi Egység fegyveresei felismerték: a Gabriela Mistral palota tornyából az egész környéket ellenőrzésük alatt tarthatják.

Visszamegyek a kocsihoz. Erre lehetetlen átjutnunk. Visszafelé indulunk nagy kerülőt téve kifelé a városból. Közben a Providencia negyedben is, ahol lakunk, gyérebb lett az autóforgalom, és több a gyalogos. Dr. L. A.-t hazaszállítva, néhány perc múlva már engem is viharos örömmel üdvözölhet a családom.

— Rettentően aggódtunk — mondja a feleségem —, hogy idejében hazaérkezel-e. Három órától kezdve ugyanis kijárá-

si tilalmat rendeltek el. Órámra nézek: öt perc múlva háromnegyed három.

Vajon mi történhet a Moneda körül? Erről a rádió azonban egyelőre hallgat. Feleségem csak annyit tud, hogy egy újságíró-kollégám felesége, aki férjével együtt gyakori vendégünk volt, sírva hívta fel, hogy az Agustinas utcán, az Alkotmány tértől három saroknyira levő lakásába többször belőttek. Kollégámat valahol vidéken érte a „G"-nap. Így felesége pánikban van, hogy mit tegyen a ház kilencedik emeletén. A katonák ott az utcáról a háztetőt lövik, ahol még ellenállók vannak.

— Próbáltam megnyugtatni — mondja feleségem —, és azt tanácsolhattam csak neki, hogy amíg ilyen erős a lövöldözés, maradjon a konyhában, amelynek ablakai egy tűzfalra nyílnak.

Menekülő érkezik

Háromnegyed háromkor csengetnek kapunkon. Jaime T. elvtárs, a kommunista ifjúsági mozgalom egyik vezetője, az egész család kedves barátja kér bebocsátást. Fiamat azonban most határozottan félretolja, négyszemközt akar velem beszélni.

Annak idején Bolíviában Guevara osztagában harcolt, majd a bolíviai hatóságok letartóztatták, és visszatoloncolták Chilébe. Érkezésekor a Frei-kormány titkosrendőrsége egy ideig fogva tartotta, majd feltételesen engedélyezte visszatelepülését, de állandó rendőri felügyelet alatt állt. A

Népi Egység éveiben az egyetemi ifjúsági mozgalom egyik irányítója volt, és mint Kubában végzett orvos, az államosított textilgyárak üzemi rendelőiben társadalmi munkában látta el a betegeket.

Őt most többszörösen is keresik: mint aki évekig Kubában élt, mint ifjúsági vezetőt és mint volt gerillát. Néhány napja éppen, amikor az egyik államosított gyárban rendelt, razziázott ott a hadsereg. Akkor egy órán át „minden gyanús elemet" — persze őt is — fogva tartották, és adatait följegyezték.

Mint csakhamar kiderül, Jaime tévesen azt hitte, hogy a *Népszabadság* tudósítójának lakása diplomáciailag védett terület, ahová katonai egységek a nemzetközi jog megsértése nélkül nem nyomulhatnak be. Egy sarokkal odébb van egyébként a kubai konzulátus, és ezért is jött ide hozzám. Menedékjogot ott egyelőre nem kíván kérni, hiszen a helyzet nem tisztázódott, és talán még van remény . . .

Gyors „családi tanács": negyedóra múlva kezdődik a kijárási tilalom. Nálunk elfoghatják, de meg a Providencia sugárutat sem érhetné el, amikor már megállítaná a kijárási tilalom megtartásának érvényt szerző első katonai járőr. Ezek a vérszomjas katonák még azokkal is elbánnak, akiknek a papírjaik rendben vannak, s Jaime sorsa nem lenne egy pillanatig sem kétséges. Egyébként hova is mehetne, hiszen a néhány nap előtti igazoltatásnál a katonai titkosrendőrség címét már felírta . . .

— Nem — döntjük el —, Jaiménak mindenképpen itt kell maradnia nálunk.

Három óra előtt néhány perccel a junta a kijárási tilalom kezdetét este hat órára helyezi át. Már semmiféle járműforgalom sincs az utcákon, és az emberek, akiket a városközpont harci cselekményei hosszú időre egy-egy kapualjba vagy az utcasarkokon a házfalaknál való lapulásra kényszerítettek, a csatazaj átmeneti csökkenését kihasználva, elindulhatnak a városszéli faházakban levő lakásaik felé.

Jaime kihasználja, hogy újra van telefonvonalunk, és egyre-másra tárcsáz. De az államcsíny esetére neki megadott titkos számok nem válaszolnak.

— Mi történhetett? — kérdi kétségbeesve. — Hová lettek elvtársaink? És miért hallgatnak azok a rádióadók, amelyeknek államcsíny esetén kellett volna megszólalniuk?

Végre egy telefonszámon válaszokat kap. Halálsápadtan fordul hozzám:

— Azt mondják: lehet, hogy Allende megsebesült vagy meghalt, mert egy katonai mentőautóban ismeretlen helyre már el is szállították. A helyzet úgy látszik rendkívül súlyos számunkra. A junta tagjai a jelek szerint mindenre alaposan felkészültek. Már az első órában, amikor még azt hittük, hogy a puccskísérlet csak Valparaísóra korlátozódik, lecsaptak titkos tartalék rádióállomásainkra, összebombázták antennáikat, elfoglalták rejtett stúdióinkat, letartóztatták ott tartózkodó ügyeletes elvtársainkat. Csak ezután irá-

nyitották csapásaikat a legális baloldali rádiók ellen. Így történhetett, hogy tíz óra húsz után nem volt egyetlen olyan rádiónk sem, amelyen keresztül a néppel kapcsolatban maradhattunk volna. Ez nagyon súlyos dolog, hiszen tömegkommunikációs eszközök híján nem lehet szervezni a tömegesebb ellenállást, és a junta — mivel övé a hírközlés monopóliuma — olyan álhírt terjeszthet, amilyent csak akar.

— Baj van sok illegális rejtekhelyünkkel — folytatta halálsápadtan — s a központunkkal is. Arra számítottunk, hogy ezek kiépítésével gyorsan átirányíthatjuk az elvtársak egy részét földalatti munkára, az ellenállás megszervezésére. Ma még nem tudni, hogyan: árulások folytán, vagy konspirációs hibából, vagy mert nem eléggé ügyeltünk a katonai titkosszolgálat felderítő tevékenységére, a junta tudomást szerzett a rejtekhelyek egy részéről is. Így voltak helyek, ahol már géppisztolyos katonák várták illegalitásba vonuló elvtársainkat...

— Arra is számítottunk, hogy államcsíny esetén a dolgozók elfoglalják az üzemeket, a szolgáltató intézményeket. Így azonnal megbéníthatják a közszolgáltatásokat, ellenőrzésük alatt tarthatják a telefonközpontokat, hiszen ezek is államosított üzemek.

— Sajnos, nem így történt. Elvtársainkat még a junta felhívásának közzététele előtt benyomuló katonai járőrök tartóztatták le, és a telefonhálózat teljesen a junta kezében van. Kész listákkal jöttek oda és

gyanús állomások egész sorát kapcsolták ki. Így lehetetlenné tették a kapcsolattartást utasítási központjaink között.

Az utca közben teljesen elnéptelenedik, hiszen már hat óra van, a kijárási tilalom kezdete. Amint leszáll az este, kiújul a csatazaj. Zeng az ég minden oldalról, a városközpont felől csakúgy, mint a külvárosok felől. Helikopterek, harci repülőgépek zúdítanak ágyú- és géppuskatüzet az ellenállási körzetekre, és a padlásablakból jól láthatók az éjszakában a bombák nyomán támadt tüzek.

Hasbún atya jelentkezik

Bekapcsoljuk a televíziót. Csak a katolikus egyetem csatornáján van adás. Ez a televízióadó, mely a kereszténydemokrata párt jobbszárnyának befolyása alatt aktív szerepet vállalt a katonai puccsot előkészítő sztrájkmozgalmak szításában, azonnal a junta mellé állt. Ugyanazok a riporterek, akik a Népi Egység kormányzása idején annyira rokonszenveztek mindenfajta összeesküvéssel és szélsőjobboldali akcióval, most a junta közleményeit olvassák be. Cserébe elérik azt, ami a népi rendszer idején nem adatott meg nekik: a reléláncolatot. A baloldali erők gyújtóhelyévé vált chilei állami televízióadó santiagói berendezéseit ugyanis a junta rohamcsapatai még a kora reggeli órákban használhatatlanná tették. Érintetlen maradt viszont az Aricától Punta Arenásig

terjedő 45 helyi adót összekapcsoló közvetítőláncolatà. A junta „engedélyezte", hogy a santiagói 13-as csatorna — ez a katolikus egyetem adója —, e hálózaton keresztül az egész országnak közvetíthesse a junta felhívásait, parancsait, közleményeit.

A katolikus egyetem televízióadóján Hasbún atya, az állomás szélsőséges, jobboldali uszításra mindig kész főnöke, hálatelt szívvel mond köszönetet:

„Megvalósult a legdédelgetettebb álmunk — hangzik nyilatkozata. — Az elmúlt három évben csak azt érhettük el, hogy Concepciónra és Talcahuanóra terjesszük ki az igazság hangját. De most az egész országba eljuthat szavunk. Testvéreim! Könyörögjünk és imádkozzunk, hogy nemes hadseregünk elhivatott vezetői teljesíthessék történelmi és felelősségteljes küldetésüket, és szabadítsák meg országunkat a marxista mételytől, amely már hívőinket, vallásunkat fenyegette . . ."

— Micsoda hazugság! — fakad ki ingerülten Jaime. — Hiszen maga a santiagói bíboros, aki néhány héttel ezelőtt a kereszténydemokratákkal való tárgyalásainkat kezdeményezte, is bizonyíthatná, hogy Chilében soha nem volt akkora vallási szabadság, mint éppen az elmúlt három évben. Tegnapelőtt magam is ott voltam elvtársaimmal azon a könyörgésen, amelyet az összes felekezetek saját szertartásaik szerint együtt rendeztek a Plaza de Armas-i katedrális előtt a békés kibontakozásért és a megbékélésért. Negyvenezren

szorongtak ott a téren, köztük mi: persze pártjainak utasítására.

Hasbún atyát mindenki jól ismeri Chilében. Nemrég még kereszténydemokrata ismerőseim is elhatárolták magukat vérszomjas kijelentéseitől, az egyházi hatóságokról nem is beszélve. Azt mondta ugyanis, hogy ha kell, nem sajnál több tízezer emberéletet is föláldozni, csakhogy elkerüljék az országban a „marxista vörös társadalmi berendezkedést".

A televízió „híreiben" semmi sincs sem az elnöki palotáról, sem Allende sorsáról. Csupán hosszú listákat ismertetnek azokról a baloldali vezetőkről, akiknek haladéktalanul meg kell jelenniük a hadügyminisztériumban, vagy a legközelebbi katonai járőrnek kell „önként megadniuk magukat", hogy letartóztathassák őket. Mindazokat, akik e keresett személyeket rejtegetik, vagy menekülésükhöz segítséget nyújtanak, a helyszínen agyonlövik — fenyegetőzik a junta.

Jaime — legalábbis egyelőre — nem szerepel ezeken a listákon.

„Allende nem Balmaceda!"

A ház hatalmas tetőantennája lehetővé teszi, hogy az esti órákban tengerentúli rádióadásokat is hallgassunk. Szokásommá vált, hogy a londoni rádió éjféli — chilei idő szerint este nyolc órakor elhangzó — hírösszefoglalóját meghallgassam az elmúlt nap eseményeiről... A BBC adásá-

ban hallom a francia AFP hírügynökség jelentését, hogy Santiagóból egy rádióamatőr útján Argentinába eljuttatott értesülése szerint a puccsista katonák chilei idő szerint délután fél három és három óra között elfoglalták a Monedát, és az elnököt holtan találták a palota dísztermében. Allende az értesülés szerint öngyilkosságot követett el azzal a géppisztollyal, amelyet korábban Fidel Castro ajándékozott neki.

Halálsápadtan ülünk a rádió mellett. Családom ötesztendős washingtoni kiküldetésem eredményeként ugyanolyan otthonos az angolban, mint a spanyolban.

— De az isten szerelmére! — fakad ki Jaime, akiről e nagy döbbenetben meg is feledkeztünk. — Fordítsák már le nekem is, hogy mi az a szörnyűséges hír, amit hallottak!

Amikor ez megtörténik, egy ideig némán bámuljuk egymást.

— Ez teljesen lehetetlen! — tör ki végül is Jaime. — Allende nem az az ember, aki bármilyen körülmények között az öngyilkosságot választaná!

Igazat adok neki, hiszen magam is jól megismerhettem őt. az elmúlt három esztendőben. Allende maga cáfolta meg ezt újra meg újra előttünk, az elnöki palotába akkreditált újságírók előtt. Emlékszem, amikor nemrég egy jobboldali újságíró gúnyosan megkérdezte tőle, nem lát-e hasonlóságot az 1891-es véres polgárháborút megelőző idők, és a most kialakult helyzet között, szarkasztikusan vágott vissza neki:

„Persze, vannak hasonlóságok. A parla-

1973. szeptember 11-e reggel kilenc óra. Utoljára az erkélyen

Két kép, amely bejárta a világsajtot: az egő Moneda-palota és a [illegible]

Allende felkészült rá, hogy élete utolsó percéig védje a Nép Egység rendszerét. Fidel Castrotól géppisztolyt kapott ajándékba, hogy ha kell, azzal álljon szembe az ellenforradalmárokkal, és hazának pincéjében benzines palackokat őrzött a támadásra

A képek még a fasiszta puccs előtt készültek, amikor is a magánfuvarozók bojkottja idején önkéntesek vállalták az élelmiszer-szállítást. Az üzletek előtt kígyózó kilométeres sorok ujjongva fogadták a diákok által megrakott teherautókat.

Rövid találkozás a családdal a stadion kerítése mögül

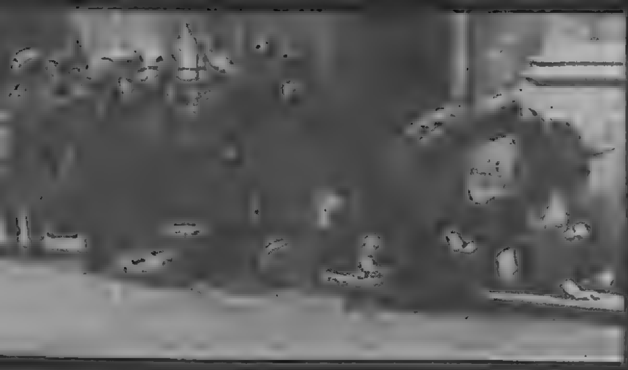

Santiagói utcakép...

Könyvégetés a La Unión negyedben

A fejfán a dátum: 1979. szeptember 16.

ment ellenzéki többsége akkor is megbénította az ország salétromkincsét az imperializmustól megvédelmezni kívánó Balmaceda elnök kormányzatát. A kirobbant polgárháború akkor tízezer chilei életébe került. De akkor nem volt egy ennyire szervezett, öntudatos és forradalmi munkásosztály, mely a parasztokkal és az értelmiségiekkel együtt a lakosság 44 százalékát képes maga mellé állítani. Balmaceda akkor, nem látva más kiutat, önkezével vetett véget életének. Nem, uraim! Én forradalmár vagyok, aki soha nem hátrálhat meg! És aki tudja — bármilyen reménytelennek is látszik a helyzet pillanatnyilag —, hogy a történelmi haladás erői állnak mögötte. Ezért soha nem mondhatja: elegem van a harcból, belefáradtam a szüntelen csatákba. Könnyű egy fegyvert fölemelni és a ravaszt meghúzva pontot tenni minden gondra, megoldhatatlannak látszó problémára. Ezt megtehette a kapitalista rendszerben egy banktisztviselő, aki tudta, hogy a másnapi ellenőrzés úgyis kideríti sikkasztásait. Főbe lőhette magát a monacói játékkaszinó előtt az a chilei kistőkés, aki minden vagyonát elvesztette a kártyaasztalnál. De Chile köztársasági elnöke, akit a nép szavazatai juttattak e legmagasabb közéleti tisztségbe, történelmi felelősséggel tartozik a gyárak és a földek népének. Ha a halálba menekülne, rútul elárulná, megtagadná őket, halomba döntené reményeiket, melyeket személyéhez fűztek. Nem, uraim! Tegyenek, amit akar-

nak, de Salvador Allende nem lesz huszadik századbeli Balmaceda!"

Jaime csak helyesel nekem. Allende életeleme volt a forradalmi küzdelem. Amint hallotta, ma reggel is önként vállalta a harcot.

— Az első jelentés — kezdi Jaime — reggel hét órakor érkezett a Tomas Moro utcai elnöki rezidenciába arról, hogy Valparaísóban a haditengerészet egységei lázadást robbantottak ki a kormány ellen. A testőrség vezetői azonnal megjelentek Allende dolgozószobájában.

„Öt perc múlva indulunk!" — mondta nekik Allende.

„Hová? A sziklaerődítménybe?" — kérdezték.

— Néhány héttel azelőtt ugyanis a Kordillerákban egy rejtekhelyet létesítettek, ahová az elnököt államcsíny vagy polgárháború esetén ki kellett menekíteni. E sziklák közé beépített föld alatti erődítményt különleges elektronikus berendezésekkel látták el, és az elnök innen, kormányának vezető tagjaival együtt kapcsolatot tarthatott volna fenn a megalakuló partizánközpontokkal, irányíthatta volna az ellenállást.

— Allende meghökkenve nézett reájuk — folytatta Jaime a hallottak elbeszélését. — „Csak nem képzelik, hogy itt hagyom Santiagót, hiszen a jobboldal csak erre vár. Órák alatt összeülne a parlament, az ellenzéki többség kimondaná akadályoztatásomat az elnöki tisztség ellátásában, és az alkotmány ide vonatkozó cikkelyének alkal-

mazásával egyszerű többséggel leváltana. Természetesen a Monedába megyünk!"

— Aki ennyire elszántan vállalta a harcot, az nem lehetett öngyilkos! — kiáltja Jaime.

A junta változata és a valóság

„Jó reggelt, Chile!" — köszönti másnap első adásában az ország lakosságát a junta egységes rádióhálózata. Az emberek többsége azonban inkább gúnyolódásnak tekintheti ezt, hiszen az egész éjjel tartó ágyúzás, bombázás, lövöldözés miatt, azt hiszem, kevesen aludhattak. Hírek helyett azonban csak parancsok, sokaságát olvassák föl. Megtudjuk, hogy egész napon át kijárási tilalom lesz, és akit az utcán találnak, figyelmeztetés nélkül lelőhetik. A telefon- és távíró-összeköttetést magánszemélyek részére a városok között is szüneteltetik. Közlik továbbá, hogy ostromállapotot hirdettek ki, a parlamentet bezárták és az alkotmányos jogok érvénytelenek.

Délelőtt tizenegy órára a 13-as csatornán filmösszeállítást ígérnek az elnöki palota ostromáról.

Közben Jaime újra felhívja a tegnapi titkos számokat, hogy tájékozódjon. Telefonunkat egyelőre még nem hallgatják le — állapítja meg szakértően Jaime. A ház ugyanis, amelynek bérlői vagyunk, egy jobboldali, a Népi Egység második esztendejében szabotázs miatt állami ellenőrzésbe vett kisüzemben főrészvényes mérnök

tulajdona. Azért adta ki nekünk 1972 júliusában a házat, mert Argentínába települt át. Nagyobbik fia, akinek a házbért fizettük, a június 29-i katonai puccs után — mivel valószínűleg a „Haza és Szabadság" aktivistája volt — hirtelen forrónak érezte talpa alatt a talajt, és gyorsan Venezuelába menekült. Ezután öccse, akit a család amolyan „írmagnak" hagyott hátra Chilében, örökölte a „háziúri jogokat". A telefon megmaradt az ő nevükön, és így a junta, legalábbis egyelőre, nem sejti, hogy kik is használják.

Amikor a beharangozott adás megkezdődik, Jaiménak már megvannak a megfelelő információi, és így állandó gúnyos megjegyzésekkel kíséri a cenzúrázott képsorokat a tegnapi eseményekről. Láthatjuk, hogyan csapódik be az elnöki palota vaspántokkal megerősített kapuja az utolsó kormányhivatalnokok mögött. Végignézhetjük, hogyan áll át a rendőrség az Alkotmány téren a lázadókhoz, és mint nyomulnak előre a puccsisták tankjai az elnöki palota köré. Mielőtt az első támadás megkezdődne, felszólítják Allendét, hogy adja át a hatalmat.

Jaime közbeszól.

— Pinochet tábornok telefonált, és azt mondta, hogy ha Allende ellenállás nélkül átadja a hatalmat a juntának, megkímélik az életét. Az elnök azonban esküszegőknek, közönséges hazaárulóknak bélyegezte a tábornokokat, és hozzátette:

„Csak az olyan gyávák, mint önök, gondolnak megadásra. Én Chile törvényes el-

nöke vagyok. Az én oldalamon van a jog, a törvény és az igazság. Ezért harcolni fogok az utolsó csepp véremig!"

A televízióban latni lehet, hogy mint jönnek ki föltartott kézzel a palotából a rendőrök és a detektívek még a harc kezdete előtt.

Jaime a kapott értesülések szerint a következő megjegyzést fűzi ehhez:

— Amikor az ostromlók hangszórós kocsikból fölhívást intéztek a palotában levő rendőri erőkhöz, hogy engedelmeskedjenek a juntában részt vevő új parancsnokuk utasításának és csatlakozzanak társaikhoz, Allende magához hívatta őket, és azt mondta, hogy ő a végsőkig ellenáll, és csak az maradjon vele, aki ezt vállalja, a többiek pedig távozzanak.

Ezek után indult meg az első, mintegy félórás roham, amely — mint a televízió kozmetikázott beszámolója is elismeri — „egyelőre még nem járt sikerrel". Ekkor jelentették be, hogy a palotát bombázni fogják.

— Az elnököt akkor Leigh tábornok, a légierők főparancsnoka hívta telefonon — szólt közbe Jaime —, és ő próbálta megadásra bírni.

A bombázások kezdete előtt öt perccel az elnöki palotában levő nők elhagyták az épületet — láthatjuk a filmösszeállításban.

Jaime így számol be erről a kapott tájékoztató szerint:

— Allende a harci zaj szünetében lement a palota alagsorában tartózkodó nőkhöz, akik között, tisztviselőnők társaságá-

ban, ott volt lánya, Beatrice, és a titkárnője is. Amikor nem akartak távozni, haragosan rájuk förmedt.

„Hát még mindig nem értik? Itt bombázni fognak. Mi az utolsó csepp vérünkig ellenállunk. Mint a köztársaság törvényes elnöke, e különleges helyzetben megparancsolom: hagyják el azonnal a Monedát. Nem akarom, hogy értelmetlenül meghaljanak."

— Elbúcsúzott lányától is, és az ablakból személyesen ellenőrizte a csoport távozását. Ekkor már a titkárnője elbeszélése szerint a fején rohamsisak volt, kezében géppisztoly. Ugyanő azt mondta, hogy a rendőrök és detektívek távozása után az elnöki testőrség tagjaival és a mindenre elszánt kormányhivatalnokokkal együtt mintegy negyvenen maradtak a Monedában.

A bombázások után az ostromlóknak sikerült behatolniuk a palota egy félig beomlott oldalszárnyába — mutatja a pucscsista televíziós összeállítás az események további menetéről készült filmfelvételt. Látjuk, hogyan haladnak lövöldözve teremről teremre, és a közben megérkezett tűzoltók mint oltják a lángoló épületszárnyakat. „Így változtatta rommá a céltalan marxista ellenállás Chile büszkeségét, az elnöki palotát" — fejezi be végül a kommentátor és vége szakad a filmriportnak, ami után máris egy nyugatnémet cirkuszi előadásról készült kisfilmet sugároznak...

— Egy szót sem szóltak arról, mi lett Allendével! — néz rám megrökönyödve Jaime. — Persze, hiszen még nem tudják, hogyan közöljék az országgal az igazságot: az elnököt a benyomuló egységek a junta parancsára géppisztolysorozatokkal valósággal szitává lőtték. Úgy tudják, hogy tizenhárom golyó érte Allendét.

Jó négy óra is eltelik, amíg a junta rádiója rövid közleményt olvas be. Azt a változatot jelentik be, amelyet előző este a londoni rádióból már hallottunk. Eszerint Allendét a benyomuló egységek már holtan találták: öngyilkos lett. A junta azonban még hazugságaiban sem következetes. Első bejelentése szerint Allende karosszékben ülve oltotta ki életét, és a Fidel Castrótól kapott géppisztoly a térdén feküdt. Később már úgy adják elő, hogy az elnököt egy díványon fekve találták meg, és a fegyver mellette hevert a padlón.

Kimenni nem lehet, mert már az egész városban négytagú járőrök cirkálnak, és a gépkocsikon úgy helyezkednek el, hogy azonnal minden irányban tüzelhessenek, ha valakit az utcán találnak. Időnként környékünkön is heves lövöldözés robban ki. Csakis telefonon tudunk érintkezni ismerőseinkkel, barátainkkal. Az Allende haláláról szóló hivatalos változat e percekben bizonyára egész Chilében a fő beszédtéma. Akikkel mi telefonon érintkezhetünk, azok kivétel nélkül kétségbe vonják a junta köz-

leményének hitelességét. Sokan vannak olyanok is, akik nem tudják elhinni, hogy Allende halott. Mindenfelé legendás történetek terjednek el futótűzként arról, hogy az elnököt még a tegnapi kijárási tilalom kezdete előtt, öt és hat óra között a gyárnegyedekben és a munkáslakta elővárosokban látták. A néphit azonnal megfelelő „magyarázatokat" is hozzákölt ehhez a legendához. Allende eszerint titkos alagúton menekült el, amikor a palotát már nem lehetett tovább tartani. Mások úgy „tudják", hogy Prats nyugalmazott tábornok a kormányhű csapatokból egy kommandót alakított, és ez a csoport a bombázások alatt, amikor a puccsisták visszavonták támadó csapataikat közvetlenül a palota falaitól, vakmerően bement egy oldalbejáraton a Monedába, és a zűrzavarban kicsempészte onnan az őrnagyi egyenruhába öltöztetett Allendét.

A juntát azonban aggasztják a terjedő híresztelések, és attól fél, hogy az ellenállás ezek nyomán megnövekszik. A televízióban új filmösszeállítást mutatnak be, amely a bemondó szerint meggyőzi majd az „utolsó kétkedőket" is arról, hogy Allende nincs már az élők sorában, s főleg arról, hogy öngyilkosságot követett el.

De csak egy vöröskeresztes katonai mentőautót mutatnak az elnöki palota Morande utcai bejáratánál. Hátsó ajtaját éppen bezárja két vöröskeresztes karszalagú szanitéc. A képernyőn ezután megjelenik a televízió riportere.

„Tisztelt nézőink! Önök most valameny-

nyien tanúi lehettek, mint szállítják el az öngyilkosságot elkövetett dr. Salvador Allende holttestét. Az autóba ugyanis éppen az imént helyezték el a holttestet, hogy a temetésre szállítsák. Itt áll mellettem a két katonaorvos, aki a halálesetről szóló hivatalos bizonyítványt kiállította."

Az ezután következő interjú azonban csak arra jó, hogy további kétségeket ébresszen még azokban is, akik netán eddig hittek a junta hivatalos változatának. Hiszen a két állítólagos katonaorvos rendkívül zavartan és idegesen áll a televíziós kamera előtt. Még egymásnak is ellentmondanak, amikor külön-külön szóra akarják bírni őket, hogy Allende fejének melyik részébe hatolt be az állítólagos halált okozó két golyó.

A junta ezek után további „bizonyító anyagot" is ígér. A televízióban megszólaltatnak két civilt is: a junta által az államcsíny után elsőnek engedélyezett jobboldali *Mercurio* című lap két újságíróját, akiket közvetlenül „Allende öngyilkosságának felfedezése után" a katonai parancsnokok beengedtek a Monedába. A két újságíró azonban szintén rendkívül zavart, és végül is kinyögi, hogy voltaképpen csak néhány pillanatra léphettek a terembe, és valójában nem sokat láthattak. Villanyvilágítás ekkor már nem volt, és a falak körös-körül teljesen beomlottak. Sötét volt, ráadásul füst és könnygáz marta szemeiket, s csak a közben szintén behatoló egyik tűzoltó lámpájából származott valamelyes fény.

„Ott láttam heverni valakit a díványon,

félig ülő, félig fekvő helyzetben — mondja egyikük. — Azt mondták, hogy az ott Salvador Allende, aki öngyilkosságot követett el. Valóban felismertem rajta azt a ruházatot, melyben kora reggel bejönni látták a Monedába."

„Nem lehet így eltemetni!"

A junta közleményben jelenti be azt is, hogy Allende holttestét „egy helyi temetőben", családtagjai jelenlétében hantolták el. Még csak azt sem akarják eleinte közölni, hogy ez Chile melyik városának, melyik temetőjében történt! De annak ellenére, hogy egyetlen baloldali rádió sem működik, mégis hamarosan elterjed a hír arról, hogy az elnököt Valparaísóban temették el. Ez annyira köztudottá válik, hogy másnap a *Mercurio* sem hallgathatja el ezt tovább. A telefonkapcsolatok útján elterjedt a hír arról is, hogyan temették el Chile meggyilkolt elnökét. Özvegyének — aki szintén átélt egy ostromot, amikor a légierő bombázása után a katonák megrohamozták és elfoglalták az elnöki rezidenciát — a junta azt mondta, hogy férje sebesülten fekszik a kórházban. Először azt hitte, hogy a meglátogatását engedélyezik, amikor egy kocsihoz kísérték leányaival. Útközben derült ki, hogy a repülőtérre mennek, és Allende koporsóját kísérik el Valparaísóba. Onnan a Viña del Mar-i temetőbe hajtottak a koporsóval.

Hortensia Bussi de Allende asszony itt

egy virágcsokrot kerített, hogy a koporsóra téve legalább így fejezhesse ki fájdalmát. Miközben a sírásók a koporsóval foglalatoskodtak, Hortensia Bussi asszony haraggal vegyes fájdalommal a hangjában így kiáltott reájuk:

„Chile elnökét nem lehet eltemetni ilyen méltatlan módon! Legalább önök tudják meg, hogy ez itt a koporsóban nem valamilyen ismeretlen halott, hanem dr. Salvador Allende, a Chilei Köztársaság törvényesen megválasztott elnöke!"

A gyárak ellen

Holttestek a háztetőn

Vidéken levő kollégám felesége azt kérdezi tőlem, hallottam-e valamit arról, hogy mikor áll helyre a városok közötti telefonösszeköttetés? Próbálom megnyugtatni. Azt újságolja viszont, hogy a város centrumában már alig hallhatók lövöldözések, de a külső kerületek felől erősen ágyúznak.

Hirtelen azonban zokogásba tör ki. Azt mondja, hogy ha kinéz az ablakon kilencedik emeleti lakásából, szörnyűséges látvány tárul a szeme elé. A szemben levő ház tizedik emeletének erkélyein még ott hagyták, nyilván megfélemlítés céljából, a lelőtt ellenállók holttesteit. Itt nagyon szűk az utca, és jól lehet látni, hogy egyikük az erkély mellvédjére ráborulva merevedett halálba. Egy másik pedig begörbült testtartásban, félig kihajolva az utca fölé, lelógó karokkal maradt, úgy ahogyan a halálos találatok érték. Előre lógó haja még most is meg-meglobog a szélben, és előtűnik szétlőtt, alvadt vérrel borított arca. Barátom felesége hisztérikus sírórohamban beszéli el, hogy majd megőrül egyedül a lakásban. Még a folyosóra sem

mer kimenni, mert előző nap, amikor a szomszéd házban még ellenálltak, a katonák itt is puskatussal végigverték az ajtókat, és minden lakót lakásuk nyitott ajtaja elé parancsoltak. A parancsnok magához vette a lakók névjegyzékét, és a házmesterrel együtt őrjáratai élén végigrazziázta a házat. A katonák mindenhová bementek, benéztek az ágyak alá, és a szekrényekbe is, hogy nem rejtőzködik-e ott ellenálló. Őt arról faggatták, hol a férje. De a házmester kisegítette szorongatott helyzetéből. Azt hazudta a katonáknak, hogy a férfi egy kisiparos és a Népi Egység elleni sztrájk szervezése ügyében ment a puccs előtti napokban vidékre.

A csatazaj a puccs második napján a gyárnegyedek felől hallatszik. A bombázó, gépágyúkkal tüzelő harci repülőgépek és a géppuskákkal pásztázó helikopterek a gyárnegyedek fölött keringenek. Felvonuló tankok robaja és ágyúk dörrenése hallatszik a távolból. Lakásunk környéke azonban olyan, mintha valamilyen kísértetváros utcáit láthatnám. Kihalt minden.

Közben a rádió hosszú listákat ismertet azokról a „legfőbb marxista vezetőkről", akik „még mindig nem adták meg magukat". Sok olyan latin-amerikai forradalmár nevét is beolvassák, aki Bolíviából, Uruguayból, Brazíliából és Kolumbiából menekült el, és akinek a Népi Egység kormánya eddig Chilében adott menedéket. A junta azt a benyomást akarja kelteni, mintha nem a chileiek állnának ellen, hanem csupán az „idegenek", akiket jelleg-

zetes fasiszta szóhasználattal a „nemzetközi marxizmus hazátlan ügynökeinek" titulálnak.

A junta helyzete azonban még nem olyan szilárd, mint amilyennek szeretné feltüntetni. Az elnöki palota eleste után például azok a szomszédaim, akik felhúzták házukra a chilei zászlót, az éjszakai nagy csatazaj hallatára csendben bevonják. A katonákon pedig hirtelen fehér karszalag jelenik meg. A hivatalos magyarázat szerint azért, mert az államosított textilgyárak, amelyek az egyenruhákat gyártották, a Népi Egység sok hívét katonaruhával látták el.

A gyárnegyedekből ideszűrődő csatazaj azt is jelzi, hogy az ellenálló csoportok zöme az éjszaka leple alatt kitört a városközpontból, és most az üzemekben folytatja az ellenállást. Csak a kijárási tilalom feloldása utáni napokban, a dolgozókkal való beszélgetések után rajzolódik ki hiteles kép arról: mi is történt ezen a napon.

Drámai tíz perc

B. E., az egyik államosított textilgyár munkása ezeket mondja:

— Kedden reggel hétkor álltam munkába. Nálunk a mintázóműhelyben a fuvarozósztrájk miatt már egy ideje akadozott a munka, hiszen hol a megmintázandó anyag hiányzott, hol pedig a szükséges festék. Ezen a keddi napon azonban örömmel láttunk munkához, egész hétre való nyers-

anyagot sikerült beszerezni. Háromnegyed kilenckor aztán a gyárvezető a termelési bizottság tagjaival együtt lélekszakadva rohant le a műhelybe:

„Azonnal leállni! Az éberségi bizottság tagjai foglalják el őrhelyeiket. A gyárkaput rögtön be kell zárni és eltorlaszolni! Katonai puccskísérlet kezdődött! Az önvédelmi osztagok fegyveresei haladéktalanul menjenek kijelölt helyeikre!"

— A gyárban mindössze tizenkét fegyveresünk volt — folytatta B. E. —, túlnyomórészt húsz és huszonöt év közöttiek. A szakszervezeti felhívás szerint jártunk el. Vártuk a további utasításokat. Amíg el nem némultak, a baloldali rádiók adásait hallgattuk. De hamarosan tanácstalanokká váltunk, mert telefonjainkat a junta kikapcsolta. Miután az elnöki palota elesett, egyesek hazamentek, mások viszont kiszámították, hogy — közlekedés híján — a kijárási tilalom kezdete előtt képtelenek hazaérni; ők bent maradtak. A puccs első napján a hadsereg egyetlen egysége sem jelent meg a gyár előtt. A második napon viszont már reggel fél kilenckor tankokkal fogtak körül és hangszórókon át felszólítottak bennünket, hogy tíz percen belül adjuk meg magunkat.

— Olyan tíz perc volt ez, amelyet soha életemben nem felejtek el — mondta, s arcán tükröződött is ez. — Nálunk sok lány és asszony dolgozik. Sokan közülük sírógörcsöt kaptak, amikor látták, hogy a tankágyúk lövésre készek, a katonák pedig csőre töltik fegyvereiket. Akik az üzemben

valamilyen tisztséget viseltek, vagy a munkásmozgalom aktivistái voltak, azt mondták: akár megadjuk magunkat, akár nem, úgysem lesz kímélet. Még mindig jobb harcban meghalni, mint birka módjára eltűrni, hogy a kivégzőosztagok a falhoz állítsák az embereket.

— Döntenünk kellett — folytatta rövid szünet után a textilgyári munkás. — Végül is abban állapodtunk meg, hogy akinek amúgy sem jut fegyver, az feltartott kézzel kivonul. Tizenkét fegyveres munkatársunk vállalta, hogy ellenáll. Mi, fegyvertelenek, felemelt kézzel kivonultunk az üzemből. A gyárkerítés mellett három teljes órán át tarkónkon összekulcsolt kézzel, géppisztolyos katonák felügyelete alatt fölsorakoztattak bennünket, miközben odabent tizenkét társunk egyenlőtlen harcot vívott a túlerővel. Amikor aztán minden elcsendesedett, kezünket továbbra is tarkónkra kulcsolva, mindannyiunknak le kellett feküdnünk a földre. Az igazoltatást négy tagú katonai csoportok végezték. Egyikük géppisztolyt szegezett reánk, a másik kettő pedig ránk térdelve ökölcsapások és rúgások közepette végigkutatott bennünket, hogy nincs-e nálunk fegyver. A negyedik gyári igazolványunkból próbálta megállapítani, hogy egyszerű munkások vagyunk-e, vagy valamilyen tisztséget is betöltöttünk a népi hatalom éveiben. Ugyanilyen durván bántak a nőkkel is, trágár megjegyzésekkel fűszerezve a brutális igazoltatást. Aki gyanús volt, azt külön állítot-

ták. Vagy hetven embert emeltek ki. Hogy mi lett velük, senki sem tudja. Minket az öltözőbe zártak és másnapig ott tartottak.

„Ki védi meg a vívmányainkat...?"

M. R. idős csavargyári munkás — aki hajdan, a fasiszta Gonzales Videla elnöksége idején megjárta a hírhedt sivatagi fegyenctelepeket — a puccs előtti napokról beszélt.

— Voltunk itt a gyárban jó néhányan, akik proletárszimatunkkal már augusztus közepén megéreztük a bajt. Mondtam a gyárvezető elvtársnak és a termelési bizottság tagjainak: ne bízzanak a hadseregben, hiszen olyan katonai rendszer megteremtésére szervezkednek, amilyen a braziloknál van.

— Az egyik komámnak van egy fia, aki hadihajón szolgál. Augusztus közepén két nap szabadságot kapott. Akkor elmondta az apjának, hogy néhány hadihajón voltak olyan tengerészek, akik megtudták, hogy parancsnokaik a törvényes kormány ellen akarnak lázadni és ezt a Népi Egység vezetőinek tudomására hozták. Megdühödött tisztjeik letartóztatták és rettenetesen megkínozták őket.

— Aztán nem tetszett nekem sok más dolog sem — folytatta. — A fiam nagyon jól teniszezik. Én ugyan nem értem meg soha ezt a sportot, hiszen én mint régi Colo-Colo (Santiago egyik legnépszerűbb labdarúgócsapata — *Á. I.*) szurkoló öreg

vagyok ahhoz, hogy más játékok szabályait tanulgassam. De azért sokszor vasárnap elmentem, hogy büszkélkedjek a fiam sikereivel, és hogy élvezzem: most a népi kormány alatt bemehetek olyan egykor exkluzív klubok területére, amelyeknek a kapuitól is annak idején, a régi rendszerben elkergettek. Az egyik vasárnap odalép mellém a volt cégvezető, akit az államosításkor elkergettünk az üzemből.

„No, öreg, nemsokára már a gyárban üdvözölhet."

— Csak megdöbbenten bámultam rá, és néhány nap múlva magam is olvashattam már az újságban, hogy Allende elnök, ha a kereszténydemokratákkal való megegyezésnek a polgárháború elhárítására ez az ára, kész egy sor államosított üzemet visszaadni volt tulajdonosainak. És a mi gyárunk is szerepelt a felsorolásban.

„De hiszen ez behódolás a tőkéseknek! Ugye nem igaz, ugye csak az ellenség zavartkeltő hazugsága?" — kérdeztem másnap az elvtársakat.

„De bizony igaz ez, öreg — felelték. — Így kívánja ezt a forradalom érdeke. Azt hiszem, tudod, hogy két rossz közül a kisebbiket kell választani."

„De hát mi lesz, ha visszajön ide a bennünket sanyargató tőkés igazgató és cégvezető? Hiszen akkor minden úgy lesz mint Frei és Alessandri idején!"

— Azt válaszolták, azért vagyunk itt, hogy ne így legyen. És miért van ennek az országnak népi kormánya, ha eltűrné, hogy bárhol ne adják meg a dolgozóknak,

ami őket illeti? Különben is ez taktika. Bevallom, sokunknak nem tetszett ez az új irányvonal. Aztán amikor a kereszténydemokratáknak még ez is kevés volt, az egész dolog gyorsan feledésbe merült.

— Három nappal a puccs előtt azonban újra szenvedélyes viták robbantak ki közöttünk. Akkor történt, hogy éjszaka katonák rohamozták meg az üzemünket, és fegyverek után kutattak. Azt mondtam az elvtársaknak: még ez sem elegendő figyelmeztetés? Hát mire várunk voltaképpen? Csak hagyjuk a másik oldalt, hogy szervezkedjen ellenünk. Nem volna-e ideje, hogy bennünket, munkásokat is felfegyvereznének? Hiszen ki védi meg vívmányainkat, ha a hadsereg ellenünk fordul?

Fehér zászló a gyáron

Egy másik textilgyár munkásnője, S. A. asszony így mondja el a szeptember 11-i puccs után átélt eseményeket:

— Amikor a Magallanes rádió is elnémult, embereink között teljes volt a zűrzavar. A termelési bizottság azonnal gyűlést hívott össze a nagy tanácskozóteremben. A gyárvezető szólt hozzánk.

„Nem szabad pánikba esnünk. Van remény, hiszen az elnöki palota ellenáll, és mindenütt folyik a harc. A helyzet egyelőre még áttekinthetetlen. Maradjon tehát most még mindenki a gyárban, hiszen így szól a szakszervezeti felhívás államcsínykísérlet esetére."

— Szavai azonban nagy hangzavarba fulladtak. Nálunk túlnyomórészt nők dolgoznak. Egyesek kisgyerekei a gyár bölcsődéjében és napközi otthonában voltak, és azonnal haza akartak velük menni. Mások szintén arra hivatkoztak, hogy a sokgyerekes anyáknak ilyenkor gyermekeik mellett a helyük, hiszen ki tudja, mi történhet még? Ekkor már sokan elmentek. Nem sokkal később azonban megjöttek helyettük az éberségi és védelmi bizottságoknak azok a tagjai, akik a délutáni és az éjszakai műszakban dolgoztak. A gyárakat meg kell szállni, így szólt az elnök utasítása, tehát úgy érezték, hogy itt a helyük. Ugyancsak bejött az üzembe a Népi Egység és a szakszervezet minden aktivistája. A junta rádiójának híreit hallgattuk, és futárok útján érintkeztünk a többi gyárral, mert telefonvonalainkat kikapcsolták. Amikor délben egy óra körül híre jött, hogy ég az elnöki palota, a hangulat különösen elkeseredetté vált. A gyár vezetőihez fordultunk:

„Mire várunk? Arra, hogy itt helyben kényelmesen letartóztathassanak valamennyiünket? Vagy talán azt hiszitek, hogyha a fasiszták bejönnek ide, nem állnak véres bosszút?"

„Nem adjuk mi sem olcsón az életünket. Ellenállunk!" — válaszolták határozottan.

„Igen, igen, de mivel? Talán ezzel a fél tucat pisztollyal a tankok ellen?"

— Az egyik régi dolgozónk azt ajánlotta, hogy jobb volna, ha mindazok, akik a Népi Egység idején tisztséget viseltek,

megkímélnék életüket, elrejtőznének, és illegalitásból szerveznék az ellenállást a junta ellen!

— Szavazásra tették föl az ügyet. A többségi döntés alapján a vezetőknek távozniuk kellett. Amikor pedig a kijárási tilalom kezdetét délután három óráról este hatra helyezték át, mindenkit elküldtünk a gyárból, aki vagy haza, vagy valamelyik rokonához el tudott még jutni eddig az időpontig. Talán mintegy negyvenen maradtunk benn a gyárban. A kaput eltorlaszoltuk, mert attól féltünk, hogy lumpen elemek és rablók megpróbálnak majd fosztogatni a kijárási tilalom idején.

— Másnap reggel nagy lövöldözéssel kezdődött a nap — folytatta a munkásnő. — Hallottuk a tankok felvonulását és azt, hogy gyárról gyárra haladva mint kezdi meg támadását a katonaság. Egyetlen fegyver sem volt a gyárban, így tehát elhatároztuk, hogy ellenállás nélkül engedjük be a katonákat. A kapura, a kerítésre fehér zászlóként messziről is jól látható lepedőket tettünk ki, és az egyik műhely tetejére is egy fehér lepedőt erősítettünk, hogy a levegőből géppuskázó helikopterek is észlelhessék megadási szándékunkat. A gyárkaput sarkig kitártuk és valamennyien a nagy tanácskozóterembe vonultunk.

— Óriási volt a pánik, amikor a levegőben keringő két helikopter mégis lőni kezdte a gyárépületeket, és a gyárkapu felől is géppisztolysorozatok söpörtek végig. Valamennyien a padlóra vetettük magunkat. A lövöldözés körülbelül tíz percig tar-

tott, majd hangszórókkal szólítottak fel bennünket, hogy mindenki feltartott kézzel jöjjön ki a gyárból.

— Sok nőtársam sírt a félelemtől, amikor meglátta a ránk irányuló géppisztolycsöveket, és rémülten kiáltozták:

„Mi csak egyszerű dolgozók vagyunk! Azért nem mentünk haza, mert messze lakunk!"

— Miközben a gyárépület átkutatása tartott, a parancsnok azt követelte tőlünk, hogy adjuk elő a fegyvereket, és álljanak ki közülünk azok, akik vezetők voltak a Népi Egység éveiben. Miután igazolványainkból látták, hogy valamennyien egyszerű munkások vagyunk, a férfiakat véresre pofozták és rugdosták, hogy kivallassák őket, hová tűntek vezetőink. Egy jó féléra múlva visszatereltek bennünket a tanácskozóteremben, és a parancsnok azt mondta, hogy addig túszként tartanak fogva, amíg el nem mondjuk, hogy hová dugtuk a gyárban a fegyvereket, és hol rejtőzködnek a termelési, éberségi, önvédelmi bizottságok tagjai, a szakszervezet titkárai. Közölte, hogy egy órai gondolkodási időt kapunk. Ha pedig ezután is netán makacskodnánk, minden órában egyet kiválasztanak közülünk, és azt kivégzőosztag elé állítják.

— Rettenetes órát éltünk át. Sokan csak sírtak. Mások pedig azt mondták, hogy ez a sors büntetése, amiért kitűztük a fehér zászlót. Talán mégiscsak jobb lett volna, ha ellenállunk, és ha másként ez nem lehetséges, vasrudakkal és ököllel rontunk

a katonákra, semmint arra várni, hogy egyenként kivégezzenek bennünket.

— Az egy óra elteltével egy őrmester jött be, és a szövöde fiatal karbantartó lakatosára mutatott. Őt cipelték ki katonái. A himnuszt kezdte el énekelni, és mi valamennyien együtt énekeltünk vele. Öt perc múlva kintről géppisztolysorozat hallatszott. Egy további óra elteltével újra elvitték egyik társunkat.

— Közben már az egész környéken elcsendesedett a nagy lövöldözés, és a parancsnok ezzel jött vissza:

„Úgy döntöttünk, hogy megkíméljük életeteket. Mint a junta felhívásából is hallhattátok, mi nem vagyunk a munkások ellenségei. Aki nem vett részt a hároméves vörös uralomban, nem terheli emiatt semmilyen bűn, és ha ezután keményen, engedelmesen, tisztességesen dolgozik, annak nem lesz bántódása. Helyesen tettétek, hogy ellenállás nélkül adtátok át a gyárat. Lehet, hogy tényleg nem tudjátok, hová lettek fegyvereikkel együtt a vörös agitátorok. Holnap, ha majd vége lesz a kijárási tilalomnak, valamennyien hazamehettek. De figyeljétek a rádiót, s ha munkára szólítanak benneteket, azonnal jelentkeznetek kell."

— Másnap délelőtt tízkor kellett elhagynunk a gyárat — fejezte be S. A. —, amelynek kapujához erős őrséget állítottak.

S. D. nyolcgyermekes családapa, a FENSA-gyár munkása. Ez az üzem különösen nehéz csaták után kerülhetett csak az államosított szektorba. A háztartási gépeket előállító egyik legnagyobb chilei gyárban a szakszervezeti bizottság már Alessandri idején is sokszor folyamodott a sztrájkharc fegyveréhez, és a tőkés tulajdonosok az ilyen akciókat nemegyszer tömeges elbocsátásokkal torolták meg. A kereszténydemokrata Frei elnök kormányzata idején az emberibb bérekért és a munkakörülményekért elszántan küzdő dolgozók megpróbálkoztak a gyár elfoglalásával is, hogy így csikarják ki a tőkésektől követeléseik teljesítését. Rohamrendőrök verték ki őket az üzemből, és a munkásakciót vezető régi szakmunkásokat nemcsak elbocsátással büntették, hanem még börtönbe is zárták a „magántulajdon elleni bűntettért". A Népi Egység kormányzásának első hónapjaiban a FENSA-gyáriak egy ideig türelmesen várták, hogy náluk is bekövetkezzen a változás.

Jó ideig azt remélték, hogy a kormánynak a három szektorról szóló törvényjavaslata, amely a FENSA-gyár államosítását is előirányozta, megvalósul.

Amikor azonban a parlament ellenzéki többsége elzárta ez elől az alkotmányos utat, a FENSA-gyáriak türelme elfogyott. A tőkések megpróbáltak ugyanúgy viselkedni a munkásokkal, mint régen,

mintha Chilének nem is népi kormánya lett volna. A korábban üldözött, bebörtönzött szakmunkásokat most sem akarták visszavenni. Amikor pedig a kormány olyan háztartásigép-gyártási programot írt elő, amellyel a dolgozóknak is elérhetővé kívánták tenni ezek megvásárlását, a gyár tulajdonosai szabotálni kezdtek. Alacsony szintre szorították vissza a termelést, s így háztartási gépekben hiány keletkezett a belső piacon, a gyár termékeit fantasztikusan magas spekulációs árakon értékesíthették.

A felháborodott munkások elfoglalták a gyárat. Ezuttal a tőkések azonban már hiába hozattak a burzsoá bírói apparátussal végzéseket „a magántulajdon elleni bűntett miatt", és kötelezték a dolgozókat az üzem haladéktalan kiürítésére, a Népi Egység kormánya nem volt hajlandó rendőri erőket adni ezek érvényesítéséhez. Tekintve továbbá, hogy a háztartási gépek fontos szükségleti cikkek, egy második világháborús, még érvényben levő szükségtörvény előírásait alkalmazta, amely úgy intézkedik, hogy ilyen esetben állami beavatkozással kell újra megindítani a termelést, és a gyárat el lehet kobozni a szabotáló tőkésektől. Így jelent meg először kormánybiztos a FENSA-gyárban, majd megalakult a termelési bizottság és az államosítottnak tekintett FENSA új üzemvezetősége. A korábban elbocsátott dolgozókat azonnal visszavették, a munkabéreket és a munkakörülményeket fokozatosan megjavították, és a dolgozók a termelési

bizottság útján megtanulták, hogyan kell részt venniük a gyár vezetésében.

Ebben az üzemben, a dolgozókat — mint S. D. elmondja — úgy érte szeptember 11-e, hogy éppen egy új, olcsó hűtőszekrény kikísérletezését fejezték be az előző napokban, és másnapra volt kitűzve a sorozatgyártás megkezdése.

— Amikor a város felőli nagy lövöldözést hallottuk, és amikor a műhelyek tetejéről láttuk, mint szállnak fekete füstfelhők a Moneda felett, úgy éreztük, hogy egyszerre minden teljesen kilátástalanná vált. Amikor a junta rádiója újra meg újra arról beszélt, hogy a dolgozók lényegében megőrizhetik vívmányaikat, csak némán, elkeseredetten egymásra néztünk. Hiszen ha Frei idején véresre vertek, letartóztattak bennünket, csak azért, mert egy napon át megszálltuk a gyárat, vajon nem lesz-e rettenetes a fasiszták bosszúja e több mint kétesztendős, mint ők mondják — magántulajdon-bitorlásért?

— Már éjszaka döntöttünk. Így amikor másnap a katonák megérkeztek, és megkaptuk a tízperces ultimátumot a megadásra, mi, nagycsaládosok, azonnal föltartott kézzel kivonultunk a gyárból. Ezután a bent maradt gyermektelenek, akik az ellenállást választották, gyorsan bezárták és eltorlaszolták a kaput és elfoglalták őrhelyeiket. Akiknek közülük nem jutott puska, géppisztoly, azok vasdorongokkal, láncokra szerelt vasgolyókkal, és a műhelyekben sebtében készített gránátokkal védték a gyárat a benyomulóktól.

S. D. a rettenetes emlék hatása alatt most is elcsukló hangon mondja el, hogy kijövetele előtt, a harcot vállaló dolgozótársai néhány soros búcsúüzenetet adtak át neki, hozzátartozóiknak címezve. Arra kérték, mondja el mindenkinek: a chilei munkások vérük hullatásával, életük feláldozásával is készek bizonyítani, hogy a háromesztendős népi kormányzás eredményeit nem felejtik el, és azokat katonai puccsal nem lehet eltörölni, meg nem történtté tenni. Tudja meg a világ: a chilei dolgozók vértelen forradalmi folyamat megvalósításába kezdtek, de készek meghalni is azért, hogy a szocialista átalakítások ügye győzedelmeskedjen!

— A junta még reggel bejelentette — folytatta —, hogy akit fegyveres harcban fognak el, azt nem tekintik hadifogolynak, hanem olyan hazaárulónak, aki a hadiállapot körülményei közepette megszeg minden „belbiztonsági normát", ezért a helyszínen falhoz állítják, minden bírói eljárás nélkül. A harcban elesettek mellé a gyárkapuk előtt, ahogy a fahasábokat teszik egymásra, úgy tornyozzák föl a kivégzetteket is, hogy aztán katonai teherautókra hajigálják és tömegsírokban temessék el őket.

Égnek a faházak!

Eskütétel — hiányzókkal

Szeptember 12-én délelőtt bejelentik, hogy az első újság, amelynek megjelentetését a junta az államcsíny estéjén megígérte, mégsem kerülhet az utcára. Pedig egyes túlbuzgó parancsnokok — mint később megtudtuk — előkerítették a *Mercurio* főszerkesztőjét, néhány újságíróját és nyomdászát, az éjszakai tűzharc kellős közepén vitték őket a lapkonszern centrumban levő épületébe. De hát miért is nyomtatták volna ki a lapot, amikor nincs, aki árusíthatná vagy megvehetné, hiszen a junta egész napra kijárási tilalmat rendelt el.

Este a 13-as csatorna „esketési ceremóniát" közvetít a katonaiskolából, ahol a junta berendezkedett, amíg a centrum nem eléggé biztonságos, és különben is — hallatszik az indoklás — az elnöki palotában még mindig tűzeltók dolgoznak, s folyik a romeltakarítás. Az egész esketési szertartás nagyon feszélyezett és zavart. Pinochet tábornokot, aki önmaga és a junta többi tagjainak elhatározásából a chilei hadsereg főparancsnokaként az ország legfőbb urává lépett elő, Montero tengernagy, a haditengerészet egykori fővezére „esketi fel", per-

sze nem az alkotmányra — mint jó negyven esztendeje minden hivatalos állami tisztségviselőt szokásos volt —, hanem nemes egyszerűséggel a „junta alapító okmányaira". Nyugdíjból ismét előrángatott tábornokok is ott feszítenek az új miniszterek között. Van néhány szélsőjobboldali civil is az új „miniszterek" között. Egyikük, a közoktatásügyi miniszter azonban „rekordot" dönt meg: még jóformán el sem foglalja hivatalát, máris át kell adnia tárcáját egy olyan katonatisztnek, aki megtorló akciókban tette hírhedtté nevét, s így nyilván mégiscsak megbízhatóbb a fasiszta juntának a baloldali diákok üldözésére, mint az ebben nem sok tapasztalatot szerzett civil elődje.

Az egész esketési szertartás azonban a fasiszta rezsim számára is kínos aktussá válik, amikor egyes minisztereket hiába szólítanak eskütételre. Mint a televíziós riporter kénytelen közölni: ők a népi erők ellenállása miatt képtelenek voltak eljutni a katonaiskolába . . .

Támadás a konzulátus ellen

Kint az utcán közben egészen közelről hallatszanak a géppisztolysorozatok. Ordítozást is hallunk. Gyorsan leoltjuk a villanyokat és megpróbálunk kinézni az ablakon. A lövöldözés az utca másik oldalán az egy sarokkal távolabb levő kubai konzulátus felől hallatszik.

Jaime megdöbbenve néz rám.

— Csak nem a területenkívüliség megsértésével a diplomáciai épületet támadják? De hiszen ez ellenkezik a nemzetközi jog előírásaival!

Pedig valóban ez történik. Egy fél óra sem telik el, s a televízióban hivatalosan bejelentik, hogy a kubai nagykövetség „beavatkozott az ország belügyeibe", sőt onnan „kilőttek a katonai őrjáratokra" és „tüzeltek egy helikopterre is", s emiatt a junta kénytelen volt haladéktalanul megszakítani a diplomáciai kapcsolatot Havannával. A képernyőn már a filmriportot is látni lehet arról, hogy családtagjaikkal mint terelik be a katonák autóbuszba a kubai nagykövetség diplomáciai beosztottjait, és mint szállítják ki őket a repülőtérre, hogy „az első géppel távozhassanak az országból".

Az Allende-kormány első külpolitikai lépése volt 1970 novemberében a népi Kubával való diplomáciai, gazdasági és kulturális kapcsolatok felújítása, amelyet az elnök „történelmi igazságszolgáltatásnak és jóvátételnek" nevezett, hiszen a korábbi rezsimek Washington követelésére szakítottak a forradalmi szigetországgal, hogy részt vegyenek elszigetelésében. A Népi Egység kormányzásának három éve alatt — bár a két forradalmi folyamat teljesen különböző volt — szüntelenul erősödtek a baráti, testvéri szálak Kuba és Chile között. Santiagóban nemcsak Fidel Castro chilei látogatására készültek azok a kis zászlócskák, amelyekre a két nép vezetőjének arcképét és a *„Cuba — Chile si!"*

feliratot nyomták. Ezeket a kis lobogókat és kendőket mindenütt lehetett látni — a legtöbbet a chilei nemzeti ünnep előestéjén zászlódíszbe öltözött Santiagóban. Amikor pedig a feketepiac elburjánzása miatt a nagyvárosok üzleteiből eltűnt a cukor, testvéri segítségként Kuba több hajórakományt küldött ingyenesen a chilei dolgozóknak. A puccsista repülőgépek az államcsíny után egy cukrot szállító hajót megtámadtak a nyílt tengeren. A jobboldal egyébként már a puccsot megelőzően rágalomhadjáratot folytatott a népi Kuba santiagói nagykövetsége ellen, „beavatkozásokról" szóló álhíreket terjesztett, majd terrorista elemek bombamerényleteket követtek el a nagykövetségi épületek, a diplomaták lakásai ellen. Néhány nappal a puccs előtt pedig az óvodánál fedeztek föl a robbanás előtti utolsó pillanatokban pokolgépeket, ahová a követségi dolgozók gyermekei jártak. Szemtanúk beszámolója nyomán most is gyorsan elterjedt a hír, hogy a helikopterek zúdítottak géppuskatüzet a nagykövetségi épületre, és nem bentről lőttek ki a katonákra, hanem kívülről, felsőbb parancsra nyitottak tüzet az ablakokra.

Késő este a junta rádiója azt is közli, hogy a kiutasított kubai diplomaták már el is hagyták repülőgéppel az országot. Ez is azonban ugyanolyan hazugság, mint az, hogy a nagykövetségről „lőttek ki a katonákra". Santiagóban hírek terjedtek el arról, hogy a kubai családok embertelen kö-

rülmények között még másnap este is kint voltak a repülőtéren katonai őrizet alatt.

Néhány nappal később Z. P., a repülőtér egyik dolgozója így számol be a történtekről:

— Én azok között voltam, akik a puccs napján kintrekedtek a repülőtéren. Akkor már napok óta nem volt belföldi légiforgalom, s a pilóta- és technikussztrájk miatt nem indultak a nemzetközi járatok sem. Menetrendszerűen érkeztek viszont a külföldi légitársaságok repülőgépei. Ezeket persze el kellett látni, továbbá a légikikötőben állandóak bizonyos karbantartási, fenntartási és egyéb munkák. A puccs első perceiben katonaság foglalta el a repülőteret. Bennünket utasított, hogy szólítsunk fel minden felénk közeledő gépet a haladéktalan visszatérésre, és értesítsük a környező országokat, hogy tilos belépni a chilei légitérbe. Ezek után is bent kellett maradnunk, és néha-néha egy katonai gép le- és felszállásánál, ki- és berakodásánál segédkeznünk kellett. Azt is mondták, hogy nemsokára valószínűleg brazil és uruguayi repülőgépeket is kell majd fogadnunk, melyek élelmiszert, orvosságot, kötszert, takarókat hoznak.

— A kubaiakat késő este hozták — mondta el Z. P. — A váróterem egy katonai őrséggel körülvett részébe terelték őket csomagjaikkal. Nekünk azt mondták, hogy harc közben lövöldözve fogták el őket, és ezért el kell hagyniuk az országot. Többségük azonban asszony és kisgyerek volt, s így nem hatott túlságosan meggyő-

zően ez a magyarázat. Vékony ruha volt rajtuk, és ezért már akkor dideregtek, amikor megérkeztek. Fűtés nem volt, és itt kint a repulőtéren a nyílt terep és a hegyek közelsége miatt éjszaka a télvégén mínusz 12 fok körüli a hőmérséklet. Leginkább a kisgyerekeket sajnáltuk, akik összekuporodva vacogtak. Egyik társunk azt mondta az őrök parancsnokának, hogy nem lehetne-e takarókat adni legalább a kicsiknek, hiszen itt a raktárakban rengeteg van fölhalmozva. Válaszul összerugdosták, agyba-főbe verték, és annyit mondtak neki, örüljön, hogy ilyen olcsón megúszta, amiért segíteni akarja a vörös ügynököket. Másnap késő estig voltak ott étlen-szomjan, és a katonák még azt sem engedték, hogy legalább a kisgyermekeknek adhassunk egy pohár vizet. Amikor végre repülőgépre szállhattak, nem engedték, hogy a pilótát ellássuk a szokásos repülési adatokkal, az időjárási és légköri viszonyokra való tájékoztatással. A kifutópályákat nem világíthattuk ki, az irányítótorony nem érintkezhetett a géppel. Nagyon nehéz lehetett így sötétben felszállni, hiszen a repülőtér közelében kezdődnek a Kordillerák előhegyei.

Forró negyedóra

Ökölbe szorított kezekkel, fölháborodottan tárgyaljuk meg Jaiméval kubai elvtársaink meghurcoltatását. A puszta tények fölötti felháborodás mellett a személyes elfogult-

ság szenvedélye is fűt, hiszen ott voltam Kubában a forradalom győzelmét követő időkben, és személyesen is érzékelhettem, hogy ez a nép milyen határtalan energiával és lelkesedéssel küzdötte le az ellenforradalmárok fegyveres próbálkozásait, és mennyi meg mennyi forradalmár áldozta föl életét azért, hogy Kubában győzedelmeskedjen a népi rendszer. Jaime pedig a forradalmi szigetországban lett orvos, és bizonyos ki nem mondott szégyenérzet tölti el, hogy honfitársai — még ha a fasiszta katonai junta utasítására is cselekszenek — gátlástalanul sutba dobják a nemzetközi jog általános szabályait. De hát mit is várhatnánk ettől a juntától, mely a „marxista métely kiirtását" írta zászlajára és véres irtó hadjáratot folytat a chilei haladó erők ellen?

Jaime ezek után azt is megjegyzi, hogy persze most már tárgytalan „menedékjogot" kérni a kubai konzulátuson . . .

Bekapcsolom a rádiót. Moszkva spanyol nyelvű adását hallgatjuk. A kubai kormány — hallhatjuk — az ENSZ Biztonsági Tanácsának összehívását kérte a történtek miatt. A rádió a nyugati hírügynökségek rádióamatőrök útján Argentínába juttatott beszámolói alapján a junta elleni népi küzdelemről ad hírt, és bőséges teret szentel azoknak a nyugati polgári lapvéleményeknek, amelyek elítélik a chilei fasiszta rezsim vérengzéseit. Az Amerika Hangja spanyol nyelvű adását viszont egyszerűen lehetetlen hallgatni, annyira zavarja a junta.

— Micsoda sötét összjáték! — kiált fel haragosan Jaime. — Úgy tesznek, mintha szemben állnának Washingtonnal, hogy megtévesszék a jenkiellenes nacionalista elemeket, és port hintsenek a latin-amerikai országok közvéleményének szemébe!

A rádiózavarás színleg azért történik, mert Washington a „meglepettet" játszotta a chilei puccs kapcsán, mintha tőle teljesen függetlenül zajlottak volna le az események, és — ugyan óvatoskodva — „bírálta is a junta vérszomjasságát". Holott ekkor már nyílt titok egész Santiagóban, hogy a hadsereg tankjainak és repülőgépeinek azért volt a puccs végrehajtásához elegendő üzemanyaguk, mert az „Unitas"-hadgyakorlat észak-amerikai kísérőhajói nem fukarkodtak ellátásukban. Így vonulhattak föl aztán vidékről is Santiagóba az államcsínyben részt vevő egységek.

Alig térünk nyugovóra, amikor éjfél után fél egykor az utcán házunk körül géppisztolysorozatok söpörnek végig. Az utcai ablak függönyét résnyire elhúzva, kitekintünk az utcára. A kerítésekhez húzódva vagy a fák mögött fedezéket keresve, mindenfelé katonákat látok, akik fegyvereiket az egyik szomszédos házra szegezik. Aztán csend lesz, és a szemben levő ház első emeleti erkélyéről géppisztolyos katona füttyent társainak. Néhány perc múlva két vérző férfit és egy asszonyt löknek fel egy katonai teherautóra. Majd lakásukban — ahonnan elhurcolták őket — megkezdődik a kutatás. Az értékesebb holmik egy részét a katonák az ablakon át ki-

dobálják társaiknak. Szabadon rabolhatnak, hiszen azok, akiké mindez volt, többé aligha tiltakozhatnak.

A nehéz percek azonban csak ezután kezdődnek. Három teherautón katonák érkeznek, és gyorsan körülzárják a környéket. Házról házra, lakásról lakásra járnak. Nyilván fegyverek és rejtőzködők után kutatnak. Egyre közelednek hozzánk. Már a szomszéd házban döngetik a bejárati kaput.

Jaime azt mondja, hogy ha ide is bejönnek, ő a hátsó ajtón kimegy, és átveti magát a kerítésen, nehogy bajt hozzon ránk. Meggyőzöm azonban, hogy ennek a kétségbeesett gesztusnak nem lenne semmi értelme. Őt a katonák pillanatok alatt lekaszabolnák, és nem sokat teketóriáznának velünk sem, hiszen látnák, hogy innen, ebből a házból menekült ki. A szekrényben vagy a pincében sem lehetne jobb esélye, hiszen ezek a katonák értik a dolgukat. Ezért abban állapodunk meg, hogy jobb lesz magabiztos, erélyes föllépéssel próbálkozni. Én mint hivatalosan itt tartózkodó magyar állampolgár tiltakozom az erőszakos behatolás ellen, és házkutatási parancs felmutatását követelem. Ez talán elvonja a figyelmet Jaiméról, és ha kérdezik, azt mondjuk róla, hogy iratait a másik ruhájában felejtette, és a váratlan kijárási tilalom miatt már képtelen volt hazamenni. Gyönge érv — mindannyian tudjuk —, de hát mi mást tehetnénk?

A házkutatást végző katonák azonban bennünket kihagyva továbbhaladnak. Azért

történik ez, mert a ház külső világítását, amelyet Santiagóban a betörők ellen rendszeresítettek, a sötétség beállta után felgyújtottuk? Úgy vélekedtek-e, hogy az a ház, melynek lakói kivilágítják magukat, semmi gyanúsat sem rejtegethet? Vagy azért mentek tovább, mert öt-hat sarokkal távolabb tűzharcba bonyolódott társaik segítségére kellett sürgősen sietniük? Ezt most már sohasem fogom megtudni.

Az viszont hamarosan köztudott lesz szomszédaim elbeszéléséből, hogy mi történt előzőleg a szemközti házban, ahonnan a három vérző embert elhurcolták. Egy baloldali érzelmű ügyvéd lakott ott feleségével s felnőtt fiával, és „elkövette azt a hibát", hogy a Népi Egység kormányzásának éveiben vitába szállt emelet-szomszédaival, akik szajkó módra visszhangozták a jobboldali rádiók rágalmait az egyesült baloldalról. Szomszédai, akik részegre itták magukat pezsgővel már a fasiszta hatalomátvétel első óráiban, annak ellenére, hogy az ügyvéd semmi kárt nem okozott nekik e három esztendőben, bosszúért lihegtek. Telefonon kihívták a járőrt azzal, hogy „egy marxista agitátor" lakik itt, és nagy mennyiségű fegyvert rejteget.

Átcsúszunk a kordonon

Csütörtökön délelőtt tíz órától este hatig — hogy a lakosság valamilyen élelmiszert vásároljon, és hogy akik otthonaiktól távol rekedtek, hazatérhessenek — átmene-

tileg föloldják a kijárási tilalmat. Ahol halottak vannak a házakban — hangzik a fölhívás —, most elszállíttathatják. Rohamsisakos hadnagy ül a televízió kamerája elé és közli: a városközpontból csak kifelé lehet menni, befelé nem. Akit megállásra szólítanak föl, köteles kezeit azonnal felemelni, tarkóján összekulcsolni, és engedelmesen alávetni magát a motozásnak és igazoltatásnak. Aki nem áll meg, azt lelövik.

Jaime következő rejtekhelyét egy munkáskerületben jelölték ki. Az a problémánk, hogyan juttassuk el oda. A katonai kordonok ismertetett határvonalát Jaime gyorsan, gyakorlottan rajzolja be Santiago térképébe. Mi amolyan „szabad mozgási teruleten" vagyunk, amelyet befelé a gyorsforgalmi út végén a városközpontnál, kifelé pedig a munkástelepülések szélénél katonai kordon zár le. Jaime, aki a külvárosokat úgy ismeri, mint a tenyerét, hiszen egész gyermekkorát ott élte le a faviskók világában, gúnyosan nevet a vidékről felhozott katonai parancsnokokon, akiknek fogalmuk sincs, hogy a főútvonalakon kívül mennyi meg mennyi átjárási lehetőség van az elővárosokba. Ő — mint mondja — akkor tanulta meg ezeket, amikor mint fiatal gyerek rendőrökkel kellett csatázniuk, és amikor már-már teljesen körülkerítették őket, mindig megtalálták a réseket a gyűrűn . . .

Több kocsin ekkor már chilei zászlók lengenek. Azt latolgatjuk, hogy az igazoltatások elkerülésére ne tűzzünk-e mi is az autóra egy chilei lobogót? De ha mégis

megállítanak, hogyan magyarázzam meg, miért van egy magyar újságíró kocsiján a a chilei fasiszta puccsot üdvözlő zászló? Végül is abban maradunk, hogy ha netán elkapnának bennünket, azt mondom, hogy Jaimét egyáltalán nem ismerem, autóstoppal vettem föl néhány sarokkal előbb.

Jaime irányításával haladunk kifelé a kocsival. Ahol az autók összetorlódnak, ott elöl nyilván igazoltatnak. Ilyenkor gyorsan visszafordulunk, és más útra térünk. Jaime olyan beépítetlen mezőkön át vezényel, ahol csak néhány fakalyiba van. A gidresgödrös úton, a hatalmas porfelhőben minden pillanatban attól tartok, hogy a kocsi szétrázódik.

Végül is kiérünk egy autóbuszmegálló közelébe. Itt már annyira kint vagyunk, hogy csak számokkal jelzik a megállókat. Egyetlen katona sem merészkedett még erre a környékre. Mégis nagy a pánik. Sok a síró asszony, lépten-nyomon kis kézikocsikat húzó, targoncákat toló férfiakat kell kerülgetnem, akiket karon ülő gyerekekkel, a járni tudókat pedig szabadon maradt kezükkel vezető asszonyok és megszeppent gyerekek hada követ. A kézikocsikon, targoncákon ott a család minden értékesnek ítélt, batyukba kötött holmija. Honnan ismerős ez a szívszaggató látvány? Mintha csak a második világháború országútjainak nagy menekülőáradatát látnám!

„Akárhová, ahol nem bombáznak"

Megállítom a kocsit, és megkérdezünk egy targoncást.

— Hová mennek? — kérdi Jaime az asszonyt.

— Hová? — kérdi vissza lehangoltan. — Akárhová, ahol nem bombáznak! Talán eljutunk Talagantéba (Santiagótól mintegy 40 kilométerre levő kisváros — *Á. I*), ahol a szuleim vannak Vagy ha kell, tovább Melipillába (80 kilométerre északra Santiagotol), ahol a férjem rokonai laknak. De ami tegnap éjjel történt, azt nem lehet elviselni

A tobbit már a férfi mondja el.

— A Szabad Kuba—Szabad Chile elnevezésű lakótelepen laktunk. Tavaly építették az új házakat, amelyekben lakást kaptunk Igaz, hogy ez is csak faház volt, de már parkettás és bent voltak a mellékhelyiségek Amikor tegnap a gyárból kiszorították a munkásokat, néhányan elbújtak nálunk. Valahogyan gyanusakká válhattunk, mert a helikopterek egészen alacsonyan újra meg újra folénk repultek és géppuskázni kezdtek mindenre, ami megmozdult. Még a kóbor kutyákra is tuzeltek Aztán mélyrepülésben harci repulógépek jottek, és bombákat dobtak le. A faházak kigyulladtak A tűz gyorsan átterjedt a szomszédos épuletekre is. A hőség, a fust mind elviselhetetlenebbé vált. Vizvezeték arrafelé nincs, így nem olthattuk el a tuzet. Tuzoltókat nem hívhattunk, mert a nyilvá-

nos telefonok nem működtek. Amit lehetett, azt igyekeztünk kimenteni.

— Aztán megérkeztek a tankok és körülzártak bennünket — folytatja a férfi. — Kértük a katonákat, hogy legalább az asszonyokat és a gyerekeket engedjék ki, hiszen nekik is van anyjuk, nővérük. De könyörtelenek voltak. Azt mondták: parancsot kaptak, hogy senkit se engedjenek ki, amíg a gyalogság meg nem érkezik, és nem igazoltatja az állítólag gyanús elemeket.

— Negyedóra múlva jöttek a géppisztolyosok. Dőlt belőlük a pálinkaszag. Az első parancsuk így hangzott: mindenki a földre! A mentési munkákat azonnal abbahagyni! Valamennyiünket átkutattak, hogy nincs-e nálunk fegyver. Majd azokat, akiknek lakására nem terjedt ki a tűz, az ajtók elé parancsolták. Igazolványainkat és mindent, ami a zsebünkben volt, a lábunk elé kellett tenni a földre. Moccanni sem volt szabad. Lakásainkat teljesen feldúlták. Ha valakinek az igazolványa nem volt rendben, vagy lakásában baloldali könyvet találtak, azt külön csoportba állították. Elegendő volt egy Allende-kép a falon, egy haladó indulókat tartalmazó lemez, egy halom *El Siglo,* hogy valakit bűnösnek nyilvánítsanak. Egyvalakit pedig azért állítottak külön csoportba, mert találtak a lakásában egy földreform-törvényről szóló brosúrát.

„De hiszen, kérem, ezt a törvényt még Alessandri idején kezdték kidolgozni, és Frei alatt hagyták jóvá. Miért volna ez fel-

forgató irodalom?" — kockáztatta meg kétségbeesetten. Rettenetes nagy pofonokat és rúgásokat kapott ezért a merészségéért.

— Mi viszont azok közé kerültünk, akiknek a hadnagy fél-fél liter étolajat és fél kiló cukrot osztatott, és azt mondta: ebből is láthatjuk, hogy a hadsereg nem akar semmi rosszat a munkásoknak, csak éppen a vörös agitátorokat kell kiadnunk. Azoknak, akik elmondják nekik, hogy hol rejtőznek a marxista ellenállók és hol vannak a titkos fegyverraktáraik, nagy jutalmat, több évi bérünknek megfelelő összeget ígértek.

— Néhány óra múlva — mesélte tovább a férfi — a távolból géppisztolysorozatokat hallottunk. Azt mondják, akkor végezték ki azokat, akiknek az igazolványai állítólag nem voltak rendben, vagy akiknél marxista irodalmat vagy baloldali újságokat találtak.

— Autószerelők vagyunk. szakszervezeti tagok és részt vettünk a Népi Egység tüntetésein. Valaki még jutalom fejében följelenthet bennünket. Jobb, ha elmegyünk oda, ahol nem ismernek. Így biztonságosabb.

Elbúcsúzunk tőlük, és a menekülők áradatát kerülgetve továbbhajtok. Jaime végül egy elhagyatott helyen megállíttatja a kocsit.

— Innen már gyalog is eljuthatok a rejtekhelyre — mondja.

Némán egymás szemébe nézünk, majd megöleljük egymást. „Átmentem a Mapo-

chón" (a Santiagót átszelő folyó) — ennyit fog csak mondani, ha már biztonságban lesz, és föl tud hívni néhány nap múlva — állapodunk meg —, hiszen úgysem lehet telefonom a végtelenségig „lehallgatásmentes". Nem indítom el a kocsit, és hosszan nézek utána, amíg be nem fordul a legközelebbi sarkon. Vajon látjuk-e még egymást valaha?

A stadionba velük!

Ismét riporton

Az ellenállók valószínűleg arra kaphattak parancsot, hogy az éjszaka leple alatt törjenek ki Santiagóból, ahol a hadsereg rendkívüli tűzereje és túlsúlya miatt öngyilkos vállalkozás lett volna mindenfajta fegyveres küzdelem. Bizonyára a Kordillerák nehezen megközelíthető zord hegyvonulatai, a déli tavak erdős vidékei közé vonultak vissza, hogy újjászervezzék soraikat és fölkészüljenek az új, további küzdelmekre.

A chilei főváros képe így szeptember 18-a, a nemzeti ünnep, a Haza Napjának ünnepe előtt látszólag normális. Már nemcsak az észak-amerikai érdekeltségű *Mercurio*, hanem az újságkonszern kora délelőtti sajtóterméke, az *Ultimas Noticias* és délutáni testvérlapja, a *Segunda* is kapható az újságárusoknál. Megjelent a *Prensa*, a kereszténydemokrata párt szócsöve is. Igaz, hogy az első nap a cenzúra miatt nagy fehér foltokkal, de a második napon a szerkesztők már igyekeztek hűen kiszolgálni a katonai parancsnokokat. Az csak természetes, hogy ismét az utcára került a *Tribuna*, az államcsíny szervezésében jó-

kora szerepet vállalt nemzeti párt orgánuma. Az ő szerkesztőségükben a cenzoroknak ugyancsak könnyű lehet a dolguk, hiszen vezércikkíróik a legnagyobb csodálat hangnemében írnak a fasiszta hatalomátvételről.

Délelőtt meglepetésszerűen Ewing ezredes, a katonai kormány szóvivőjének irodájába hívnak. Egy hadnagy elé kerülök.

— Ön, mint a listából látom — mondta —, nemzetközi sajtótudósítóként tartózkodik állandó jelleggel fővárosunkban. Azt is megállapítottam, hogy még a Frei-kormányzat ideje alatt érkezett ide, és újságírói tevékenységét még az 1970-es választás előtt engedélyezték. Igazolványait tehát továbbra is érvényesnek tekintjük, és nevét fölvesszük jegyzékeinkre, hogy részt vehessen sajtóértekezleteinken és rendezvényeinken. Tudósításait, természetesen, a telex- vagy a telefonközpont csakis abban az esetben továbbítja, ha előzetesen jóváhagyatta azt a kijelölt katonai cenzorokkal.

Másfél óra múlva néhány újságírókollégámmal már egy gépkocsioszloppal az „első esemény" színhelye felé haladhatok, amelyre a junta hatalomátvétele óta meghívtak. A többiekkel együtt elkísérhetem Bonilla tábornok belügyminisztert néhány munkáslakta negyedbe. A cél — mint előzőleg közölték velünk — kettős: egyrészt az, hogy a nemzetközi sajtó tudósítói „saját szemükkel" győződjenek meg, hogy a „junta nem bombáztatta ezeket a városrészeket", másrészt be akarják mutatni ne-

künk: „milyen erőfeszítéseket tesz a kormányzat a dolgozók közellátásának biztosítására."

Most persze egészen másfelé haladunk, mint amerre Jaiméval jártam néhány nappal előbb.

— Micsoda primitív színjáték — fakad ki egyik nyugati kollégám. — Hiszen én magam is vagy jó tucat szemtanúval beszéltem. Olyanokkal, akik ott kint élték át ezeket a bombázásokat és véres razziákat, amelyeket a junta, legalábbis a nemzetközi közvélemény előtt, most szeretne meg nem történtté tenni . . .

Megérkezünk a kijelölt városszéli településre. De az utcák teljesen kihaltak, csak géppisztolyos katonákat láthatunk. Ott állnak a hadsereg élelmiszeres kocsijai is, de a házakból egyelőre senki sem merészkedik elő.

Bonilla tábornokot láthatóan kellemetlenül éri a felsülés a kicsődített nemzetközi laptudósítók színe előtt.

— Maga ott, asszonyom! Jöjjön csak közelebb kérem! — kiált oda megkönnyebbülten egy nőnek, aki kíváncsiságból elővigyázatlanul előremerészkedett a ház sarkánál.

Az asszony sírva engedelmeskedik, s ez szemmel láthatóan zavarja a tábornokot.

— Mitől fél, asszonyom? — förmed rá.

— Attól, hogy bennünket is bombázni fognak! — hallatszik a szipogó válasz.

Magyarázhatja ezek után Bonilla, hogy ők sohasem bombáztak lakónegyedeket, s hogy a hadsereg segíti a dolgozó népet; az

egész propagandaakció csődöt mondott. Már az sem segít, hogy a juntával együttműködő fotoriporterek gyorsan lencsevégre kapják a tábornokot, amikor átad egy liter étolajat tartalmazó üveget a megszeppent asszonynak, és másoknak is „saját kezűleg" oszt élelmiszert.

A junta sajtóértekezletén

Alig érkezünk vissza, máris a katonaiskolába visznek sajtóértekezletre. Ettől kezdve „a magas szintű tájékoztatók" szinte futószalagon követik egymást. A hatalom új birtokosai valósággal sütkéreznek a nagy nyilvánosság hirtelen reájuk vetődő rivaldafényében.

Pinochet tábornokról, a hadsereg főparancsnokáról, a junta fővezéréről hamarosan kiderül, hogy sokkal jártasabb a katonai egységek vezénylésében, mint az újságíróknak való válaszadásban.

— Azt hittük, hogy olyan öreg emberek vagyunk, akiknek már nincs jövőjük a mai bonyolult, megváltozott világban — szólja el magát. — Most mégis felvirradt nekünk, és megragadhattuk a hatalom kormányrúdját.

Valamennyien felszisszenünk, amikor kijelenti, hogy a „katonai hatalomátvétel" (figyeljék csak a finomkodó fogalmazást) mindössze kilencvenöt halálos áldozatot követelt.

— Ugye csak nyelvbotlás volt, és valójában 9500-at akart mondani, tábornok úr?

— hallom egy kolléga gúnyos megjegyzését, akit aztán nem is látunk többé.

Pinochet azonban erősködik, hogy ebben az összesítésben még az igazolványaik híján személy szerint nem azonosítható halottak is szerepelnek.

Leigh tábornok, a légierők főparancsnoka, akit hamarosan a junta „kemény emberének" titulálnak, mert a „vörös métely gyökeres kiirtását" hirdeti úton-útfélen, sokkal ravaszabb. Ő nem hajlandó a halottak számáról beszélni. Szavai viszont inkább szólnak befelé a juntának és a többi tábornoknak, amikor azt bizonygatja, hogy a légierőknek mily döntő szerepük volt a hatalomátvétel biztosításában. Mint mondják, a Moneda bombázását is azért hajtatta végre olyan sürgősen, hogy azt mondhassa, ha a repülők nem jöttek volna, akkor a védők ellenállása elhúzódhatott volna, és ki tudja, milyen pszichológiai következményei lettek volna ennek. Ugyanígy a munkáslakótelepek tömeges bombázása sem annyira a megfélemlítést szolgálta, hiszen ehhez elegendő lett volna — mint a szárazföldi erők tábornokai közül egyesek a kiszűrődött híresztelések szerint vélekedtek — egy-két faház-utcasor elleni légitámadás. Leigh nagy aktivitása már a juntán belüli helyzetének megerősítését szolgálta. Leigh sokak szerint titokban már arra pályázik, hogy idővel szerepet cseréljen a junta élén Pinochet tábornokkal. Hogy vannak-e valóban ilyen törekvései, vagy csak eltúlozzák az árnyalati különbségeket a junta fasiszta frazeológiájában,

az persze e napokban nem túlságosan lényeges a népi erők számára, akik ellen ez a fasiszta katonai gépezet a fehérterror teljes fegyvertárát igyekszik alkalmazni.

Viszont Leigh az egyetlen, aki a juntából hosszú távra szóló elképzeléseket ismertet a sajtó képviselőivel. Kijelenti, hogy Chilében túl nagy volt a demokrácia, és a hadsereg majd gondoskodik róla, hogy ez az „áldatlan helyzet" megszűnjön. A junta addig marad a helyén, amíg a marxizmust — ha kell, tűzzel-vassal — meg nem semmisítik az országban. Bármiféle választás a jövőben csak az új alkotmány alapján képzelhető el, amelynek kidolgozása „alkalmas szakértői csoport" kezében van.

Amikor elképedt kollégáim rákérdeznek, és részleteket is óhajtanak tudni erről az új „alkotmányról", a junta „erős embere" nem tagadja, hogy ha lesz majdan parlament, annak teljesen ki kell szolgálnia a rezsimet. Hogy ezt biztosítsák, a parlamentnek már eleve olyan lesz az összetétele is, hogy ne mondhasson ellent a diktatúra urainak. A törvényhozás legtöbb tagját eszerint a fegyveres erők delegálják, végtére is — figyelmeztet Leigh — ők hajtották végre a hatalomátvételt. Ugyancsak helyet biztosítanak majd az új parlamentben mindazoknak — fuvarozóknak, kereskedőknek, a gyáriparosok és földbirtokosak szövetségének —, akik „ellenállásukkal" előkészítették a katonai hatalomátvételt. A megmaradt helyeken az ellenzéki pártok osztozkodhatnak, de arról szó sem lehet,

hogy a Népi Egység betiltott pártjai újra visszatérjenek a politikai életbe.

Még az Allende-kormány megdöntését cikkeikkel előkészítő jobboldali újságírók is halálsápadtan hallgatják a tábornok szavait.

— Ezek aztán ragyogó távlatok! — mormolja mellettem megdöbbenve a kereszténydemokrata *Prensa* tudósítója. — Nem azért csatáztunk három teljes éven át, hogy a legerősebb ellenzéki pártból, amelynek jó esélye lett volna az 1976-os elnökválasztás megnyerésére, a katonákat mindenben kiszolgáló maroknyi parlamenti csoport legyen.

Merino, a haditengerészet főparancsnoka viszont „tömeges köszönetnyilvánításra" hívja fel az ellenzéki erőket. Magyarázkodása félreérthetetlen: a jobboldal nem lehet eléggé hálás a tábornokoknak, hogy megdöntötték a Népi Egység kormányát. Így legalább — hangzik a tengernagy teljesen világos okfejtése — a „vörös agitátorok kiiktatása" eredményeként, „nem kellett vérüket ontaniuk a jómódú rétegeknek".

Az igazoló bizottságok előtt

A „tanulságos" sajtóértekezlet után a santiagói központi vásárcsarnok mellett visz el az utam. Itt akkora a csődület, hogy jó ideig lehetetlen továbbhaladni. Géppisztolyos katonák vonulnak el az árusítóhelyek előtt. Néhányuk kezében kréta van,

és látványos módon áthúzzák a kis táblákra kiírt, az utóbbi hetekben az áruhiány miatt fantasztikus magasságra emelkedett spekulációs árakat. A régi árakat negyedére-ötödére „csökkentik", a vásárlók nagy ovációja mellett. Amint azonban továbbhaladnak, a kofák rögtön bekötik a krumpliszsákokat, visszarakják a zöldséget és a gyumölcsöt a ládákba, mondván: a kijárási tilalom kezdetére vissza kell térniük vidéki otthonaikba. Másnap aztán alig van felhozatal. A katonák most már némán tűrik, hogy a nagy kereslet miatt minden eddigit felülmúló magasságra szökkenjenek az árak.

A kikötőben most gyorsan kirakják azokat a szállítmányokat, amelyeket még a Népi Egység rendelt meg. A szállításokat újra megkezdő fuvarozók Santiagóba továbbítják az árut. A készletek azonban gyorsan fölszívódnak.

Szeptember 17-én, hétfőn, hat nappal a puccs után, a junta egységes rádióadása már a kora reggeli óráktól kezdve ismétli a folhívásokat, hogy melyik üzem dolgozóinak, hány órakor kell jelentkezniuk munkahelyükön. Aki nem veszi föl a munkát, tekintse magát elbocsátottnak — hangzik a közlemény. Valamennyi, a Népi Egység által államosított üzem élére korábban nyugalmazott jobboldali főtiszteket állítanak.

A. L., textilgyári munkás így beszél az első munkanapról:

— A szeptember 11-e előtti napok munkarendje szerint hívtak be bennünket a

rádió útján. Én akkor a reggeli műszakban kezdtem mindig, így most nyolc órakor, egy órával a kijárási tilalom feloldása után kellett megjelennem a gyárban. Én azonban a város másik végén lakom, s hiába indultam el azonnal a kijárási tilalom feloldásakor, csak fél kilencre tudtam beérni. Már messziről láttuk, hogy idejében érkezett társainkat a kapu előtt géppisztolyos katonák ötös csoportokba felsorakoztatták. Futva tettük meg tehát más messze lakókkal a hátralevő utat az autóbuszmegállótól. Ott egy őrmester sorba állított bennünket, s végigpofozott.

„Majd megtanuljátok, ti piszkos disznók, hogy mi a rend! Vége a lógós paradicsomnak, most már nem az elvtársaitoknak dolgoztok!"

— Hiába próbáltam magyarázni, hogy amíg a kijárási tilalom reggel hét óráig tart, én képtelen vagyok előbb beérni. Négy külön pofon volt a büntetésem ezért a megjegyzésért. „Nem érdekelnek a magánügyeitek! Ha egyszer az a parancs, hogy nyolckor kell jelentkeznetek, akkor ennek így is kell lennie!"

— Amikor az én ötös csoportomat bekísérték az igazgatói irodába, az előszobában egy katona gyári igazolványaink alapján egy-egy papírlapra felírta adatainkat. Ezt át kellett adni bent a nagy asztalnál helyet foglaló, több tagból álló bizottságnak. A katonatisztek mellett ülő egyik civilben fölismertem az államosítás előtti idők egyik igazgatóját. Ott ült az a mérnök is, akit az új vezetés az államosítás után

sem bocsátott el, pedig közismert volt jobboldali nézeteiről. Jól emlékszem, hogy egyszer a műhelybizalmink valakinek a kérdésére válaszolva, azt mondta róla: „Ugyan, miért is küldenénk őt el a gyárból, hiszen neki is élnie kell és el kell tartania családját. Hagyjuk csak, majd meggyőzzük az igazunkról."

— Ott, a bizottság előtt — folytatta a munkás — arra gondoltam, hogy milyen naivak voltak, és mennyire túlzásba vitték a humanizmust! Most ugyanez a mérnök mondta meg mindenkiről, hogyan viselkedett a Népi Egység alatt, egyszerű dolgozó, vagy a gyárat irányító termelési bizottság és a jobboldali terrorizmus és a szabotázsok ellen küzdő éberségi és önvédelmi bizottságok tagja volt-e. Ötünk közül senki sem volt ilyen. Egyik társamat azonban a mérnök utasítására mégis kiemelték közülünk, mert szerinte túlságosan lelkesen vett részt minden munkásmegmozdulásban, és a Népi Egység tiltakozógyűlésein többször kért szót, amikor elítéltük a jobboldali akciókat. Másik társunkat, egy karbantartó lakatost a volt tőkés igazgató állíttatott külön, mert úgy emlékezett, hogy az Frei idején részt vett több munkásakció szervezésében.

— Mi hárman, akik átestünk csoportunkból a rostáláson, továbbmehettünk, és már csak annyit láthattunk, hogy a gyár katonai parancsnoka rámutat két ottmaradt társunkra:

„A stadionba, a többiek közé!"

— Mi a parancsnok aláírásával ellátott

új betétlapot kaptunk gyári belépőnkbe. A nagy tanácsteremben kellett folsorakoznunk és megvárni, amíg a rostálás véget ér. Először az üzem katonai parancsnoka beszélt hozzánk, s azt mondta, hogy a gyár most katonai terület, és föltétlen engedelmességgel tartozunk neki, és mindazoknak, akik parancsolnak. Figyelmeztetett bennünket, hogy amelyik műhelyben szabotázs történik, ott mindenkit, kivétel nélkül, a falhoz állítanak. Nekünk kell tehát megakadályoznunk a szabotázst, mert a felelősség és a büntetés kollektív. Megfenyegetett minket, hogy a munkafegyelem bármiféle megszegését a katonai parancs megtagadásának tekintik, amiért a vétkest hadbíróság elé állítják.

— Elénk állt a volt igazgató is — fejezte be A. L. —, aki fölvilágosított minket, hogy mindenfajta szervezkedés, gyűlés, bérkövetelés tilos. Azoknak pedig, akik nyomra vezető adatot közölnek a gyár előbbi vezetőiről, magas jutalmakat, fizetésemelést és rendkívüli szabadságot ígért.

Újságírókkal a stadionban

A börtönök gyorsan megteltek, annak ellenére, hogy sokakat már a helyszínen kivégeztek. Így hát a junta Santiago legnagyobb, 80 000 néző befogadására alkalmas nemzeti stadionját alakította át fogolytáborrá. A sportpálya környékét tankokkal, katonai őrségekkel hermetikusan elzárták a külvilágtól. A rabságba vetetteket a sta-

dion lépcsőzetes beton nézőterére terelték. A pályát a nézőtértől elválasztó drótháló-nál ötlépésenként, géppisztolyaikat előreszegező őrszemek álltak. Hasonló őrlánc állt a stadion legfelső lépcsősorán, lefelé irányzott géppisztolyokkal.

Santiagóban gyorsan elterjedt a stadionban uralkodó rettenetes állapotok híre. A junta, hogy „eloszlassa az álhíreket", a külföldi tudósítókat „meghívta" a sportpálya megtekintésére.

Amikor a bennünket szállító katonai kocsik áthaladnak a rohamsisakos, géppisztolyos őrlánc első vonalán, az utca kövein ülő asszonyok és gyerekek népes csoportjait kerülgetjük. Azoknak a hozzátartozói, akiknek nyoma veszett a gyárak ostrománál, vagy akiket a munkásnegyedek elleni hadműveletek során behatoló alakulatok „gyanúsaknak" találtak és elhurcoltak. Bizonyosat persze nem tudnak szeretteik sorsáról, csak azt remélik, hogy azok között vannak, akiket a junta a stadionban tart fogva.

Bent, a sportpálya gyepén felsorakoztatnak bennünket. Úgy látszik, a sorakoztatás annyira életelemük, hogy a sajtó képviselőivel is ezt gyakoroltatják. A parancsnok tisztelgéssel üdvözöl minket, majd „bemutatja" a stadiont.

— Mint önök is láthatják, ezeket a gyanús elemeket, akiknek egy részét fegyveres harc közben fogtuk el, vagy tiltott fegyverviselésen értünk, a nemzetközi jogi normák legszigorúbb tiszteletben tartásával őrizzük. Pedig erre nem is volnánk kö-

telesek — állítja. — Mi mégis reggelire kávét, délben levest és kenyeret, vacsorára pedig újra kávét adunk nekik.

De már első kérdésünkre az addig magabiztos parancsnok elbizonytalanodik. Azt sem tudja megmondani, hány fogoly van a stadionban. Talán négyezer, de lehet, hogy hatezer — mondja. — Kiderül, hogy nemcsak arról nincs semmiféle nyilvántartása, hogy kit, miért hurcoltak ide az őrjáratok, de még névsora sincs a fogvatartottakról.

A foglyok egy része, amikor látja, hogy teleobjektívekkel fényképezik őket, kiáltozni kezd:

— Vizet, vizet adjanak, az isten szerelmére! — hallom.

— Mikor hallgatnak ki végre bennünket?! — kiabálnak mások.

Közelebb menni, beszélni velük nem lehet. A parancsnok csak annyit enged meg, hogy dohányzó kollégáim cigarettákat adjanak át a géppisztolyos őröknek, akik odadobálják azokat a rabok közé. Feltűnő, hogy sokan fekve maradnak a betonlépcsőkön, és még akkor sem mozdulnak, amikor a tudósítókat látják. Chilében ekkor tél vége van még. Éjszaka ilyenkor itt még fagypont alá hűl le a levegő, és a Kordillerák felől jeges szél zúdul végig a városon. A legtöbb letartóztatottat pedig ingre vetkőztetve hurcolták ide a stadionba...

Kifelé menet látjuk, hogy egy katona egy dobozt visz a kapuhoz. Azt mondják, ebben vannak azok az üzenetek, amelyeket a foglyok juttathatnak el kint várakozó hozzátartozóikhoz. Egy katona harsány

hangon neveket olvas fel. De senki sem jelentkezik, pedig több ezer asszony tolong az utcán.

— Ne hagyják félrevezetni magukat — hallom, amikor a kordont átlépve a tömegbe vegyülök. — Üzenni nem lehet se be, se ki. Vagy talán maguk is olyan naivak, mint a vöröskeresztesek?

Mint megtudom, hogy a junta „megnyugtassa" a Nemzetközi Vöröskereszt ide érkezett vizsgáló bizottságát, mindennap mintegy ötven fogoly személyazonosságát igyekszik megállapítani a kihallgatásokkal. Ezeket aztán azzal hitegetik, hogy még aznap sor kerül szabadon bocsátásukra. Az éjszakai kijárási tilalom kezdete előtt alig tíz perccel nyílik meg végre előttük a stadion kapuja. Talán tíz saroknyira sem juthatnak a teljesen elnéptelenedett utcán, amelyeken már csak katonai járőrök cirkálnak. Néhány perc múlva aztán géppisztolysorozatoktól hangos a környék. Másnap kész a hivatalos magyarázat: „Mintegy ötven szélsőséges elem ellenállást (vagy szökést) kísérelt meg, amikor a kijárási tilalmat biztosító egységeink megállásra szólították fel őket . . ."

Ezek a halottak a santiagói temetők hullaházaiba kerülnek.

Kórházak és temetők

Támadás a La Borja ellen

Egy héttel a puccs után déli egy óra körül csengetnek a kapunkon. A La Borja negyedben lakó uruguayi kollégám állapotos felesége valósággal beesik hozzánk. Annyira fölindult, hogy percek múltán értjük csak meg: elhurcolták a férjét. Fél óra is eltelik, amíg szaggatott, sírásba csukló szavaiból megtudjuk, hogy mi történt.

Reggel hét óra tájban férje lement, hogy kenyérért álljon sorba, de azzal jött vissza, hogy bármerre is indult el, mindenfelől tankok és géppisztolyos katonák zárják el a környéket a főváros többi részétől. Mindenhonnan azzal fordították vissza, hogy néhány perc múlva megkezdődik a nagy razzia, és amíg az tart, senkinek sem szabad elhagyni a házakat.

— Alighogy ezt elmondta — meséli az asszony —, az ablakon kitekintve láttuk, hogy a katonák megindulnak, és fölsorakoznak a negyed legszélső házai előtt. Hangszórókon szólították föl a családokat, hogy mindenki igazolványait előkészítve, a szekrények ajtait kitárva várja a razziázó egységeket, amelyek a legszélső épületektől több irányban haladnak befelé a telep

központjába. A ház elé, amely éppen sorra került, tankok vonultak, és gépágyúkat is vontattak oda az emeleti ablakokra irányított csövekkel.

— Mi csak azt láthattuk, hogy egy-egy ablakból összetört üvegű Allende-képeket, könyveket dobálnak le. Lent pedig társaik halomba rakták ezeket, és rögtön ki is gyulladtak a máglyák a könyvégetéshez. Láthattuk, hogy több házból föltartott kezű férfiak csoportjait kísérték ki, nyilván náluk találták ezeket a könyveket.

— Reszkettem a félelemtől — folytatta —, de férjem magabiztosan csitítgatott, hogy nagyon jó igazolványt szerzett, amely szerint vidéki kistisztviselő, aki állást keresni jött fel a puccs előtti hetekben Santiagóba. Már-már úgy tűnt, hogy a házkutatást vezető parancsnok továbbhaladásra utasítja katonáit, amikor egyikük hirtelen fölfedezte a benyílóban levő, függönnyel eltakart telexgépet, amelyen annak idején férjem tudósításait adta a latinamerikai haladó lapoknak. Tekintve, hogy férjem már hosszabb ideje nem használta, teljesen el is feledkeztünk a gépről.

— Az őrségparancsnok magánkívül ordítozott, hogy mire kell egy kistisztviselőnek telexgép, s azt mondta, majd megmutatja, hogyan kell elbánni az ilyenfajta vörös kémekkel. Ő azzal próbált védekezni, hogy ez a gép már akkor itt volt, amikor a lakást kivette, és azt sem tudja, hogy mire használják. Idegességében azonban nem vigyázott a szavaira, és az annyira jellegzetes uruguayi kiejtéssel beszélt.

Most már végképp nem volt mentség: mint külföldi kém- és gerillagyanús egyént az őrmester elhurcoltatta.

Vigasztalni próbáljuk a síró asszonyt, de tudjuk, hogy férjének, sajnos, nincs sok esélye . . .

Néhány órával később a televízió képernyőjén a telexgépet, mint „bűnjelet" látjuk. A riporter diadalmasan közli, hogy a „vörös ügynök", akinél megtalálták, nyilván a „nemzetközi marxizmus központjainak" küldözgetett e gépen kémjelentéseket a junta hatalomátvétele utáni helyzetről, a csapatmozdulatokról. Arról a cselekélységről azonban megfeledkezik, hogy megmagyarázza ezt a „csodát", hiszen Santiago és a külvilág között napokig szünetelt a telexkapcsolat, s amikor újra megindult, a junta teljhatalmú megbízottai ültek bent a központban, és csak a többszörösen ellenőrzött, általuk engedélyezett előfizetők cenzúrázott anyagait voltak hajlandók továbbítani.

Kiszolgáltatott menekültek

Dr. L. A.-t, aki az asszonyt már a múltkor megvizsgálta, útba ejtjük, hogy újabb csillapító injekciót adhasson, majd visszatérünk La Borja-i lakásába.

Másnap azonban az asszony telefonja nem válaszol. Amikor nyugtalankodva elmegyünk lakására, nem találjuk otthon. A szomszédok azt mondják, hogy előző este katonák jöttek érte. Valaki úgy hallotta,

hogy „az illegálisan Chilében tartózkodó külföldiek csoportjaival" visszatoloncolják őket azokba az országokba, ahonnan az üldözések elől elmenekültek. Igaz ez, vagy előrehaladott állapota ellenére kivégeztették? Éppúgy nem tudjuk meg ezt talán sohasem, minthogy arról sem értesülhetünk már, mi lett férjének sorsa.

A Chilébe menekült baloldaliak tömeges visszatoloncolása azokba az országokba, ahol a hatalmon levők körözik őket, mélységes felháborodást kelt nemcsak az ENSZ menekültügyi szervezetében, hanem sok nemzetközi testület vezető köreiben is. Jóformán nincs már olyan santiagói sajtóértekezlet, melyen föl ne tennénk ezt a kérdést a fasiszta rezsim vezetőinek.

Először tagadni próbálják a kitoloncolásokat. De kollégáim legközelebb már neveket, tényeket sorolnak föl bizonyító anyagként. Erre a junta a következő „elmés módon" próbálja tisztára mosni magát: A menekülteket sohasem „oda toloncolják ki, ahol üldözik őket". Azaz, akiket Brazíliában keres a katonai rezsim rendőrsége, azokat Bolíviába utasítják ki, akit Uruguayban kutatnak életre-halálra, azt Brazíliába küldik. Vagyis — érvelnek — a „nemzetközi menekültügyi normák nem szenvednek csorbát".

— Azok nem, csak az emberéletek — csapja be haraggal jegyzetfüzetét és teszi el tollát tüntető módon e magyarázkodás kellős közepén svéd kollégám. — Micsoda emberbarátok! Mintha bizony a katonai rendszerek között nem lenne cinkosság, és

nem cserélnék ki egymással politikai ellenfeleiket!

A kormány szóvivője, aki a sajtóértekezletet tartja, ezután rögtön egy kiállítás megtekintésére hív meg bennünket. A volt UNCTAD-tanácskozás épületének hatalmas földszintjén fegyverek valóságos arzenálját állították ki. Vannak itt géppisztolyok, géppuskák, páncélöklök, gránátok, mindenféle robbanóanyagok.

— Ezeket mind a vörös ügynököknél zsákmányoltuk — bizonygatja a kormány szóvivője. — Egy részüket a La Borja negyedben rejtették el, de mi tudomást szereztünk erről.

Egyébként az elterjedt hírek szerint csak ebből a negyedből 700 gyanúsnak bélyegzett lakót hurcoltak el a stadionba. A fegyvergyűjtemény láthatóan nem tesz túlságosan nagy hatást a nemzetközi sajtó képviselőire, hiszen mi sem lehetett könnyebb, mint ezt ide összehordani, csak az a kérdés, hogy valójában melyik laktanya adta kölcsön . . .

A szóvivő alig képes leplezni csalódását magatartásunk láttán. Ezért legfőbb bizonyítékként egy fotoriporter teljes képarchívumát mutatja nekünk, amelyet a La Borja-i razzia során találtak. Magam is jól ismertem ezt a chilei kollégát. Azelőtt rendszeresen dolgozott a hadseregnek. Így megörökítette az elmúlt esztendők katonai parádéit, és megőrizte a különböző katonai akadémiák végzős hallgatóiról és tisztjeiről rendelésre készült fotókat is. A junta kiállításán ezek a képek most „súlyos ter-

helő bizonyítékká" lettek. A szóvivő azt állítja, hogy a képanyagot a „fegyveres ellenállást folytatók" lakásain találták, és a „vörösök" ezeknek a katonatiszteknek a meggyilkolását készítették elő.

Ezután egy haditudósító lép a színre. Diadalmasan mutogatja nekünk Santiagónak azt a térképét, amelyet úton-útfélen árusítanak az egész fővárosban.

— Nézzék csak — mondja —, e térképen tussal kört húztak a katonai akadémia köré!

Nehezen akarjuk megérteni, miért is jelent ez perdöntő bizonyítékot.

— Hát még mindig nem látják? — méltatlankodik a haditudósító. — Bizonyíték ez arra, hogy a hadsereg rajtaütésszerű razziájával a La Borja negyedben, vezető katonai személyek meggyilkolását és a katonai akadémia elleni támadást akadályozta meg!

— Ezek azt hiszik, hogy ennyire ostobák vagyunk — morogja mellettem az egyik nyugati hírügynökség tudósítója. — Hiszen egyrészt semmi sem bizonyítja azt, hogy ezt a térképet valóban ellenállóknál találták a La Borjában. Különben is egy ilyen kört bárki öt másodperc alatt berajzolhat a katonaiskola köré . . .

Amint kifelé tartunk a kiállításról, elterjed közöttünk a hír: katonák szállták meg a La Borja negyed kórházát is, és a Népi Egység szerintük ott „rejtőző", betegnek álcázott vezetői után rendeznek hajtóvadászatot. A súlyos, operáció utáni betegeket is kiforgatják az ágyakból, és a lepedők

alatt fegyvereket keresnek. Akit pedig „gyanúsnak" kiáltanak ki, azt — mit sem törődve betegségével — teherautókra dobálják és a stadionba szállítják.

Pedig a kórházban — mint az igazgatóság bizonyítja — nincs olyan sebesült polgári személy, akit fegyveres ellenállás közepette ért volna golyó. A junta különben is már a puccs első napján közölte, hogy akit fegyverrel a kézben ejtenek fogságba, azt a helyszínen kivégzik. Tehát ha itt polgári sebesültek vannak, azokat csakis mint járókelőket vagy ottlakókat érhettek a lövések, hiszen másként be sem juthattak volna a kórházba. Minden érvelés azonban haszontalan, a katonák nem ismernek irgalmat...

„Halottszemle" a hullaházakban

A legnagyobb santiagói kórház, a J. J. Aguirre kerítése előtt sok száz asszony ül a járdán. Batyukat, csomagokat tartanak. Kollégáimmal odalépünk hozzájuk: mire várnak? Mint elmondják, azt szeretnék megtudni, hogy a puccs első napjaiban eltűnt hozzátartozóik nem kerültek-e sebesülten ebbe a kórházba. A központi elsősegélyhelyről, ahová ugyanis szeptember 11. és 14. között percenként érkeztek a sebesültekkel zsúfolt mentőautók, sokat közülük más kórházakba irányítottak át. Később már annyi volt a sebesült, hogy a kórtermekben sem tudták elhelyezni őket, és a folyosók is tele voltak már ideiglenes

fekvőhelyekkel. Így az ezután érkezőket már csak egyszerűen az udvarra tették ki a földre. Hányan meg hányan halhattak meg, mielőtt még orvosi segítséget kaptak volna? A junta mindenesetre igyekszik „következetes" lenni, és a korábban bejelentett 95 halálos áldozathoz naponta csak tíz-tizenötöt ad hozzá. Ezek — mint mondják — azok a súlyos sebesültek, akik szövődmények következtében haláloztak el, vagy „újabb harci cselekményekben vesztették életüket". Mindenki tudja, hogy a puccsista hatalomátvételnek csupán Santiagóban sok ezer halottja és sebesültje van. Eddig azonban alig 150 sebesült nevét tették közzé.

Bár látszólag be lehet menni a kórházba — a fegyveresek még az igazolványokat sem kérik —, a kapusfülkénél azonban nem juthatunk tovább.

— Járóbeteg-rendelés most nincs, a beteglátogatás pedig tilos! — közli morcosan egy tizedes. Sebesültnévsor? — néz reánk értetlenkedve. — Vannak itt katonák és civilek. De egyáltalán, mi közük hozzá? — förmed ránk. — Hiszen ez katonai titok!

Az orvosi egyetem máskor kirándulásokra használt autóbusza áll meg a kórház előtt: az újabb 24 órás szolgálatra érkezett orvosokat, ápolónőket így szedték össze lakásaikról. Az asszonyok hada körülveszi őket, és gyűrött cédulákat dugdosnak zsebeikbe, amelyekre eltűnt hozzátartozóik nevét írták. Azt remélik, hogy amikor másnap a váltás lesz, megtudhatják majd tőlük, hogy egyáltalán érdemes-e itt vára-

kozniuk. Ott bent ugyanis — ezt már tudják — üres levesre, teára és egy-egy szelet kenyérre korlátozódik az „étrend", és a sebesültek takarók híján ugyancsak didereghetnek a hideg téli éjszakákon. A cédulák azonban ritkán juthatnak be a kórházba. Csakis akkor, ha véletlenül humánusabb őrparancsnok teljesít szolgálatot, aki szemet huny e „szabálytalanság" fölött.

Egy negyedóra múlva kijön az előző turnus. A várakozók megrohamozzák a fáradtságtól támolygó és a bent uralkodó rettenetes viszonyoktól elkeseredett orvosokat és ápolókat. Nem sokat tudnak, egy-egy nevet mormolnak emlékezetből az asszonyoknak. Egyikük, miközben felkapaszkodik a várakozó autóbuszra, letargikusan csak ennyit szól vissza az asszonyoknak:

— Mit várnak itt hiába? Menjenek egyenesen a temetői hullaházakba!

Az asszonyok között zavar keletkezik, előbb csak néhányan, majd hamarosan csoportosan elindulnak a közeli temető felé. A pálmafákkal szegélyezett és máskor csodálatos La Paz sugárutat azonban egy sarokkal a temető előtt katonai őrlánc zárja el. A megtorpanó asszonyok elé egy őrmester lép géppisztolyával hadonászva:

— Azonnal oszoljanak! Hová mennek? Hiszen hallották, hogy gyülekezési és tüntetési tilalom van. Aki vét ez ellen, azt a hadiállapotnak megfelelően szigorúan megbüntetik!

A nők kétségbeesetten magyarázzák, hogy ők nem tüntetnek, hanem azt mondták nekik, hogy eltűnt hozzátartozóik talán

már halottak, és a hullaházakban vannak. Az őrmester elvonul, majd egy őrnaggyal tér vissza, aki tisztelgéssel köszönti az asszonyokat, majd igazoltatás után húszas csoportokban beengedi őket.

Mint a fahasábok...

Gyorsan fogynak a csoportok az őrlánc előtt. Visszatérni azonban senkit sem látunk. Tudósítótársaimmal végül is rájövünk: az asszonyok nyilván a temető másik utcára nyíló oldalbejáratán át távozhatnak, nehogy elmondják a várakozóknak a látottakat. Az őrnagy meg is fenyegette őket, nehogy „rémhíreket terjesszenek". Amikor az őrszemektől kellő távolságban a temetőből távozó asszonyokat kérdezgetni próbáljuk, tapasztalhatjuk, mennyire hatott rájuk a fenyegetés, mert némán, vagy sírva elsietnek mellettünk.

A. G., egy negyvenéves asszony azonban úgy érzi, hogy már minden mindegy. Tizenkilenc éves lányát és huszonegy éves fiát a közszemlére kitett nyilvántartás szerint még szeptember 15-én eltemették. Ők a puccs napján a kora reggeli órákban mentek be a műszaki egyetemre. Mint a temetőben közölték vele: a hatóságok később — majd „ha teljesen helyreáll a rend" — átadják a gyerekeinél talált értéktárgyakat és igazolványokat, s megjelölik a tömegsír pontos helyét is.

A. G. asszony férje két éve halt meg gyomorrákban. Azóta a gyerekeiért élt.

Minden munkát elvállalt, hogy tanulhassanak. Taníttatásuk a népi rendszer éveiben könnyebb lett. A. G. asszony férje munkás volt, és természetesnek találta, hogy fia és lánya aktív szerepet vállalt az egyetemi baloldali diákmozgalomban. A puccs után, amikor napokon át hiába várta haza őket, végigtelefonálta évfolyamtársaik szüleit is, de azok is kétségbeesetten kutatták saját eltűnt gyermekeiket, hiszen a junta maga is beismerte, hogy 1600 hallgatót hurcolt el az egyetemi épületekből, mert állítólag „ellenállást tanúsítottak a razziázó katonákkal szemben".

A. G. sejtette a szörnyű bizonyosságot, és tulajdonképpen már napokkal előbb elsiratta szeretteit. Most már könnyezni sem tud, amikor fásultan elmondja, hogy mielőtt a listát az eltemetettekről megmutatták neki, több mint száz halottat nézett végig. De sokukat haláluk előtt annyira összevertek, mások fejét szétlőtték, hogy csak a lábaikhoz kitett igazolványaikból lehetett következtetni személyazonosságukra.

Néhány nap múlva az őrláncot diszkréten hátrább vonják. Az őrség már kevésbé feltűnő módon, a temetőkapun belül helyezkedik el. Innen kísérik a hullaházakba az eltűntek után kutatók csoportjait. Azok, akik mindennap ide járnak, azt mondják, hogy a legcélszerűbb délután öt óra után idejönni, mert addigra az előző napiakat már elföldelték, és az új holttesteket — mintha csak fahasábok volnának — végigrakják a folyosó kövein. A borzalmak lát-

tán ők már annyira elfásultak, hogy megdöbbentő tárgyilagossággal közlik: általában 80—100 halottat tekinthetnek meg naponta. Ezekre a golyókat közvetlen közelről adták le, és nincsenek már annyira szétroncsolva, mint a megelőzőek. A junta, úgy látszik, fejleszti a „kivégzések technikáját" ...

Az asszonyok közt híre megy, hogy az El Salvador kórházban sok sebesültet tartanak. A parancsnokok és a katonák itt már üzletelnek az emberi életekkel. Akik járóképesekké váltak, vagy akiket már haza lehet szállítani, azokat hozzátartozóiknak ki kell váltaniuk, mert másként a stadionba hurcolják őket. Az ár tíz-tizenötezer escudo, egy jó szakmunkás egy-másfél havi fizetése. Az alkudozás persze nem a kórház kapujában, hanem „szemérmesen", arrébb történik.

Két napig tart ez a szörnyűséges embervásár, amikor a Buin elnevezésű gyalogos ezredet hirtelen Valparaísóból átvezényelt, kegyetlenségükről közismert tengerészgyalogosokkal váltják fel. Első teendőjük, hogy többszörös őrlánccal teljesen elszigetelik a külvilágtól a kórházat, amelynek neve a Népi Egység kormányzásának utolsó napjaiban azzal lett hírhedtté, hogy orvosai, esküjüket megszegve, még az elsősegélyhelyre behozottakat sem voltak hajlandók kezelni.

A tengerészgyalogosok persze nem az embervásár miatt léptek közbe, hanem arra a jobboldali följelentésre, hogy a kórházban állítólag a Népi Egység több, a

junta által körözött vezetőjét betegnek álcázva rejtegetik. A kórház jobboldali vezetősége, mely úgy érzi, hogy az Allende-kormányzat idején sztrájkjával „megtette a magáét" a puccs előkészítésére, ugyancsak méltatlankodik, de a géppisztolyosok velük szemben sem ismernek kíméletet. A személyzetet odataszigálják a falhoz motozásra. Az igazgató főorvosnak ugyanúgy tarkóra kulcsolt kézzel kell félórákon át állnia a géppisztolyok csöve előtt, mint az ápolónőknek. „Kedvezménye" csupán annyi, hogy őt legalább nem pofozzák, mint a segédorvosokat és a műtősöket, hogy „kiverjék belőlük a körözött személyek rejtekhelyét".

A súlyos betegeket is kiforgatják ágyaikból, de persze senkit sem találnak a keresettekből. Így be kell érniük fél tucat „gyanúsítottnak" kikiáltott ember elhurcolásával.

A hadnagy, aki az egész akciót vezeti, dühét, hogy a feljelentés hamisnak bizonyult, az ápolókon és a takarítószemélyzeten tölti ki. Ollókat kér, és utasítja embereit, hogy nyírjanak bele a fiatalok hosszú hajába. Azoknak a nőknek, akik nem szoknyát viselnek, el kell tűrniük, hogy a katonák trágár megjegyzések kíséretében összevissza szabdalják nadrágjuk szárát.

— Chilében ezentúl új rend lesz — közli magabiztosan a hadnagy. — A marxista nadrágviselet méltatlan a női ideálhoz, és a férfiak hosszú hajviselete sérti hagyományainkat.

A diktatúra hétköznapjai

Elégedetlenség a nemzetközi sajtóval

Tíz nappal a puccs után Huerta tengernagy dolgozószobájába hívatnak bennünket. A junta külügyminisztere kedvetlenül fejezi ki nemtetszését a nemzetközi sajtó képviselőinek. A katonai hatalomátvétel „vérfürdőtől mentette meg Chilét" — magyarázgatja —, és a világsajtó nagy része mégis „érthetetlen módon" a junta „rossz hírét" kelti. A tengernagy megró bennünket, hogy ők „igazán megtesznek mindent" munkánk elősegítésére, és mégsem javul a kép Chiléről a világon.

Senki sem hajlandó közülünk bármit is hozzáfűzni Huerta szavaihoz. Ugyan bizony mit is mondhatnánk neki? Talán beszéljünk a kivégzésekről, a rettenetes halottszemlékről, a stadionban őrzött foglyok ezreiről, a tömeges elhurcolásokról? Nagyon is jól tudja mindezeket, hiszen ő is egy azok közül, akik „gyökerestül ki akarják irtani a marxizmust Chiléből".

Huerta úr egy ideig mégis arra vár, hogy valaki közülünk „tanácsokat" ad, észrevételeket tesz, vagy igazat ad neki. Amikor a csend már kínossá válik, újra fölsorolja azt a néhány országot — Brazíliával, Para-

guayjal, Uruguayjal az élen —, amelyik gyorsan elismerte a fasiszta katonai rezsimet. Megismétli, hogy Kuba után a Koreai Népi Demokratikus Köztársasággal és a Vietnami Demokratikus Köztársasággal is megszakították a diplomáciai kapcsolatot. A „kifejezetten baráti országokon kívül minden olyan országgal is, amely tiszteletben tartja a nemzetközi jogi érintkezés normáit és nem avatkozik be belügyeinkbe, normális diplomáciai viszonyt óhajtunk fenntartani" — állítgatja.

A tengernagy úr szavai — és ezt mindannyian tudjuk — azonban hamisan csengenek. Ekkor már egy szovjet hajó ellen intéztek durva provokációt a chilei partoknál, és megrohamozták a TASZSZ, valamint a Novosztyi santiagói irodáit, és zaklatták a szovjet diplomatákat. A szocialista országok santiagói követségei körül géppisztolyos rohamrendőröket helyeztek el. Ezek azonban nem a külképviseletek védelmén őrködnek, hanem azért vannak ott, hogy akadályozzák a követségek hivatali munkáját. Amikor néhány nappal a puccs után be akartam menni a Magyar Népköztársaság santiagói nagykövetségére, a rohamrendőrök feltartóztattak. Parancsnokukat hívták, aki sokáig forgatta igazolványaimat, amelyekből világosan kiderült, hogy magyar tudósító és a magyar külügyminisztérium santiagói sajtóirodájának vezetője vagyok. Mégis közölték velem, hogy bemehetek ugyan a követségre, de onnan ki nem jöhetek.

— Parancsom egyértelmű, és nem irá-

nyul személyek ellen — magyarázta kegyes leereszkedéssel a parancsnok. — Még ha az önök nagykövete, vagy netán, ha éppen itt-tartózkodna, köztársasági elnöke lépne a követség területére, őt sem engedném ki onnan.

Később ezt az intézkedést megváltoztatták: hivatalos magyar kiküldötteket az őrség be- és kiengedett, de másokat nem.

„Átmentem a Mapochón..."

A junta kezdi felismerni, hogy a vérfürdőkkel túlment a számára kívánatos kereteken. A cél az volt, hogy megsemmisítsék a forradalmi folyamat vezérkarát, megfélemlítsék a munkások és parasztok tömegeit, és megteremtsék a fasiszta diktatúra alapjait. Most azonban a középosztálynak is kezd elege lenni a fehérterrorból, és a külföldi tiltakozás is zavarja a junta tagjait.

Napközben a város utcáin már alig lehet látni katonai őrjáratokat. Eltűnnek az őrláncok a temetők és a kórházak elől is. Csak a stadion környéke marad teljesen lezárva. Este, sötétedés után viszont fokozatosan visszatérnek a katonák az utcára. Az éjszaka tíz órakor kezdődő kijárási tilalomkor már újra teljesen birtokukba veszik az ellenőrzést az utcákon. Két óránként egy-egy sorozatot lőnek a levegőbe. Azért-e, hogy megfélemlítsék és jelenlétükre figyelmeztessék a lakosokat, vagy pedig azért, mert a lőszer olcsóbb, mintha

rádió adó-vevőkészülékkel látnák el őket a kapcsolattartás biztosítására? Ki tudná megmondani?

Egyik reggel, amikor igen csak sokat lövöldöztek az éjjel, és a kialvatlanságtól fejfájósan készülök elindulni a „soron következő sajtóértekezletre", visszahívnak a telefonhoz. A vonal másik végén csak ezt mondják: „Átmentem a Mapochón..." Utána azonnal leteszik a kagylót. Fölismertem Jaime hangját. Örömmel közlöm családommal is a jó hírt: barátunk biztonságban van.

A gazdaságügyi minisztérium sajtóértekezletén azonban gyorsan elillan a jókedvem. A szóvivő lendületesen ismerteti a junta gazdaságpolitikáját. A bányák, az alapvető üzemek nem kerülnek vissza a magántőkéhez — állítja. Chile legfontosabb bevételi forrása a rézkivitel, amelyet az Allende-kormányzat idején államosított bányák szolgáltatnak.

— Mi nem töröljük el ezt a törvényt, amely a chilei nemzet akaratából született — folytatja a szónok. — Nem adjuk vissza a bányákat az Anaconda, a Kennecott és a Cerro észak-amerikai cégeknek. Mint jó chileiek, a nemzet érdekeinek hűséges képviselői azon a szilárd alapon állunk ugyanis, hogy minden országnak joga van ahhoz, hogy tulajdonába vegye és birtokolja saját természeti kincseit.

Ez valóban nagyon szépen, szinte meghatoan hangzik, csak, mint azonnal kiderül, egyáltalán nem igaz. A szóvivő csak-

hamar elbizonytalankodik a kérdések kereszttüzében.

— Igaz-e, hogy a katonai kormányzat máris érintkezésbe lépett a három nagy észak-amerikai céggel a rézbányák államosításáért fizetendő kártérítés ügyében? — hangzik az első kérdés.

A szóvivő nem is tagadja ezt.

— A junta tiszteletben tartja a magántulajdont — magyarázza. — Ebből pedig természetszerűleg fakad, hogy nem ért egyet azzal a módszerrel, ahogyan ezeket az észak-amerikai cégeket megfosztották **jogos kártérítési igényüktől.**

A szóvivő tipikus „marxista fogásnak" próbálja feltüntetni a Népi Egység kormányának azt az eljárását, hogy 710 millió **dollár nyereséget** mutatott ki, amelyeket **ezek a cégek a chilei** rézbányák kiaknázásából tisztességtelen módon szereztek. Ezt az álláspontot „az üzleti élet erkölcsével ellentétesnek" nevezi. **Ezért** — mondta — a junta most kötelességének tartja, hogy utólag igazságot szolgáltasson . . .

Néhány gazdasági „reform"

Ez bizony nyílt színvallás arról, hogy az észak-amerikai monopóliumok mennyire érdekeltek voltak a katonai hatalomátvételben — gondolom az „érvek" hallatán.

— De miből fizet majd Chile kártérítést? — hangzik a következő kérdés. — Igaz-e az, hogy a termelt réz bizonyos hányadát addig, amíg a kártérítés ki nem

egyenlítődik, teljesen átadják értékesítésre az Anacondának, a Kennecottnak és a Cerrónak? Mi az igazság továbbá azokról az elterjedt hírekről, hogy a kártalanítás összegének megfelelő részvénypakettet juttatnak vissza ezeknek a cégeknek?

A szóvivő minderre csak zavaros válaszokat ad:

— Sokféle megoldást fontolgatunk. Valójában persze még inkább csak elképzeléseink vannak, hiszen a tárgyalások a három észak-amerikai vállalattal bizonyára hosszadalmasak lesznek, és talán egy fél évig vagy egy teljes évig is elhúzódnak...

— Azt is hallottuk — szól közbe egy nyugati kolléga —, hogy el akarják érni az egymillió tonnát a jelenlegi 650 000-rel szemben, és ennek gyors eléréséhez szívesen fogadnának bármilyen külföldi beruházást, beleértve a három volt észak-amerikai tulajdonos céget is. Igaz ez?

— Ez valóban így van — hangzik a válasz.

A válaszokból világosan kiderül, hogy a réz nemzeti tulajdonban való megőrzéséről szóló nyilatkozatok a hazai közvélemény megnyugtatására születtek, de burkolt formákban máris megkezdődött a rézkincs visszajátszása a volt észak-amerikai cégeknek. Ez tehát a junta „új rézpolitikája"...

Közben a szóvivő lelkes szavakkal ecseteli, hogy külföldi beruházások segítségével elérik a bűvös egymillió tonnát, a jelenlegi világpiaci ár mellett gyorsan rend-

be hozzák az ország pénzügyét, és Chile elindulhat a virágzas utján . . .

Nyugati kollégáim is félreteszik jegyzettömbjeiket, és várják, hogy vége legyen az üres kijelentések áradatának. Mindannyian tudjuk, hogy a réztermelés idei visszaesése a jobboldal által szított, a puccsot előkészítő sztrájkok következménye volt, és azt is tudjuk, hogy ha majd újra az észak-amerikai monopóliumok rendelkeznek a rézszállítmányok tekintélyes részével, akkor fokról fokra helyreáll majd az államosítás előtti helyzet, és a réztermelés növelése az Anaconda, a Kennecott és a Cerro urait fogja gazdagítani.

A réztermelés után feszegetni kezdjük a Népi Egység által államosított más üzemek sorsát is. A magyarázatokból csakhamar kiderül, hogy ezek nagy részében a katonai parancsnokok már csak a munkások „fegyelmezésének", fokozott hajszolásának feladatait látják el, a termelést pedig a volt tulajdonosok irányítják. A katonai parancsnokok — halljuk — még hosszú ideig az üzemekben maradnak, és „segítséget nyújtanak a rejtőzködő vörös agitátorok" további felkutatásában. A junta nem tesz közzé hivatalos adatot arról, hogy a puccs óta hány munkást bocsátottak el. Csak annyit hajlandó elismerni, hogy a rézbányák 32 000 dolgozója közül eddig körülbelül minden tizenötödiket tették ki az utcára, mert „vörös fölforgató" volt. Megbízható, nem hivatalos összesítés szerint viszont úgy tudjuk, hogy mintegy százezer munkást bocsátottak el a gyárakból.

Egy másik kormánytisztviselő váltja fel a gazdaságügyi minisztérium szóvivőjét. Ő nem kevesebbre vállalkozott, mint arra, hogy megindokolja, miért marad el a dolgozóknak megígért és októberben esedékessé váló fizetésemelés, amely az infláció hatását csökkentette volna. Nem tagadja, hogy december végéig az áremelkedés mértéke az előző év hasonló hónapjához viszonyítva eléri majd az 1200 százalékot, és a fizetésemelések meg sem közelítik ezt az arányt. Pedig az Allende-kormányzat a kétkezi dolgozókat, akiket legjobban sújtott a nagymérvű drágulás, időről időre fizetéskiegészítésben részesítette, sőt a rézbányászatban és más alapvető iparágakban mozgó bérskálát vezettetett be. Emellett alacsony rögzített hivatalos árakat állapított meg a nélkülözhetetlen élelmiszerekre, valamint közellátási kormánybiztosságot és a munkáslakótelepekre kiterjedő társadalmi elosztó hálózatot hozott létre. Így a dolgozók tömegei a feketepiaci áraknál négyszer-ötször alacsonyabban juthattak hozzá az élelmiszerek nagy részéhez.

Az elénk állított gazdasági szakember most azt állítja, hogy ez a chilei nemzet egyenlő fiait eleve két táborra osztó gazdaságpolitika, „ravasz vörös találmány" volt arra, hogy a marxista propaganda elfogadására bírja a chileiek egy részét. A hivatalnok, hogy igazolja a junta e szerveket feloszlató parancsát, közönséges hamisításhoz folyamodik. Azt bizonygatja, hogy „a marxisták csak azoknak adtak ol-

csó élelmiszert, akik részt vettek tüntetéseiken, politikai akcióikban". Nem új ez a vádaskodás, hiszen a jobboldalnak a pucscsot megelőző viharos időkben ki kellett találnia valamilyen rágalmat, hogy megmagyarázza, miért mozognak félmilliós munkástömegek a santiagói utcán a jobboldal elleni harcos tüntetéseken.

A mostani tájékoztatóból megtudjuk, hogy a korábbi „irreálisan alacsony" árakat valóságos szintjükön „határozzák majd meg". Amint rákérdezünk e rejtélyes kifejezésre, rögtön kiderül, hogy az alapvető élelmiszerek árát a jelenleginek öttizszeresére emelik. Így — mint mondja — helyreáll a megbontott arány a kereslet és a kínálat között, s eltűnnek a hosszú sorok az üzletek elől...

A földbirtokosok visszatérnek

Egymást követik a sajtóértekezletek. A junta makacsul bizonyítani akar a világsajtó előtt. Másnap a Mezőgazdasági Minisztériumban egy nyugállományból visszahívott ezredes elnököl. Mint kollégáim kiderítik, volt földbirtokos, akinek latifundiumát a Népi Egység első esztendejében kisajátították. Ő — mint rögtön közli velünk — vérbeli katonaember, és nem a szavak, hanem a tettek embere. Csak annyit kíván elöljáróban megjegyezni, hogy ha valahová, akkor ebbe a minisztériumba igazán „befészkelődtek a marxista agitátorok". A földreform-bizottságot és annak

legkülönbözőbb szerveit, sőt a kisajátított területeken létrehozott paraszti termelő közösségeket is „alaposan megfertőzték". Ő ezért első lépésként a kormányhivatalokat tisztította meg az „oda nem való vörös és gyanús elemektől". A földreform-bizottságnál erre nem is volt szükség, hiszen mint céltalan szervet, működését egyelőre felfüggesztették. Mint mondta, most a mezőgazdaság újjászervezése a döntő feladat. De erről már egy civil beszél, aki főtanácsadója lett a minisztériumnak.

Ő is régi ismerősünk. A földbirtokosok szövetségének vezetőségi tagja, és 1973 augusztusában az egyik fő szervezője volt a paraszti munkabeszüntetéseknek.

Azt állítja, hogy a Népi Egység földreformjával „zűrzavart" teremtett a falvakban, és aláásta a „hagyományos mezőgazdasági termelési rendet". Ezért a junta „egyelőre" érvényteleníteni fog minden kisajátítást és földosztást, amelyet nemcsak a Népi Egység, hanem a Frei-kormányzat idején hajtottak végre. Azok a földbirtokosok, akik részt vettek a Népi Egység elleni küzdelemben, a junta hatalomátvételének előkészítésében, azonnal visszakapják földjeiket. A többiek a helyi hatóságok engedélye alapján újra földjeik birtokosává válnak, és később a kormányzat majd eldönti, hogy újra kisajátít-e egyes földeket és átadja-e ezeket az arra érdemes parasztoknak.

— Ezek szerint fölöslatnak minden parasztí termelő közösséget, amely a földre-

form során jött létre? — kérdezzük a főtanácsadót.

— Egyelőre nincs más választásunk — hangzik a határozott válasz —, hiszen ezen az úton a mezőgazdasági termelés évről évre csökkent és mind több terményt kellett külföldről behozatni. Viszont, ha helyreállítják azokat a korábbi nagy termelői egységeket, amelyek egy-egy földbirtokos tulajdonában voltak, azonnal jobb lesz a munkaszervezés és a -fegyelem, s ugrásszerűen növekszik a mezőgazdasági termelés.

Micsoda képmutató és hazug magyarázat! — gondolom. Hiszen a chilei mezőgazdaság súlyos válságát éppen a latifundiumok fojtogató hatása és a modern agrotechnika alkalmazásától való elzárkózása, az érdektelenség a termelés fokozásában idézte elő! Bár igaz, hogy sok baj és probléma volt a kezdet nehézségeivel küszködő új paraszti társulások egy részével, de ez elmúlt esztendőben már kezdtek kialakulni a kisebb közösségekből a nagyobb földterületű, több társulást egyesítő úgynevezett földreform-központok, amelyek már messze túlszárnyalták az egykori latifundiumok terméseredményeit.

A „normalizálódás" jelei

Lassan megindulnak a távolsági autóbuszok, helyreállítják a polgári vasúti és légi közlekedést. Újra lehet városok közötti telefonbeszélgetéseket folytatni, de a tele-

fonközpontok csak sokszoros ellenőrzés után kapcsolnak, és a beszélgetéseket lehallgatják.

Gyors ütemben építik ki a junta különleges besúgóhálózatát is. Minden lakótömbben akad valaki, aki szívesen kiszolgálja a juntát, és ha „gyanús idegent" észlel, vagy a szomszédságából valakiről feltételezi, hogy „illegális tevékenységet" folytat, elegendő felhívnia egy telefonszámot, és máris útnak indul a jelzett címre egy katonai járőr. A szisztémát gyorsan tökéletesítik: a lakótömbi megbízottakat, akik már tevékenységükért külön fizetést kapnak, alközpontokba tömörítik, és külön telefonvonalak útján pillanatok alatt jelenthetnek. Így ha olyan „gyanús személy" jelenik meg valahol, aki szerepel a Népi Egység körözött vezetőinek listáján, villámgyorsan több autórakomány katona zárhatja le az egész környéket, hogy házról házra haladva tartson razziát.

Környékünkön — mint jóakaróim gyorsan figyelmeztetnek — a szemben levő ház első emeletén van ez a megbízott. Ő volt azok egyike, akik azon az emlékezetes éjszakán, amikor Jaime még nálunk rejtőzködött, családjával együtt elhurcoltatta szomszédját, a baloldali ügyvédet. Most napjában többször is láthatom őt az ablaknál állva, félig a függöny mögé húzódva, amint távcsővel pásztázza végig a terepet, és megpróbál bekémlelni a lakásokba is.

A déli órákban Juan jelenik meg nálunk, aki Ricardó úrnak, a zöldségkereskedőnek az elárusítója. Miután helyreállt a városok közti forgalom, újra kaphatók lettek azok a hiánycikkek, amelyeket az elmúlt fél esztendőben feketepiaci áron voltam kénytelen beszerezni.

Amikor ugyanis 1973 januárjában teljesen eltűnt az üzletekből sok alapvető élelmiszer — a cukor, a liszt, az étolaj, a száraztészta, a hentesáru, a hús, a kávé, a tea, a margarin, a mosószerek stb. —, mi, Santiagóban dolgozó külföldi tudósítók az elnökség sajtóhivatalától kértünk segítséget. Azt a sajnálkozó választ kaptuk azonban, hogy családjaink élelmezésének súlyossá vált problémáját magunknak kell valahogyan megoldanunk, mert a biztosított hatósági áron való ellátásba képtelenek bekapcsolni bennünket, hiszen a gyári munkásoknak is alig tudják ezt állandósítani. Nem maradt más hátra, mint valamilyen feketepiaci kapcsolatot szerezni. Ricardo úr, a tőlünk mintegy három kilométerrel kifelé, a Kordillerák lábánál levő zöldségüzlet tulajdonosa, úgy lett „fő szállítónk", hogy egyszer-kétszer görögdinnyét vettem nála. Külsőmet, úgy látszik, bizalomgerjesztőnek találta, mert tisztított csirkéket ajánlott megvételre, akkor, amikor egy-egy csirkét szerezni már különleges szerencse volt. Persze a hatósági ár sokszorosát kellett fizetnem.

Ricardo úr csirkével kezdte a spekulá-

ciót, majd kiterjesztette az üzletelést lisztre, rizsre, cukorra és minden hiánycikkre, amelyeket később már két, közben vásárolt teherautójának egyikén kliensei lakására szállított. Kaphattunk már a zöldségestől fogkrémet, mosószereket is. Az árak persze állandóan emelkedtek, és egy-egy esetben elérték a hivatalos ár hat-nyolcszorosát is.

Most szinte az utolsó pillanatban jött ajánlatával, hiszen feleségem reggel az utolsó zacskó lisztből sütött kenyeret, és a pékeknél még változatlanul nem jutott mindenkinek kenyér.

Juan a sötétedés után hajtott be a kis teherautóval a kertbe. Nem egyedül jött. Bemutatta két rokonát — Manuelt, a sógorát és Josét, az öccsét. Miután megkaptuk a lisztet és a csirkéket, arról kezdett panaszkodni, hogy rosszul megy a bolt. Ricardo vevőinek egy része az úgynevezett középosztály alsó rétegeihez tartozik, és fölélte már minden pénztartalékát. Ezek az emberek — mint mondja — azt remélték, hogy október 1-én jön majd az új fizetésemelés. Mások azért mondják le a rendeléseket, mert félnek, hogy a tömbmegbízottak „gyanús tevékenység" ürügyén elhurcoltatják őket. Különben is híre ment, hogy a katonai kormányzat a feketepiaci árakon maximálja az egyes cikkeket. Ha pedig egyforma lesz az üzleti ár és Ricardo úr ára, ki vásárol majd náluk?

Juan amiatt is elkeseredett, hogy öccse és sógora éppen most jött föl a gyümölcs- és zöldségtermeléséről híres Melipilla vi-

dékéről, ahol a Népi Egység által kisajátított földesúri birtokon 1971-ben alakult paraszti társulás tagjai voltak. Az idén áprilistól kezdve, mióta Ricardo föllendült feketepiaci üzleteléséhez megbízható embereket keresett, Juan többször is üzent sógorának és öccsének, hogy jöjjenek a fővárosba, hiszen kár elszalasztani a nagyszerű kereseti lehetőséget. Ők azonban egy jól gazdálkodó paraszti társulás tagjai voltak, és éppen nemrég költöztek új, modern házba, így könnyen ellenálltak a csábításoknak.

Most viszont — mint már ők mondják el — nem volt más választásuk, mert a puccs utáni első napon már megjelent ott egy katonai egység, és minden férfit két teljes napon át fogva tartott „kihallgatásra". A termelő közösség elnöke és helyettese ugyanis már a puccs első óráiban elrejtette családját, ők pedig a Kordillerákban szervezkedő ellenállókhoz indultak. A társulás férfi tagjait a katonák azért faggatták, hogy árulják el, hová tűntek vezetőik. Végül is szabadon bocsátották őket, de figyelmeztették, hogy a kisajátítás, amelynek alapján a termelő közösség 1971-ben munkáját megkezdte, érvénytelen. Ezért tilos a földeken dolgozni vagy a közös vagyonból bármit is elvinni, mert ellenőrzik a leltárból. Ha bármi is eltűnik, azért valamennyien felelnek a hadiállapot szerint ítélkező katonai bíróság előtt. Mindenki maradjon tehát további intézkedésig házaiban.

— Két nap telt el így, állandó félelem

és bizonytalanság közepette, amikor megjelent egy őrnaggyal az egykori földesúr, akit a közösség mintegy fele ismert, hiszen korábban is neki dolgoztunk — mondja Manuel. — Az őrnagy felsorakoztatta géppisztolyosait, bennünket pedig összegyűjtött a magtár előtt. Egy írást olvasott föl, amely szerint földesurunk ellenálló volt, és jó chilei módjára életét is kockáztatta a Népi Egység elleni küzdelemben. Ezért a mai naptól visszaadják neki minden földbirtokát. A földesúr azzal kezdte, hogy azoknak, akik azelőtt nem dolgoztak neki, öt órát ad, hogy családjukkal hagyják el a birtokát.

— A földesúr még csak annyit mondott — mesélte tovább Manuel —, hogy a további szelektálást majd a másnap érkező gazdatisztje folytatja. Mi Joséval jobbnak láttuk, ha nem várjuk meg őt, hiszen nem sok jót várhattunk tőle. 1971-ben mi vezettük azt a csoportot, amelyik vasvillákkal és baltákkal elkergette őt, miután néhány jobboldali suhanccal megpróbálta elvinni a földbirtokos kisgépeit.

Az asztalra közben már borosüveg került, és végigkínálgatom őket. Manuel és José elkeseredetten mondják, hogy vidékükről folytonosan menekülnek az emberek a rettenetes földesúri terror elől. A Santiagóból kivont katonai egységeket most vidéken vetik be „tisztogató hadműveletekre". Ott keresik a Népi Egység körözött vezetőit, és kegyetlenül megkínoznak mindenkit, aki a földesurak szerint szerepet játszott a Népi Egység éveiben.

Manuel és José most Juan faházában lakik családostul. Olyan ez, mint egy tömegszállás — mondja Juan, aki attól is tart, hogy Ricardo az üzlet lanyhulása miatt nemcsak ideiglenesen alkalmazott öccsét és sógorát, de őt magát is elkuldi, hiszen korábban, amikor a boltban csak zoldséget és gyümölcsöt árusított, felesége és apósa bőven elegendő volt az üzletmenet ellátásához. Mindhárman kétségbeesve mondják, hogy amikor ilyen hatalmas a munkanélkuliség, mit is kezdjenek, hiszen nincs szakmájuk, és hiába jártasak a paraszti munkában. Ahhoz, hogy egy-egy földbirtokos befogadja őket birtokára, ajánlólevelet kell kérni az előző munkaadótól.

Az utolsó napok

Tudósítói engedélyem bevonása

Előző este még értesítenek, hogy Pinochet tábornok, a junta feje másnap reggel fél kilenckor fontos bejelentéseket tesz a nemzetközi laptudósítóknak összehívott sajtóértekezleten. A többszöri igazoltatáson még átsegít tudósítói igazolványom. A katonaiskola kapujában azonban mellemnek szegezett géppisztollyal föltartóztat az őrség. Nevem ugyanis — ezúttal először — nem szerepel azon a listán, akik bebocsátást kaphatnak az eseményre.

— Hogyan került egyáltalán ide? — kérdi gyanakodva az őrség parancsnoka, és tanácstalanul forgatja az igazolványomat. Mindenesetre megmotoztat, majd egy őrmesternek elmondja, hogy „gyanús elemet" tartóztattak föl.

Amíg az őrmester telefonálgatásba kezd, mellemnek változatlanul géppisztoly szegeződik. Végül is az őrmester közli az ítéletet: tudósítói engedélyemet a katonai kormányzat a mai nappal megvonta.

Tulajdonképpen nem lep meg túlságosan a dolog, hiszen már az is különös volt, hogy eddig is engedélyezték egy szocialista ország tudósítójának az újságírói tevé-

kenységet. Talán azért, mert szerettek volna legalább a nemzetközi sajtó előtt liberálisabb álarcot ölteni?

Arrább lépnek, és félhangos tanácskozás kezdődik, hogy mi is legyen ezek után velem. Talán a határozott fellépés még használ valamit — gondolom. Nem kérem, hanem erélyesen követelem, hogy beszélhessek a főparancsnokkal.

— Mit akar tőle? Érjen be velem! — vág vissza méltatlankodva az őrmester.

Fölmutatom másik igazolványomat, amelyet még a Frei-kormányzat idején állított ki az akkori külügyminisztérium, és ez azt bizonyítja, hogy a Magyar Népköztársaság santiagói sajtóirodájának vezetőjeként a nagykövetség tagja vagyok. Kihasználom, hogy az őrmester elbizonytalanodik, és követelem: engedjék meg, hogy a nemzetközi jognak megfelelően haladéktalanul érintkezésbe léphessek a magyar nagykövetséggel, sőt a junta külügyminisztériumával is, és jelenthessem, hogy jogellenesen fogva tartanak.

Az őrmester toporzékol dühében.

— Az előbb azt mondta, hogy tudósító, most pedig azt állítja, hogy követségi beosztott! Tudja-e, hogy egyre gyanúsabb lesz nekem?

Hogyan magyarázzam el itt, a rám irányuló géppisztolycsövek előtt, hogy egyszerre vagyok mindkettő? Tudósítói működésemet úgyis betiltották. Ezért most egyértelműen kijelentem, hogy ezentúl csak a követség tagjaként szerepelek. Ujabb telefonálgatás után nevemet, címemet, tele-

fonszámomat följegyzik, majd „föltételesen" elngednek. De figyelmeztetnek: Santiagót a junta engedélye nélkül nem hagyhatom el.

Amióta a cenzúrát megszüntették, igyekeztem kihasználni, hogy addig, amíg lehetséges, hű képet adjak a magyar olvasóknak a terrorról, a kivégzésekről. A diktatúra tájékoztatási szervei — ezt mindnyájan tudjuk ezekben a napokban — szinte nagyítóval figyelik, hogy mi jelenik meg kegyetlen, véres rendszerükről a világsajtó hasábjain. Ha pedig még a *Washington Post* tudósítónőjét is megrótták a minap, amikor „gyanús elemek" bírói eljárás nélküli helyszíni kivégzését „nehezményezte", hogyne lépnének fel egy szocialista ország újságírója ellen, ha megírja azt a sok szörnyűséget, ami tudomására jutott?

A kereszténydemokrata professzor

Otthon vendégünk van. Meglepve üdvözlöm régi ismerősünket, lányom egyetemi professzorát, S. N.-t, több, egész Latin-Amerikában ismert orvosi könyv szerzőjét. A Népi Egység kormányzásának utolsó heteiben sokszor beszélgettem vele. A kereszténydemokrata párt Tomić vezette frakciójának híveként akkoriban azt ismételgette, hogy az volna Chile számára a legcélszerűbb, ha Allende lemondana, és teljes egészében katonai kormány alakulna

a miniszterhelyettesekig és a főosztályvezetői szintekig bezárólag.

S. N. arról próbál meggyőzni, hogy a „dolgok már nem mehettek így tovább". Úgy látszik, elhiszi a katonai vezetők indoklását a hatalomátvételre: ő is azt állítja, hogy a katonai puccs megmentette az országot egy még pusztítóbb polgárháborútól. Véres túlkapások persze mindig vannak ilyen erőszakos hatalomátvételkor — mondja, amikor a szörnyűséges tömegmészárlásokról beszélek neki.

A professzor ezután elmondja, hogy a kommunista tanszékvezető eltávolítása után neki van esélye a helyére, hiszen tudományos körökben Chile határain túl is ismerik. Ennek azért is nagyobb a valószínűsége — vélekedik —, mert a katonák hamarosan „átadják majd a hatalmat a polgári ellenzéki pártoknak".

Mi tagadás, kavarog a gyomrom, amikor a külvárosokban és a stadionban látottak után ezeket hallom. De uralkodva magamon, csak azt kérdezem:

— Mondja, mikor gyógyulnak ki maguk az illúziókból? Mikor veszik már észre, hogy a Népi Egység aktivistái, a szakszervezeti tisztségviselők, a baloldali függetlenek után a kereszténydemokrata párt baloldali frakciójának tagjai, majd centruma is bizonyosan sorra kerül az üldözésekben, és csak azoknak terem majd babér, akik szélsőjobboldaliak, vagy engedelmesen kiszolgálják a fasiszta katonai rendszert?

Méltatlankodva távozik. Búcsúzóul csak ennyit mond:

— Látszik, hogy nem chilei! Képtelen megérteni, hogy a demokráciának milyen rendkívül mély hagyományai vannak országunkban. Itt nem lehet bevezetni fasiszta diktatúrát! Különben is én az egyetemen dolgozom. Ennek autonómiája pedig szent és sérthetetlen, hogy még a fasiszta Gonzales Videla elnöksége alatt sem mertek kezet emelni reá!

Igen — gondolom —, a professzor nem tagadhatja meg önmagát. A chilei középosztály tipikus képviselője ő. Bár sápítozva beszél a vérengzésekről, a tömeges kivégzésekről, de ezek szerinte csak „túlkapások", amelyek idegenek a „chilei demokratikus hagyományoktól", és az egész „nemzeti jellemtől". Nem veszi észre, vagy nem akarja észrevenni, hogy mindez a fasiszta diktatúra lényege? Ő személy szerint már szemet is hunyna efölött, ha elnyerné a tanszékvezetői katedrát. Ugyanúgy, ahogy pártjának politikusai is készek volnának engedményekre, csakhogy valamilyen szerepet kaphassanak „az új rendben". Hallhattam az elmúlt napokban olyan kijelentéseket, hogy ha az ellenzéki pártok politikusait bevonnák a vezetésbe, akkor mindjárt vége szakadna a kegyetlenkedéseknek, mert „ők belülről, mint a hatalom részbirtokosai befolyásolhatnák a katonai kormányzat cselekedeteit". Csakhogy a junta nem kívánja senkivel sem megosztani hatalmát, és teljes szolgai alázatot és feltétlen engedelmességet követel mindenkitől . . .

S. N. két nap múlva nálunk vacsorázik.

Mohón lát neki a margarinnal hajszálvékonyan megkent, házilag sütött kenyérnek, majd kétségbeesetten újságolja: az egyetemi professzorok mintegy felét elhurcolták. A haladó diákok után pedig hajtóvadászatot rendeznek. Őt magát a jobboldali orvosi kamara fölfüggesztette, és fegyelmit varrt a nyakába, amiért a Népi Egység elleni sztrájk idején is hű maradt orvosi esküjéhez és a kórházban ellátta a betegeket.

Tegnap egyébként — újságolja — valamennyi egyetemi professzorral, gyakorló orvossal és ápolónővel együtt órákon át tarkóra kulcsolt kezekkel állt a géppisztolyos katonák őrizete alatt. Közben a katonai egységek fölforgatták az öltözőket: állítólag fegyverek és marxista irodalom után kutattak. Akiknek a szekrényében „gyanús holmikat" találtak, azokat kiszólították a csoportból és elhurcolták. A gépelt lista, amely nevüket tartalmazta, különös módon már előre készen volt. Nemcsak a Népi Egységgel rokonszenvező, hanem a munkásnegyedek rendelőintézeteiben a betegeket ingyenesen ellátó orvosok is rajta voltak a listán.

A professzor elkeseredetten teszi hozzá, hogy a junta lemondásra kényszerítette az egyetem keresztenydemokrata rektorát is, pedig ő az elmúlt esztendőkben mindent elkövetett a Népi Egység növekvő befolyásának visszaszorítására. A rektornak azonban szintén voltak illúziói az egyetemi önkormányzat sérthetetlenségéről és a „tudomány szabadságáról", s elítélte a baloldali diákok tömeges kivégzését. Ezért a

junta jobbnak látta, ha katonatisztekből kinevezett „rektori bizottságot" állít további „tisztogatásokra" az egyetem élére.

— Miért csinálják ezt? Mikor lesz vége a kivégzéseknek? — tör ki S. N.

Azt is elmondja, hogy a katonai rektori bizottság már jelezte, hogy a Népi Egység idején indult 1971-es, 1972-es és 1973-as évfolyamokat, amíg át nem rostálják, átmenetileg fölfüggesztik.

— Azt mondták, hogy nem akarnak vörös orvosokat kitermelni — meséli el a katonák indokait. — Csak olyan szülők gyermekei tanulhatnak majd, akik, ha kikerülnek az egyetemről, nem terjesztik tovább a lakosság körében a marxista mételyt, hanem jó chileiek módjára élik le életüket. Azt mondták, hogy akiket alkalmasnak találnak erre, azokat megtartják az egyetemen, és ha a kiválasztás elhúzódó folyamata miatt ők esetleg egy évet veszítenek, ez nem számít ahhoz képest, hogy az új rendszerben tanulhatnak tovább, és megszabadulhattak egy polgárháború fenyegető kísértetétől!

— Mi kereszténydemokraták nem ezt akartuk! — kiált föl kétségbeesetten a professzor.

Némán nézek vele farkasszemet. Mit is mondhatnék neki? Talán bizony azt, hogy a pokolba vezető út is jószándékkal van kikövezve?

Másnap reggel bemegyek a nagykövetségünkre. Az épületet változatlanul géppisztolyos rohamrendőrök zárják el a külvilágtól és most is csak a hivatalos magyar kiküldöttek be- és kimenetelét engedélyezik. Követségünk telexgépén éppen a budapesti külügyminisztérium jelentkezik. Akik éppen ott vagyunk, együtt olvassuk soronként az érkező jegyzék szövegét, amely bejelenti a diplomáciai kapcsolatok fölfüggesztését a Magyar Népköztársaság és Chile új, fasiszta rezsimje között. A magyar érdekek védelmét ezentúl Ausztria látja el, amelynek kormánya elismerte a katonai juntát. Nagykövetségünkre — távozásunk után — osztrák zászló kerül, és minden magyar ingatlanra a fölirat: „Az osztrák nagykövetség védelme alatt."

Otthon telefonhívást kapok. P. kollégám kétségbeesett hangját hallom. P. a Népi Egység egyik újságjánál dolgozott. Most fiát keresi, aki a műszaki egyetemről szeptember 11-én „eltűnt" hallgatók között volt. Nem lépett-e érintkezésbe velünk? — kérdi. Telefonunkat ekkor már a junta lehallgattatja, de erre vonatkozó célzásaimat P. sehogysem akarja megérteni. Sőt, néhány órával később örömmel közli, hogy az ellenállásban eddig részt vett fia előkerült, és bejelenti, hogy mielőtt a hegyekbe vonulna, néhány napig nálunk akar tartózkodni. Még azt is hozzáteszi, hogy a „szükséges felszerelést" is áthozza hozzánk. Mi-

előtt azonban bármit is szólni tudnék, telefonom süketté válik.

Házunkat már erősen figyelik. Ezért ahányan vagyunk, annyifelé szóródunk az ide vezető utcákon, hogy idejében föltartóztassuk a könnyelmű barátot és fiát, s figyelmeztessük a rájuk leselkedő veszélyre.

Mint később kiderül, P. szerencsére idejekorán észrevette, hogy környékünkön aznap nem tud átjutni a szigorú igazoltatás miatt. Ezért ő is, fia is már Santiagón kívülről tudósít, hogy ne számítsunk többé látogatásukra, úton vannak a hegyekbe.

A helyzet egyre elszomorítóbb. A razziák, a házkutatások és az üldözések miatt a nap folyamán már sokszor csengetnek a kapunkon. Az úttest túloldalán azonban már ott áll a detektívekkel megrakott autó, s néhány házzal odébb pedig géppisztolyos, rohamsisakos rendőrök ácsorognak. Tudom, hogy csak arra várnak, hogy bárki az üldözöttek közül menedéket kérve nálunk, belépjen a csapdájukba. Fájó szívvel bár, de most már minden barátunkat, ismerősünket el kell küldenem. Még akkor is, ha csupán arra kérnek, hogy karon ülő kisgyerekkel legalább feleségüket engedjem be. A junta a nőket sem kíméli, ha a Népi Egység hívei. Ezért fennhangon, hogy az odaát álló autóban is jól hallják, azt kell színlelnem, hogy kéregető ismeretleneket, koldusokat utasítok el azzal, hogy „nekünk sincs elegendő élelmiszerünk" ... Vajon mi lesz majd ezután velük? Meddig sikerül

átcsúszniuk az igazoltatásokon? Meddig tudják elkerülni a letartóztatást?

A diplomáciai kapcsolat fölfüggesztését követő napoktól egészen addig, amíg egy héttel később el nem hagyhatjuk az országot, fokozzák családom ellen a „pszichológiai hadviselést". A velünk szemben álldogáló kocsiból napjában többször is a hadügyminisztérium jelvényét viselő nyomozó odajön a kapuhoz és becsenget. Mindig egy-egy chilei nevet mond, azt állítván, hogy az illető személy nálunk lakik, és be kell kísérnie.

— Itt csak egy magyar család lakik — válaszolom újra meg újra. Mire ő:

— Ó, bocsánat, úgy látszik, eltévesztettük a házszámot...

Tovább kapjuk a tragikus híreket. Az 500 000 escudós jutalom (egy jó szakmunkás ötvenhavi fizetése) fantasztikus ígéretétől megszédülve, valaki elárulja a Chilei Kommunista Párt főtitkárának rejtekhelyét, és Luis Corvalán elvtárs a junta kezébe kerül. A Népi Egység több más vezetőjét, akinek nem sikerült menedéket találnia valamelyik dél-amerikai vagy nyugat-európai állam santiagói diplomáciai missziójánál, és nem volt lehetősége arra, hogy illegalitásba vonuljon, a junta a déli sarkvidéki zónában fekvő Dawson szigetére szállítja, ahol életük már a zord természeti viszonyok következtében is veszélybe kerül.

Huerfanos utcai irodánkról a diplomáciai kapcsolat felfüggesztése után leveszszuk a magyar és spanyol nyelvű réztáblát, hogy ez a Magyar Népköztársaság santiagói sajtóirodája. Az ITT észak-amerikai távközlési monopólium és a Transradio nevű chilei társaság is leszerelte és elszállította az irodában levő telexgépeket. Júliustól kezdve ugyanis a két telextársaság egyikénél mindig sztrájk volt, és én is — mint a világlapok többi tudósítója — mindkét társaságtól béreltem telexgépet.

Alighogy átvettem az elismervényeket a leszerelt gépekről, újra megjelenik a házmester az épület takarítását végző emberekkel, és zsákokat hoznak. Tegnap már egyszer sorra becsengettek a lakások és irodák ajtaján, azt tanácsolva mindenkinek, hogy még most, „amíg erre idő van", vizsgálják át önként lakásaikat, és szabaduljanak meg minden „fölforgató vörös irodalomtól". A háztulajdonosok ugyanis — hangzik a házmester magyarázata — szeretnék elkerulni, hogy netán ennek elmulasztása miatt „bárkit súlyos kellemetlenség érne lakóik közül"... Különben is a háztulajdonosok, akik „jó chilei hazafiak", olyan házat akarnak, amely „mentes a marxista folforgatástól". Az irodahelyiség a Magyar Népköztársaság tulajdona, és már tegnap tisztáztam a házmesterrel, hogy a sajtóiroda kiadványai nem kerülnek a fasiszta könyvégetők máglyáira. De a ház gazdáit az is érdekli, hogy mi lesz a

helyzet, ha a hivatalos magyar kiküldöttek a diplomáciai kapcsolat felfüggesztésének következtében elhagyják majd Chilét. Közlöm a házmesterrel — éppúgy, mint előző nap —, hogy erre az irodára is fölkerül a tábla: „az osztrák nagykövetség védelme alatt", — mivelhogy érdekeinket távozásunk után Ausztria képviseli megbízásunk alapján.

Az újabb csengetésre meglepve látom dr. L. A.-t az ajtóban. Mondja: hallotta, hogy ebben a zűrzavaros helyzetben csak a legszükségesebb holmijainkat akarjuk hazavinni Budapestre, és családunknak viszont semmi kedve sincs ahhoz, hogy jobboldali háztulajdonosunknak hagyjuk hátra személyes holmijaink egy részét.

— Honnan tudja? — kérdem csodálkozva.

— Hiszen sok mindenkinek mondta el ezt, nyilván, hogy azok is értesülhessenek róla, akiknek ezeket a holmikat szánja — mondja nevetve.

Ebben viszont igaza van. Elmondom dr. L. A.-nak, hogy a háztulajdonos legkisebbik fia, akit a jobboldali szervezkedés miatt külföldre menekült család „írmagnak" hagyott hátra, mint akart „méltó lenni" hozzájuk. A junta hatalomátvételének napján arra próbált rávenni, hogy tegyem ki a házra a chilei nemzeti zászlót, hiszen a ház egy chilei család tulajdona, és „így is tudatni kell a katonasággal", hogy ők mennyire helyeslik az államcsínyt...

Dr. L. A. minderre csak annyit mond,

hogy címemet már eljuttatta az elvtársakhoz, és hogy kisebb csomagokat készítsünk azokból a takarókból, ruhanemúkből és élelmiszerekből, amelyeket a rabságban tartottaknak és hozzátartozóiknak kívánunk eljuttatni. Hozzáteszi, hogy az illegalitásban működik már az a szervezet, amely ezt intézményesen megszervezi.

A szülészorvos egyébként teljesen megváltozott, mióta utoljára láttam. Már nincsenek illúziói, mint annak idején, a puccs délutánján. Egyetemi katedrájáról ő maga mondott le, és nem volt hajlandó a fasiszta „igazoló bizottság" elé állni. Pedig üzentek is neki, és felajánlották: ha hűségnyilatkozatot tesz a katonai rendszer mellett, átvészelheti az elkövetkező fél évet azzal az enyhe büntetéssel, hogy a munkásnegyedekben való ingyenes terhesrendelésekért és baloldali megnyilatkozásaiért rövid időre alacsonyabb beosztásba helyezik. Dr. L. A. azonban azt mondja, hogy egyetlen pillanatig sem tudna egy levegőt szívni azokkal a fasisztákkal, akik részt vettek a vérengzésekben, előkészítették vagy cinkosságot vállaltak a fasiszta hatalomátvétellel. Éppen most számolja fel magánrendelőjét is. Talált már valakit, aki jutányos áron megvásárolja. Családja nincs, mindig is magányos volt, de most úgy érzi, végképp megtalálta hátralevő életének értelmét. Kész elmenni oda, ahol használni tud a chilei haladás ügyének, és a rendelőjéért, a santiagói lakásáért kapott pénzt is „jó célokra" kívánja fordítani.

Ahogy így beszélgetünk, az a benyomá-

som támad, hogy dr. L. A. a Vörös Segély egyik vezetőségi tagja . . .

— Tudja — mondja hirtelen témát változtatva —, nehéz volt magunkhoz térni az első napok sokkszerű bénultságának állapotából. A fehérterror rettenetes irtó hadjárata és ellenállásunk véres, kegyetlen elfojtása egyes elvtársainkban elkeseredést, kétségbeesést, kishitűséget és defetizmust szült. De aztán gyorsan magunkhoz tértünk. Most az a legfőbb és legsürgetőbb feladatunk, hogy átmentsük és megőrizzük a forradalmi erőket a jövendő nehéz küzdelmekre, és megvédjük őket a fasiszta rezsim irtó hadjáratától. Vannak olyanok, akik már külföldön vannak, de még olyanok is, akiket ezután kell külföldre kiszöktetnünk, mert csak ott lehetnek biztonságban. Másokat el tudunk rejteni az országon belul is. ismét másoknak megvannak a legális lehetőségeik arra, hogy átvészeljék ezt a szörnyűséges időszakot és később újra bekapcsolódhassanak a küzdelembe.

— Később aztán — folytatja —, majd ha túl leszünk ezen a legnehezebb önvédelmi szakaszon, tovább alkalmazkodhatunk az új helyzethez, hogy a diktatúra körülményei közepette az illegalitásban csoportosítsuk át erőinket és szervezzük meg új küzdelemre. Gondolom, hogy ekkor kerülhet majd sor igazában az elmúlt három esztendő kritikus és önkritikus felülvizsgálatára is. Akkor majd levonhatjuk a kellő tanulságokat a chilei, a latin-amerikai és a világforradalmi mozgalom számára. Persze az csak természetes, hogy már most

is vannak heves viták közöttünk, hogy mit, mikor, hogyan kellett volna jobban csinálni, és milyen illúzióktól kellett volna megszabadulni. Én viszont azt mondom mindenkinek, hogy most, amikor az elsőrendű kérdés az, hogy hogyan védjük meg a forradalmi erők színe-virágát a fasiszta junta irtó hajáratától, e háromesztendős folyamatot is másként kell szemlélni. Lehet, hogy majdan megállapítják: itt meg ott hibákat követtünk el; de én azt mondom, teljesen járatlan úton indultunk el, és nem volt semmiféle tapasztalat arra, hogyan kell egy kisebbségi kormánynak a burzsoá alkotmányosság keretei között forradalmi folyamatot kifejleszteni a gazdasági és a társadalmi szerkezet átalakítására.

— Bizonyos vagyok azonban abban, hogy a fasiszta rezsim rettenetes terrorja nem lesz képes kitörölni a chileiekből ezt a három esztendőt! Nem akarok elébe vágni a későbbi átfogó értékeléseknek, de annyit talán már most megállapíthatunk: a forradalmi fejlődés, különösen annak első harmada, 1970 novembere és 1971 decembere között, megmutatta, hogy a nép képes a forradalmat viszonylag békés eszközökkel, parlamentáris úton is kibontakoztatni. Hiszen nem államosítottuk-e a rézbányákat, nem vette tulajdonába az ország a szénbányászatot, a salétrommezőket és az acélműveket, nem kerültek a bankok és a fontos nagyüzemek társadalmi irányításba? Vajon nem használtunk föl minden kínálkozó eszközt, és nem vegyítettük a parlamentáris formákat forradalmi tettek-

kel? A rézállamosítás parlamenti döntéssel, a bankok fölötti ellenőrzés megszerzése a részvények fölvásárlásával történt. S nem úgy kényszerítettük ki sok esetben az üzemekben való legális állami beavatkozást, hogy válaszul a tőkés szabotázsra, a termelés bűnös visszaszorítására, a munkások megszállták a gyárakat és az állam egy régi törvény alapján elkobozta azokat és megindíttatta termelésüket? S a földbirtokok paraszti megszállása vajon nem volt-e olyan forradalmi tett, amely elősegítette és meggyorsította a latifundiumok kisajátítását és a földreform végrehajtását? Mindezen az sem változtat, hogy 1971 decemberétől kezdve viszont már a burzsoázia rohamozott és nehéz önvédelmi harcot kellett vívnunk.

— Eljön majd annak is az ideje — folytatja —, hogy miután a Népi Egység erői újjászerveződnek, maguk körül tömörítik mindazokat, akik készek küzdeni a fasiszta diktatúra ellen, az alkotmányos rend, a demokrácia helyreállításáért. Ennek a széles antifasiszta frontnak a megszervezésében a Népi Egység ezért is számíthat a polgári, diktatúraellenes erők támogatására, mert az elmúlt három esztendőben a gyakorlatban bizonyította be nekik, hogy az alkotmányosság és törvényesség talaján áll akkor is, ha kormányon van. Mindig a meggyőző szó erejét igyekeztünk felhasználni a válságos helyzetek megoldására. És mit is tudott ezzel szembeállítani a burzsoázia? Csak a hazugságot, a rágalmat, az ak-

namunkát és végül már nem látott más ellenszert, mint a nyílt fasiszta diktatúrát...

Dr. L. A., aki teljesen belefeledkezett a helyzet elemzésébe, hirtelen az órájára tekint: sajnos mennie kell.

Búcsúzás előtt még figyelmeztet: az irodámmal szomszédos helyiségben levő női fodrászszalon ajtaja állandóan tárva van, és két férfi üldögél az előszobájában, akikről csak a vak nem látja, hogy titkosrendőrök. Onnan kényelmesen figyelhetik mindazokat, akik akár a főlépcsőn, akár a három személyszállító liftben érkeznek emeletünkre. Azt is kikémlelhetik, hogy az ott elhaladók merre tartanak: felénk-e vagy Altamirano szenátor volt irodájába? A szocialista párt ismeretlen helyen rejtőzködő főtitkárának különösen szeretnének nyomára bukkanni, de szerencsére hasztalanul.

Dr. L. A. azonnal észrevette a titkosrendőröket. S amikor az imént először feljött, hátában érezve a fürkésző pillantásokat, tovább ment. Az emeleti folyosó hátsó részén levő fogorvoshoz tért be, és tizenöt percet töltött el várótermében. Nevetve mondja, hogy akkor lett volna igazán bajban, ha a fogorvos már megkezdte volna a rendelést... Ezután újra tüntetőleg elvonult a két detektív előtt, majd a 12. emeleten levő étterem vendégei közé vegyülve, lesietett hozzám a hátsó lépcsőn. Így érkezett észrevétlenül az irodámba.

Különös látogatók

Tíz perc sem telik el, és máris új vendégeim vannak. Két egykori ellenzéki újságíró — akikkel az elnöki palota sajtótermében sokat várakoztunk valamilyen eseményre az elmúlt három esztendőben — keresett most föl. Ok, amikor lapjuk a puccs után újra megjelent, azonnal ott folytatták a munkát, ahol szeptember 10-én abbahagyták. Csakhogy most dicsőítő cikkeket, kommentárokat írnak a katonai hatalomátvételről, és „az új rendbe való beilleszkedésre" hívják föl az embereket, valamint arra, hogy dolgozzanak keményen „az ország újjáépítésén".

Amikor látják meglepetésemet, rögtön kijelentik: ne értsem félre őket. Búcsúlátogatásuk persze nem a kommunista újságírónak szóló rokonszenv-megnyilvánulás, hanem csupán szigorúan szakmai jellegű: emberi gesztus a távozó kollégának, akivel mégiscsak három esztendőn át mindennap találkoztak, és aki nemegyszer együtt ácsorgott velük az elnöki palota kapujánál az elnökre vagy a kormány tagjaira várva. Mintha bizony a mi hivatásunkban el lehetne választani a politikai hitvallást, a világnézetet attól, hogy újságot írunk...

Némán nézem őket, miközben zavartan fejtegetik, hogy persze rendes körülmények között nem így búcsúztatnak Chilében egy kollégát. Máskor emléklapot és rézből készult plakettet is kapott az itteni újságíró-szövetségtől. De a szövetség most

tulajdonképpen nem létezik — ugyanúgy, ahogy a parlament működését is fölfüggesztették —, hiszen voltaképpen ez is választott szerv volt és vezetőségében, ugyebár, marxista újságírók is voltak...

Két kollégám ezután sajnálkozását fejezi ki amiatt, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya fölfüggesztette diplomáciai kapcsolatait a chilei juntával, hiszen — próbálnak vérszegényen érvelni —, „Latin-Amerika, Észak-Amerika, Nyugat-Európa, Ázsia és Afrika mintegy fél száz országa elismerte már a katonai vezetést". Igen, jól tudom, hogy a szocialista országok következetes elvi magatartása milyen kellemetlen a juntának, amely kényes arra is, hogy mi jelenik meg a fasiszta diktatúráról a világsajtóban. Ezt viszont nem lehet már szó nélkul hagyni, és képtelen vagyok a vendéglátói udvariasság mögé rejteni fölháborodásomat.

— Talán bizony azt várták volna, hogy keblunkre öleljük a munkások és parasztok gyilkosait? — fakadok ki dühösen, amikor újra csengetnek az ajtón.

Egy idegen, tagbaszakadt, negyven év körüli férfi tol félre és ellentmondást nem tűrő hangon közli, hogy sürgősen „telefonálnia kell", és hogy engedjem meg, hogy az irodámból beszélhessen. Mielőtt egyáltalán meg tudnék szólalni, már ott terem a telefonnál.

— De hiszen ez a telefon süket! — állapítja meg.

— Ha hagyott volna szóhoz jutni, ezt

tőlem is megtudhatta volna! — mondom ingerülten. — Már régen kikapcsolták!

Az idegen azonban még marad, és láthatólag csak húzza az időt. Miközben hosszadalmasan cigarettára gyújt, a két újságírót mustrálgatja, majd nehézkesen távozik.

Két vendégem zavartan és körülményesen búcsúzkodik, hiszen, aki tapasztalt újságíró és sok mindent látott, azonnal felismerhette, hogy látogatónk detektív volt, nyilván egyike azoknak, akiktől dr. L. A. óvott. A két újságíró már az ajtó közelében van, amikor az előbbi jelenet megismétlődik, csak éppen egy másik „szereplővel". Amikor a második detektív is távozik, két leforrázott vendégem szinte menekülésszerűen hagyja el a magyar sajtóirodát.

Az illegális *El Siglo*

Közeledik elutazásunk napja. Már csak két napunk van Chilében, de még semmi jel a Vörös Segélytől... A takarókat, a ruhaneműket, az élelmiszert már napokkal előbb gondosan becsomagoltuk, úgy, ahogy dr. L. A. meghagyta. Csak nem történt valami bajuk az elvtársaknak? — aggodalmaskodtunk. És egyáltalán, hogyan lehet majd megszervezni ezeknek a dolgoknak az eljuttatását hozzájuk? Házunkat ugyanis változatlanul erősen figyelik.

Végül is azonban minden rendbe jön. Feleségemet ismeretlen asszonyok ölelgetik-csókolgatják a kapuban, és közben a fülébe

súgják, hogy mikor, melyik élelmiszer-áruház parkolóhelyén, milyen rendszámú kocsinak kell átadnunk a becsomagolt takarókat, ruhaneműket és a számunkra immár feleslegessé vált élelmiszereket. A parkolóhelyeken mindenki a csomagjaival jön-megy, az átrakodás tehát nem keltheti fol a sokfelé nyüzsgő titkosrendőrök gyanúját.

Az egyik ilyen átrakodásnál stencillel sokszorosított összefűzött papírlapokat csúsztatnak a kezembe, azzal, hogy menjek vissza a kocsimba, és vessek rájuk egy futó pillantást. Három percnél tovább nem lehet nálam — súgják a fülembe —, egyrészt biztonsági okokból, másrészt, mert még sok kézbe kell eljutnia . . .

Izgatottan veszem elő a kocsiban a zsebembe rejtett papírlapokat. Nagy örömmel vegyes meghatódást érzek, hiszen az *El Siglo*, a Chilei Kommunista Párt napilapjának első illegálisan megjelent példányát tartom a kezemben. A szöveg egyelőre még elmosódott, nehezen olvasható és magán viseli a kezdeti elkészítési nehézségek minden nyomát. Három perc nem nagy idő, s így inkább csak átfuthatom a lapot, hogy benyomást alkothassak tartalmáról. Az anyagok zöme a junta terrorjának megdöbbentő tényeiről közöl leleplezéseket és a Népi Egység erőinek újjászervezését hirdeti meg az illegalitás körülményei között. Föltámadt tehát az első reménysugár a chilei fasiszta diktatúra kietlen, sötét éjszakájában . . .

A hazautazásunk előtti estén kénytelen vagyok kirakni az utcára a felgyülemlett magyar újságokat, bezárt sajtóirodám immár „vörös marxista irodalomnak" kikiáltott spanyol nyelvű kiadványait. A háztulajdonos fia ugyanis kikototte: csakis akkor veszi át a házat, ha onnan előzőleg eltávolítok minden „fölforgató anyagot". Bár a kiadványokat, újságokat gondosan nylonzacskókba kötve teszem ki az utcára, hogy a szemetes autó elvihesse, negyedóra múlva a környék jobboldali suhancai a lángok körül örömtáncot lejtve égetik „a marxista irodalmat".

— Mit csinálnak? — kiáltok rájuk haragosan a kerítésen át, de rám sem hederítenek. De amikor figyelmeztetem őket, hogy ha a tűz netán átterjed a kerítésre vagy az utcai fákra, ez az ostromállapot idején gyújtogatásnak minősíthető, gyáván elkotródnak. Vízifecskendővel eloltom a tüzet, de valamennyiünkben fájdalmas nyomot hagy a könyvégetés.

Másnap délután kell kimennünk a repülőtérre a junta hivatalos kilépési engedélyével. A repülőtérre vezető gyorsforgalmi úton géppisztolyos katonák zárják el az utat. Mi azonban olyan magyar hivatalos kiküldöttek vagyunk, akiknek szabad elvonulást ígértek az országból. Tovább mehetunk. Amíg a repülőtéren beszállásra várakozunk, géppisztolyos katonák ránk irányzott fegyvereivel nézünk farkasszemet.

Végre a repülőgéphez mehetünk. A kifutópálya betonján a gép felé haladtunkban látjuk, hogy a lenyugvó nap vörösre festi a Kordillerák még hóborította csúcsait. E látvány akaratlanul is eszembe juttatja azt a régi munkásdalt, melyet a fasiszta Gonzales Videla diktatúrájának sötét évei alatt ismeretlen szerző alkotott, amikor a haladás hívei a sivatagi fegyenctelepeken sínylődtek és megindult végre a küzdelem a szabad, demokratikus Chiléért:

„Új reménység napja születik
A Csendes-óceántól a Kordillerák
hófedte csúcsáig
Aricától, a salétrommezőktől a
rézbányákig
A termékeny völgyeken át, a jeges
délsarki vizekig
Előre dolgozók! Törjük szét a
fasizmus bilincseit!"

De sokszor hallottam ezt a dalt a Népi Egység kormányzása idején! Akkor azonban régi, kemény csaták távolba tűnő emlékét idézték fel éneklésével. Most viszont újra időszerűvé vált. Bizonyosan hamarosan énekelni is fogják ott fenn, a Kordillerák zord hegyvonulatai között, ahol éppen most, kegyetlenül nehéz körülmények közepette, minden percben életüket kockáztatva szerveződnek újjá a Népi Egység erői.

Visszanézek még egyszer a repülőgép ajtajából.

Búcsúzom tőled, Chile. Vajon látlak-e még valaha?

Tartalom

Utoljára az erkélyen (Előszó helyett) 5
A kezdet: egy hiábavaló gyilkosság 15
Irány: a Dél! 30
„Gyárat vissza nem adunk!" 60
Szemtől szembe Allende elnökkel 77
A „G"-napon 91
Az elnöki palota ostroma 114
A gyárak ellen 140
Égnek a faházak! 156
A stadionba velük! 172
Kórházak és temetők 186
A diktatúra hétköznapjai 199
Az utolsó napok 216

10,— Ft